

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

Dušica L. Đukić

**ENGLISKI KAO JEZIK STRUKE U SREDNJIM
STRUČNIM ŠKOLAMA U KONTEKSTU JEZIČKIH
OBRAZOVNIH POLITIKA U SRBIJI U PERIODU
OD 1990. DO 2012. GODINE**

doktorska disertacija

Beograd, 2016

University of Belgrade

Faculty of Philology

Dušica L. Đukić

**ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES IN
VOCATIONAL HIGH SCHOOLS IN THE CONTEXT
OF LANGUAGE EDUCATIONAL POLITICS IN
SERBIA FROM 1990. TO 2012.**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

Университет в Белграде

Филологический факультет

Душица Л. Дюкич

**АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК КАК ЯЗЫК
СПЕЦИАЛЬНОСТИ В СРЕДНИХ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ
ЯЗЫКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СЕРБИИ В
ПЕРИОД С 1990 ПО 2012 ГОД**

Докторская диссертация

Белград, 2016

Podaci o mentoru i članovima Komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije:

Mentor: doc dr Nenad Tomović,

Docent Filološkog fakulteta, Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije:

1. _____

_____

2. _____

_____

3. _____

_____

Datum odbrane: _____

Izjave zahvalnosti:

Zahvaljujem doc. dr Nenadu Tomoviću, mom mentoru, za sve sugestije, kritike i komentare tokom stvaranja disertacije, kao i za strpljenje i požrtvovanost koje je pokazao u radu sa mnom.

Značajnu ulogu u samom stvaranju disertacije imala je i dr Ljiljana Đukić, čija je pomoć u obradi statističkih podataka bila ključna za istraživački deo disertacije. Takođe, zahvaljujem se svim učenicima ekonomsko-trgovinske škole „Vuk Karadžić“ koji su učestvovali u istraživanju i koji su svojim odgovorima i komentarima istraživački materijal učinili pogodnim za analizu.

Najiskreniju zahvalnost zaslužuju moji najbliži koji mi godinama pružaju podršku, ljubav i razumevanje: otac Lazar, majka Zorica i sestra Ljiljana. Njima dugujem sve što sam do sada postigla u životu na privatnom i profesionalnom planu i njima iz sveg srca posvećujem ovu disertaciju.

U Beogradu, oktobar 2016.

Dušica Đukić

ENGLISKI KAO JEZIK STRUKE U SREDNJIM STRUČNIM ŠKOLAMA U KONTEKSTU JEZIČKIH OBRAZOVNIH POLITIKA U SRBIJI U PERIODU OD 1990. DO 2012. GODINE

Rezime

Trend ekonomske saradnje i širenja tržišta rada ukazao je na činjenicu da nije dovoljno samo predavati strani jezik kao jezik struke, već da nastava ovog jezika treba da bude usklađena sa potrebama onih koji ovaj jezik uče. Zbog procesa globalizacije tržište rada je postalo višenacionalno i višejezično, te učenicima, budućim radnicima nastavni plan i program jezika struke treba da omogući lakše uključivanje na tržište rada.

Imajući ovo u vidu, predmet ovog istraživanja bio je status engleskog kao jezika struke u Srbiji u srednjim stručnim školama u periodu od 1990. do 2012. godine. Ciljevi istraživanja su uključivali: analizu nastavnih planova i programa, utvrđivanje potreba za znanjem engleskog kao jezika struke intervjuisanjem savetnika koordinatora Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) i anketiranjem poslodavaca, utvrđivanje mišljenja učenika o potrebama za znanjem engleskog kao jezika struke (podaci dobijeni anketiranjem) i pilotiranje *soft* modela nastavnog metoda integrisanja jezika i sadržaja (*content and language integrated learning* – CLIL) koji bi pomogao učenicima da usvoje engleski kao jezik struke.

Ovo istraživanje se sastojalo iz teorijskog dela gde su analizirani nastavni planovi engleskog jezika u srednjim stručnim školama i eksperimentalnog dela u okviru koga su kao ispitanici bili uključeni: savetnik koordinator NSZ, dvadeset poslodavaca sa prostora opštine Stara Pazova i 157 učenika ekonomsko-trgovinske škole „Vuk Karadžić“, Stara Pazova. Imajući u vidu ciljeve i karakter istraživanja, primenjene su sledeće metode i instrumenti istraživanja: komparativna analiza nastavnih planova i programa engleskog jezika za srednje stručne škole od 1990. do 2012. godine, intervju otvorenog tipa, ankete za ispitanike (poslodavci i učenici), ogledni časovi tokom kojih je pilotiran *soft* model nastavnog metoda CLIL, ulazni i izlazni testovi i obrasci za praćenje časa. Zbog složenosti i ispunjenja ciljeva istraživanja sprovedena je statistička i deskriptivna analiza.

Analiza dobijenih podataka dovela je do sledećih rezultata. Rezultati analize nastavnih planova i programa su pokazali da se situacija na polju nastave engleskog kao jezika struke polako menja. Stručna tematika je povezana sa obrazovnim profilima i pažnja se usmerava na uspostavljanje korelacije sa stručnim predmetima i ishodima vezanim za kvalifikaciju struke, te razvoj veština za praćenje literature. Međutim, engleski kao jezik struke se u nastavnim planovima i programima većine obrazovnih profila i dalje nalazi u okviru predmeta Engleski jezik i nije mu posvećen dovoljan broj časova.

Rezultati intervjuja sa savetnikom koordinatorom NSZ pokazali su da kompanije traže ljude koji poseduju određeni nivo znanja stranog jezika kao jezika struke. Kada su poslodavci u pitanju, rezultati ankete su pokazali da se prednost daje ljudima koji pored struke poznaju i strani jezik kao jezik struke, kao i da bi nivo znanja - B2 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike zadovoljio potrebe za znanjem engleskog kao jezika struke u njihovim preduzećima. Rezultati ankete za učenike su pokazali da i učenici smatraju da im je znanje jezika struke neophodno pri zapošljavanju, posebno zbog komunikacije sa strankama. Rezultati klasičnog eksperimenta primene *soft* modela CLIL u nastavi engleskog kao jezika struke u srednjoj stručnoj školi su pokazali da učenici pozitivno reaguju na primenu *soft* modela CLIL u nastavi u odnosu na metod koji je do sada primenjivan u nastavi (PPP), što je pokazano rezultatima izlaznog testa. Ogledni časovi su pokazali da je primena *soft* modela CLIL doprinela povećanju motivacije i interesovanja učenika za engleski kao jezik struke.

Imajući u vidu sve ove podatke može se zaključiti da postoji potreba za engleskim kao jezikom struke na tržištu rada. Međutim, nastavni plan i program se ne bavi engleskim kao jezikom struke u meri koja bi zadovoljila potrebe tržišta rada i ispunila zahteve poslodavaca. Primena *soft* modela CLIL kao nastavnog metoda koji povezuje struku sa engleskim kao jezikom struke kroz zadatke koji simuliraju radne uslove je opravdana kako bi se omogućilo učenicima da izvuku maksimum iz ponuđenog gradiva. Učenici na ovaj način lakše usvajaju znanja neophodna za ispunjavanje uslova koje pred njih stavljaju poslodavci i nameće tržište rada.

Ključne reči: jezička politika i planiranje, obrazovna jezička politika i planiranje, engleski kao jezik struke, nastavni plan i program, integrisana nastava jezika i sadržaja.

Naučna oblast: primenjena lingvistika

Uža naučna oblast: metodika nastave engleskog jezika

UDK broj:

**ENGLISH FOR SPECIAL PURPOSES IN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS IN
THE CONTEXT OF LANGUAGE EDUCATIONAL POLITICS IN SERBIA
FROM 1990. TO 2012.**

Summary

The trend of labor market growth and global economic cooperation showed that teaching English for special purposes (ESP) in classrooms is not enough. It is important to establish a correlation between the ESP curriculum and needs of students and professionals. The globalization process has made the labor market multinational and multilingual, the language curricula need to be updated in order to enable the students, future professionals, to enter labor market easily.

Having this in mind, the aim of this research was to determine the status of ESP at vocational high schools in Serbia from 1990. to 2012. This study aimed: to establish the status of ESP in vocational high school curriculum, to determine the need for ESP knowledge by interviewing the counselor of the National employment agency and employers from Stara Pazova municipality, as well as to determine the views of the students from vocational high school “Vuk Karadzic”, Stara Pazova, on need for ESP in labor market, and to test the application of soft model of content and language integrated learning (CLIL) teaching method as a method that would help students to learn ESP.

The study consisted of a theoretical research, where the vocational high school English language curriculum was analyzed, and experimental research, where the respondents were counselor of the National employment agency, twenty employers from Stara Pazova municipality and 157 students from vocational high school “Vuk Karadzic”, Stara Pazova. Having in mind the research aims and character, following methods and instruments were applied: comparative analysis of vocational high school English language curriculum from 1990. to 2012., the open-ended interview, surveys (employers and students), entry and exit tests, as well as lesson-record sheets. Due to the complexity, the data obtained were analyzed statistically and descriptively.

The results of the analyses were as follows. The English language curriculum analysis showed that the situation in the field of ESP curriculum changed slightly. The topics were specifically related to educational profiles, other subjects and educational

outcomes, for example keeping up with the innovations in the fields of law and economics. However, in most educational profiles ESP still forms a part of English language curriculum, with a small number of classes.

The results of the interview with the counselor of the National employment agency showed that the companies are looking for ESP speaking professionals. In addition, the results of the employers' questionnaire confirmed the claims of National employment agency counselor that the people with ESP knowledge are in demand. The employers stated that Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) B2 level of ESP knowledge would be sufficient for daily business operation. The results of the students' questionnaire showed that they also consider ESP knowledge necessary for obtaining an employment. They feel that ESP would be necessary for communication with clients.

CLIL experiment results showed that students had a positive reaction to soft CLIL when compared to PPP, which test results confirmed. The application of soft CLIL in experimental classes had positive effect on students' motivation and interest in ESP.

In the light of the results obtained during this research, it could be said that the need for ESP knowledge in high schools exists. However, the curriculum does not provide students with a satisfactory level of ESP knowledge. The students' knowledge does not meet the needs of labor market and employers. CLIL enables students to gain maximum from the texts taught in class, because it connects profession with ESP through tasks simulating working conditions. Students, in this manner, learn things necessary for meeting the requirements set by employers and labor market.

Key words: language policy and planning, educational language policy and planning, English for specific purposes, content language and integrated learning

Scientific field: applied linguistics

Scientific subfield: English language methodology

UDK number:

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. OPŠTE TEORIJSKE OSNOVE	4
2.1. Nastanak i razvoj jezičke politike i planiranja	4
2.1.1. Obrazovna jezička politika i planiranje	8
2.2. Engleski jezik kao jezik struke	13
2.2.1. Engleski kao jezik struke u svetu	16
2.2.2. Jezik struke u Srbiji	19
2.3. Integrisano učenje jezika i sadržaja	22
3. HIPOTEZE	34
4. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	35
5. MATERIJAL I METODE	36
5.1. Istraživanje	36
5.2. Ispitanici	37
5.3. Metode i instrumenti istraživanja	37
5.4. Tok istraživanja	39
5.4.1. Nastavni planovi i programi	39
5.4.2. Intervju sa savetnikom koordinatorom NSZ	39
5.4.3. Anketa za poslodavce	40
5.4.4. Anketa za učenike	40
5.4.5. Ulazni i izlazni test	41
5.4.6. Ogledni časovi	41
5.4.6.1. Ogledni časovi: nastavni metod CLIL	43
5.4.6.2. Kontrolni časovi: nastavni metod PPP	60
5.4.7. Obrazac za praćenje časa-nastavnik	70
5.4.8. Obrazac za praćenje časa-učenik	71
6. REZULTATI	72
6.1. Rezultati teorijskog istraživanja-analiza nastavnog plana i programa	72
6.1.1. Nastavni planovi i programi stručnih predmeta	72
6.1.2. Nastavni planovi i programi predmeta Engleski jezik	74
6.1.3. Nastavni plan i program jezika struke novog obrazovnog profila	76
6.1.4. Izmene i dopune nastavnog plana i programa	78
6.2. Rezultati empirijskog istraživanja	79
6.2.1. Intervju sa savetnikom koordinatorom NSZ	79
6.2.2. Rezultati ankete za poslodavce	80
6.2.3. Rezultati ankete za učenike	87
6.2.4. Rezultati testova	90
6.2.5. Rezultati oglednih časova-Obrazac za praćenje časa-nastavnik	96
6.2.5.1. Eksperimentalna grupa	96
6.2.5.2. Kontrolna grupa	110
6.2.6. Rezultati Obrasca za praćenje časa-učenik	117
6.2.6.1. Analiza Obrasca za praćenje časa-učenik: eksperimentalna grupa	123

6.2.6.2. Analiza Obrasca za praćenje časa-učenik: kontrolna grupa	124
7. DISKUSIJA	126
8. ZAKLJUČAK	147
9. LITERATURA	150
Prilog 1: Anketa za poslodavce	161
Prilog 2: Anketa za učenike	167
Prilog 3: Ulazni test	172
Prilog 4: Izlazni test	174
Prilog 5: Obrazac za praćenje časa-nastavnik	176
Prilog 6: Obrazac za praćenje časa-učenik	178
Biografija autora	179
Izjava o autorstvu	180
Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorskog rada	181
Izjava o korišćenju	182

1. UVOD

Usled procesa globalizacije, napretka nauke, razvoja međunarodne ekonomske saradnje i širenja tržišta rada za obrazovane mlade ljude učenje jezika danas ne predstavlja samo želju, već i potrebu. Stručno obrazovanje ima zadatak da učenicima pruži znanja i vrednosti potrebne za njihovo dalje profesionalno usavršavanje i razvoj karijere (Vlada Republike Srbije Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji, 2006). Stoga, srednje stručne škole predstavljaju uvod u buduću profesiju učenika i njihovom izboru ne treba pristupati olako. Sa druge strane, po završetku srednje stručne škole učenici ulaze na tržište rada ili nastavljaju školovanje pri čemu se kod njih javlja potreba za znanjem, kako engleskog kao stranog jezika, tako i engleskog kao jezika struke. Znanje jezika struke olakšava sporazumevanje sa poslovnim partnerima, praćenje dostignuća na polju struke i upotrebu stručne literature. Imajući ovo u vidu, neophodno je učenike upoznati sa jezikom struke još na srednjoškolskom nivou radi postavljanja osnove za dalju nadgradnju. Jezik struke se umnogome razlikuje od opšteg stranog jezika. Naime, specifičnost jezika struke predstavlja njegov formalan, službeni stil koji obiluje stručnim terminima, dugim rečenicama, čestim ponavljanjima bez emotivnosti i subjektivnosti (Klikovac, 2008: 251-252).

Nastava stranih jezika predstavlja organizovani proces čiji su ciljevi u skladu sa opštom obrazovnom politikom. Proces nastave stranih jezika u obrazovnim institucijama u Srbiji je započeo tokom četvrte decenije XIX veka (Filipović, 2009: 67), dok se jeziku struke pažnja posvećuje tek krajem šezdesetih godina XX veka (Lainović-Stojanović, 2009: 226). Engleski jezik se kao prvi strani jezik uči u skoro svim srednjim školama u Srbiji. Nastavni planovi i programi za ovaj predmet u srednjim stručnim školama se uglavnom bave nastavom opšteg engleskog jezika, dok je manji deo posvećen nastavi jezika struke. Kada se uzme u obzir odnos potreba struke za znanjem engleskog kao jezika struke i njegove zastupljenosti u nastavi vidi se da jezik struke u nastavi nije dovoljno prisutan.

Sa druge strane, anketa koja je prethodila ovom istraživanju otkrila je da srednjoškolci nisu dovoljno zainteresovani za učenje stranog jezika i jezika struke, iako su svesni njihovog značaja. Anketiranje učenika ekonomsko-trgovinske škole „Vuk Karadžić“ iz Stare Pazove pokazalo je da su razlozi koje učenici najčešće navode kako

bi opravdali nezainteresovanost za rad i pored svesti da će im znanje stranog jezika biti potrebno – dosada na časovima i dosadne nastavne jedinice. Sa stanovišta nastavnika problem u nastavi stranog jezika i jezika struke predstavljaju nastavni planovi i programi sa zastarelim, nedovoljno objašnjenim i definisanim temama, što dovodi do nedoumica u pogledu izbora tekstova i njihovog sadržaja. Stoga se javlja potreba za naučnim istraživanjem koje će ukazati na odnos između nastave jezika struke u okviru srednjoškolskog obrazovanja i potreba tržišta rada, te na moguće strategije u nastavi za unapređenje istog.

Ovo istraživanje ima za cilj utvrđivanje:

- statusa engleskog kao jezika struke (*English for special purposes – ESP*) u jezičkoj politici i planiranju kroz analizu nastavnih planova i programa,
- potreba za engleskim kao jezikom struke prilikom zapošljavanja kroz analizu mišljenja savetnika koordinatora Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ), poslodavaca i učenika,
- uspešnosti primene nastavnog metoda integrisanog učenja jezika i sadržaja (*content and language integrated learning – CLIL*) kao mogućeg rešenja za postizanje maksimalnog efekta nastave kroz sprovođenje klasičnog eksperimenta u srednjoj stručnoj školi.

Opštim teorijskim osnovama biće predstavljeni: razvoj jezičke politike i planiranja kao naučno-istraživačke oblasti, društvene i političke aktivnosti; pojam engleskog kao jezika struke; razvoj pojma i primene koncepta nastavnog metoda integrisanog učenja jezika i sadržaja. Metodologijom istraživanja detaljno će biti predstavljen predmet i cilj istraživanja, zadaci, metode, ispitanici, kao i instrumenti istraživanja. Rezultati istraživanja će uključivati analizu nastavnih planova i programa od 1990. do 2012. godine radi utvrđivanja razlika u statusu engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama; utvrđivanje potreba za znanjem jezika struke na tržištu rada intervjuisanjem savetnika koordinatora NSZ, anketiranjem poslodavaca i utvrđivanjem mišljenja učenika o potrebi za znanjem jezika struke prilikom zapošljavanja; uspešnost primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL putem oglednih časova u sklopu klasičnog eksperimenta sprovedenog među učenicima od I do IV razreda ekonomsko-trgovinske škole „Vuk Karadžić“ u Staroj Pazovi, kroz interpretaciju rezultata istraživanja. Zaključkom će biti sumirani svi dobijeni rezultati.

Deo ovog rada koji će biti posvećen utvrđivanju mogućnosti primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL u objedinjavanju stručnih predmeta i engleskog kao jezika struke, kako bi se kod učenika razvila navika povezivanja znanja, ima za cilj pronalaženje načina za efikasniji i efektivniji rad u odeljenima gde učenici poseduju različite nivoe znanja stranog jezika, a ne doslovnu primenu novina metodike nastave. Rezultati ovog istraživanja mogli bi da doprinesu poboljšanju statusa i znanja engleskog kao jezika struke u nastavi u srednjim stručnim školama.

2. OPŠTE TEORIJSKE OSNOVE

U poglavlju o opštim teorijskim osnovama biće predstavljeni teorijski razvoj jezičke politike i planiranja (JPP), engleskog kao jezika struke (*English for special purposes* – ESP) i metoda integrisane nastave jezika i sadržaja (*content and language integrated learning* – CLIL). Jezičko planiranje se kao naučni koncept pojavilo u drugoj polovini XX veka. Analizom radova dobićemo uvid u trendove JPP, uticaj JPP na proces planiranja nastave jezika uopšte, te nastave stranih jezika u Srbiji. Potom će biti predstavljen razvoj engleskog kao jezika struke. Na kraju će biti predstavljen metod integrisane nastave jezika i sadržaja kao jedno od mogućih rešenja za nastavu jezika struke.

2.1. NASTANAK I RAZVOJ JEZIČKE POLITIKE I PLANIRANJA

Glavno sredstvo ljudske komunikacije predstavlja jezik (Crystal, 2010: 351). Jezik je otvoren, dinamičan, stalno se menja i nema fiksne granice (Shohamy, 2006: 5). Jezik je fenomen jer je ličan, individualan i drastično varira od jednog korisnika do drugog (Shohamy, 2006: 5). Prema Ričentu (Ricento, 2006: 3) jezik je kod koji ima različite oblike (pisani, govorni, standardni), funkcije (domen i status unutar jezičke politike) i vrednosti.

Društveno-politički pritisci koji variraju od jedne do druge kulture i društveno-politički sistemi čija bi briga trebalo da bude održavanje i proširivanje moći, uticaja i prihvatljivosti određuju nacionalne jezičke politike (Johnson, 1989: 3). U zavisnosti od trenutka i načina na koji se različite društvene grupe bore za očuvanje svog jezičkog identiteta i svojih interesa, jezik može postati problem za državne institucije na nacionalnom ili lokalnom nivou, jer jezička evolucija ne prati ubrzan napredak, niti uspeva da reši većinu sukoba koji se dešavaju u društvu (Crystal, 2010: 376).

Potreba za sporazumevanjem, saradnjom i trgovinom je postojala od najstarijih vremena. Zbog procesa globalizacije ova potreba je postala još izraženija, zbog čega se od sredine XX veka sve više stavlja akcenat na jezičku politiku i planiranje (Filipović, 2011: 121).

Jezičko planiranje uključuje kreiranje i implementaciju zvanične politike o upotrebi jezika i jezičkih varijeteta u državi, a sprovode je različite agencije, komiteti, društva i pojedinci (Crystal, 2010: 376). Oblast jezičkog planiranja koja datira sa početka šezdesetih godina dvadesetog veka je još uvek većim delom u stadijumu deskripcije sa potrebom za detaljnim studijama koje bi opisale situacije u pojedinim državama (Crystal, 2010: 376).

Sa druge strane, JPP predstavlja granu sociolingvistike koja utiče na proces nastave stranih jezika i sadržaj nastavnih planova i programa (Crystal, 2010: 376). U udžbenicima sociolingvistike JPP je definisana kao „dugoročna, ciljana i organizovana aktivnost državnih institucija na različitim aspektima statusa forme i domena upotrebe određenih jezičkih varijeteta“ (Filipović, 2009: 54). Šoamijeva (2006: 45) definiše JPP kao vrstu alata, primarni mehanizam organizacije, upravljanja i manipulisanja jezičkim ponašanjem na osnovu odluka donetih o jeziku i njegovoj upotrebi u društvu. Za Kristijana (Christian, 1989: 193, u Ferguson, 2006: 1) JPP predstavlja organizovanu intervenciju političara, lingvista i akademskih disciplina čija je tema izučavanje ove prakse planiranja.

Na formiranje JPP kao naučno-istraživačke oblasti uticala su tri tipa faktora (Ricento, 2000: 196):

1. Makrosociopolitički – događaji i procesi na nivou države,
2. Epistemološki – paradigma znanja i istraživanja,
3. Strateški – eksplicitni ili implicitni razlozi i ciljevi istraživanja.

Istorijski gledano, JPP se u prvim godinama bavila procesom dekolonizacije i pojavom novih država i nacionalnih jezika, tokom 1980. i 1990. godine je kao disciplina podlegla kritikama zbog promovisanja ideologije političke elite, a početkom XXI veka se ponovo javlja baveći se revitalizacijom jezika (Ferguson, 2006: 1,3-9). Ricento i Hornbergerova (Ricento and Hornberger, 1996: 401-402) ističu da je polje jezičke politike i planiranja od 1970. godina XX veka obeleženo razvojem, produbljivanjem i proširivanjem naučnog polja uvidima u procese, politiku, eksplicitne i implicitne ciljeve jezičke politike uključivanjem naučnika koji se bave brojnim disciplinama poput obrazovanja, političkih nauka, istorije, prava, lingvistike i sociologije. Jezička politika i planiranje je posebno podložna uticaju drugih naučnih disciplina zbog multidisciplinarnosti i interdisciplinarnosti (Ricento, 2000: 208).

Države eksplicitno ili implicitno koriste JPP kao mehanizam za manipulisanje i nametanje odluka u vezi sa jezikom i njegovom upotrebom u obrazovanju i društvu (Shohamy, 2006: 47-48). Autorka ističe da JPP predstavlja manifestaciju namera vlade i jezičkih planera, dok se manje pažnje posvećuje sprovođenju politike u praksi. Primenu JPP u praksi ne može garantovati čak ni naglašavanje njenog značaja jer će uvek postojati situacije kada se jezik koristi u potpunoj suprotnosti sa JPP. Baldauf (Baldauf, 1994: 83) kao primer za ovo navodi proces arabizacije Magreba gde su zbog ostvarenja političkih ciljeva i postupka očuvanja kontrole usvojeni ciljevi JPP, ali bez namere da ikada budu primenjeni. Posle sticanja nezavisnosti vladajuće elite zemalja Magreba su arapski jezik proglasile nacionalnim jezikom i podržale njegovu upotrebu u obrazovnim sistemima (Souaiaia, 1990: 109). Međutim, te iste vladajuće elite zbog političkih i ekonomskih razloga podstiču dalju upotrebu francuskog jezika da bi očuvali moć i prestiž i na taj način sprečavaju dalju arabizaciju (Souaiaia, 1990: 109). Stoga, jezički planeri su uvek skeptični po pitanju primene JPP u praksi (Shohamy, 2006: 51). Hornbergerova (2006: 30) ističe da tipovi i pristupi JPP ne određuju njen politički pravac već to čine jezički planeri svesni njenog političkog potencijala. Ovo viđenje podržava i Šmit (Schmidt, 2006: 97) koji ističe da JPP stupa na scenu kada političari i država upotrebe svoj autoritet da bi uticali na različite aspekte statusa i upotrebe jezika koji ljudi pod njihovom nadležnošću koriste.

Analiza radova brojnih lingvиста pokazuje sledeće tvrdnje o JPP (Rubin, 1971: 307-310, Jernudd and Das Gupta, 1971: 211 u Ricento, 2000: 199-200). JPP se vezuje za želju za ujedinjenjem (regiona, nacije, političke, religijske ili druge grupe), modernizacijom, efikasnošću ili demokratizacijom. U okviru JPP jezik dobija na značaju i postaje predmet planiranja. Planiranje statusa i korpusa jezika u JPP posmatraju se kao dve razdvojene, ideološki neutralne aktivnosti što dovodi do komplikacija koje su uzrok brojnih kritika u vezi sa primenom i procesom donošenja odluka. Međutim, ove kritike su uvek zaobilazile složenije probleme u vezi sa izborom jezika, identitetom grupa, društveno-ekonomskim strukturama ili hijerarhijskim nejednakostima (Ricento, 2000: 13). Jezik se izdvaja od društveno-istorijskog i ekološkog konteksta. Imajući u vidu ciljeve JPP može se reći da status jezika unutar JPP podrazumeva relativnu vrednost tog jezika kao načina komunikacije i određene subjektivne odlike ukorenjene u društvenoj jezičkoj kulturi (Ricento, 2006: 5). Ricento

(2006: 10) tvrdi da ne postoji sveobuhvatna teorija JPP zbog složenosti pitanja koja uključuju društvo i jezik. Iako se JPP kao organizovana oblast razvila relativno skoro, teme koje se obrađuju u okviru JPP su tokom godina bile predmet istraživanja naučnih disciplina drugih društvenih nauka (Ricento, 2006: 19). Hornbergerova (2006: 25) navodi podatak da se prva upotreba termina „jezičko planiranje“ u literaturi pripisuje Haugenu (Haugen, 1959 u Hornberger, 2006: 25) i njegovoj studiji jezičke standardizacije u Norveškoj 1959. godine gde se pod JPP podrazumeva normiranje jednog jezika. Jezičku politiku i planiranje obeležava ideja da se ovaj proces ne zasniva na jezičkom kriterijumu, već na izboru jezičkih formi koje čine deo standardizovanog varijeteta datog jezika (Filipović, 2011: 121). Okvir JPP je od tada postao mnogo širi od ortografske, gramatičke i leksičke kodifikacije (Hornberger, 2006: 26) i uključuje mnoštvo društvenih, kulturnih, političkih i drugih faktora izvan jezika (Filipović, 2011: 122). JPP predstavlja multidisciplinarno istraživanje koje se ne može sprovoditi izvan društveno-političkih, naučnih i kulturnih okvira (Filipović i sar., 2007: 1), jer ona zapravo predstavlja stvaranje i sprovođenje zvanične jezičke politike neke države koju sprovode vladine agencije i komiteti (Crystal, 2010: 376).

Istraživanje koje je sproveo Tollefson (Tollefson, 1991, u Ricento, 2000: 206), pokazuje da razlike u ideologijama i politikama mogu oblikovati jezik u različitim okruženjima. Međutim, njihova uloga i uticaj na oblikovanje JPP, kao i razlozi zbog kojih se ideologije i politike vremenom menjaju ne mogu biti detaljnije određeni bez dubljeg razumevanja društveno-istorijskog konteksta u kom se promene dešavaju. Jezička politika i planiranje na osnovu izveštaja Ujedinjenih Nacija iz 2004. godine (Skutnabb-Kangas, 2008: 107) počinje da kritikuje širenje jezika koji postaju *lingua franca*, posebno engleskog, u procesu globalizacije kriveći ih za nestanak jezika sa malim brojem govornika. Ova kritika je kasnije odbačena zbog pojednostavljanja složenih procesa koji vladaju na poljima jezika i kulture, a uz to i malog broja dokaza da globalizacija utiče na gubitak identiteta i kulture (Ferguson, 2006: 144). Autor ističe da je engleski dobio prednost zahvaljujući dominantnosti na polju obrazovanja i mogućnosti zaposlenja koje nudi njegovo poznavanje, međutim, to u nekim situacijama dovodi do isključivanja siromašnijih slojeva stanovništva (Ferguson, 2006: 144). U svom radu Filipovićeva (2012: 4) navodi da upravljanje jezikom predstavlja deo tradicionalne JPP pored stvarne upotrebe jezika i jezičke ideologije. Drugim rečima,

jezički planeri, baveći se upotrebom jezika u stvarnom životu i jezičkim izborima u skladu sa maternjim jezikom, epistemološkim i svetskim ideologijama, stvaraju jezički varijetet koji se proglašava za zvanični jezik države primenljiv u brojnim komunikativnim domenima, dok druge jezičke varijetete proglašavaju nestandardnim i neadekvatnim za obrazovnu, javnu, administrativnu i profesionalnu komunikaciju (Filipović, 2012: 4).

Jezička politika se sprovodi na dva načina. Prvi način je *de iure* ili jezičko upravljanje sprovedeno sa vrha nacionalnih institucija korišćenjem autoriteta za predstavljanje jezika kroz priručnike, udžbenike, gramatike i nastavne planove i programe u formalnom obrazovanju uz donošenje jasne odluke o korpusu standardnog jezika (Filipović, 2011: 127). Ovakva jezička politika, ističe Filipovićeva (2011: 127), ne prepoznaje jezičke promene koje prate kretanja struktura unutar jednog društva, te se stoga često nalazi u suprotnosti sa komunikativnim i društveno-kulturnim potrebama određenih grupa. Drugi način sprovođenja JPP je *de facto* način. Ovaj pristup jezičkoj politici se definiše kroz trenutno jezičko ponašanje zainteresovanih zajednica u praksi koje prati i adaptira se prema promenama u društvenim strukturama, kulturnim modelima i pogledima na svet (Filipović, 2011: 133). Stavovi jezičkih planera i JPP jedne države se najbolje ogledaju u nastavnim planovima i programima za nastavu jezika u školama.

2.1.1. OBRAZOVNA JEZIČKA POLITIKA I PLANIRANJE

Najvažnija manifestacija JPP jedne države je način sprovođenja jezičkog obrazovanja dece (Crystal, 2010: 378). Džad (Judd, 1981: 59) ističe da JPP ima direktan uticaj na nastavu jezika, te se stoga mora smatrati presudnom u planiranju nastave jezika. Proces obrazovanja ima presudan značaj jer nosi ceo proces primene JPP (Ferguson, 2006: 33). Ciljevi su jasni: obrazovanje finansira i kontroliše država, škole su od ključnog značaja za socijalizaciju, učenici su publika, a nastavni plan i program pruža državi neverovatnu priliku da oblikuje stavove i ponašanje budućih generacija (Ferguson, 2006: 33). Stoga ne čudi što je obrazovanje postalo ključni instrument jezičke revitalizacije u društvima koja su u procesu nacionalne transformacije (Ferguson, 2006: 34).

Sa druge strane, OJPP, prema rečima Spolskog (Spolsky, 2004: 47), treba da premosti jaz između jezika koji se uči u školama i jezika koji se govori kod kuće. Obrazovna jezička politika i planiranje se odnosi na mehanizam koji se koristi za kreiranje *de iure* jezičkih praksi u obrazovnim institucijama, posebno u centralizovanim obrazovnim sistemima i može predstavljati oblik nametanja i manipulacije jezičkom politikom jer se oni sa autoritetom trude da ideologiju pretvore u praksu kroz formalno obrazovanje (Shohamy, 2006: 76). Autorka ističe da se OJPP često eksplicitno navodi kroz dokumente kao što su nastavni planovi i programi ili strategije razvoja obrazovanja (Shohamy, 2006: 77).

Takođe, OJPP se može posmatrati i kroz uvid u *de facto* praksu. Naime, OJPP je teže primetiti jer je „skrivena“ od javnosti, a do nje se dolazi analizom testova, udžbenika, nastavne prakse i nastavnih planova i programa (Shohamy, 2006: 77). Autorka konstatuje da je to moćan alat kojim se stvaraju i nameću jezička ponašanja u sistemu koji je obavezan za svu decu (Shohamy, 2006: 77).

Deo procesa obrazovanja čine i nastavnici jezika. Međutim, nastavnici se kao oni koji sprovode OJPP smatraju za birokrate koji poštuju nadređene bez pogovora (Shohamy, 2006: 79). Autorka ističe da se moć nastavnika ogleda u produžavanju obrazovne politike u pogledu dodatnih mehanizama koji bi osigurali implementaciju OJPP uz primenu određenih nastavnih metoda, dodatnog materijala i podele broja nastavnih časova prema temama (Shohamy, 2006: 79). Ipak nastavnici ne čine deo okvira OJPP jer jezički planeri od nastavnika ne traže povratne informacije. Naime, ovo predstavlja problem pošto su nastavnici ti od kojih se očekuje sprovođenje OJPP kroz nastavnu praksu u učionicama (Shohamy, 2006: 80).

Obrazovna jezička politika i planiranje mogla bi se izjednačiti sa planiranjem i usvajanjem integralnog dela JPP (Filipović i sar., 2007: 1). Jezičke politike koje se bave stranim jezicima su decenijama sistematski definisane odvojeno od opštih obrazovnih jezičkih politika i planiranja i njihovo postojanje je garantovano Zakonom o obrazovanju Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije (Filipović i sar., 2007: 7). Filipovićeva i saradnici (2007; 8) ističu da jezički planeri u Srbiji na jezik gledaju kao na kulturni posed, a ne deo mentalnih sposobnosti. Nastava stranih jezika u Srbiji je uvek predstavljala odraz direktnog uticaja društveno-političkih i ekonomskih faktora određenog doba stvarajući određene obrazovne jezičke politike na ovom polju

(Filipović i sar., 2007: 10). Planiranje nastave stranih jezika je integralni deo OJPP koja se razvija u direktnoj sprezi sa strategijama naučnih istraživanja, epistemološkim orijentacijama i društveno-istorijskim tokovima (Filipović, 2007: 375).

Jezička politika i planiranje u osnovi se odnosi na dugoročni, planirani i organizovani uticaj na izbor jezika, njegove strukture i leksike kako bi se smanjili problemi u komunikaciji u društvu (Filipović, 2007: 376). Evropske institucije su prepoznale važnost i uloge jezika u interkulturalnim dijalozima u svim domenima društvenog života i priznale status engleskog jezika kao *lingua franca* kontinenta (Vučo i Filipović, 2013: 157). Savet Evrope podržava razvoj programa koji omogućava uvođenje nastave stranih jezika u nižim razredima. Cilj razvoja novog nastavnog plana i programa nastave stranih jezika je da postane interdisciplinarnan, modularan i fokusiran na učenike nudeći više mogućnosti za učenje jezika (Filipović i sar., 2007: 12). Tokom osnovnog i srednjeg obrazovanja predlaže se učenje više stranih jezika kao obaveznih i izbornih predmeta, kao i bilingvalno obrazovanje uz razvoj jezičkog portfolija koji bi učenicima i studentima omogućio da nastave sa učenjem jezika u drugačijem okruženju (Filipović i sar., 2007: 12)

Zajednički evropski referentni okvir za jezike (*Common European Framework for Languages: Learning, Teaching, Assessment – CEFR*), koji je Savet Evrope usvojio 2001. godine, predstavlja dokument koji je osnova za razvoj nastavnih planova i programa stranih jezika u većem broju evropskih zemalja, kreiranje nastavnog materijala i procenu jezičkog znanja prema međunarodnim standardima za određivanje nivoa znanja stranog jezika. Zajedničkim evropskim okvirom za jezike standardi znanja stranog jezika se dele na šest nivoa: nivoi A1 i A2 se odnose na upotrebu jezika za traženje i davanje osnovnih informacija korišćenjem jednostavnih rečenica, nivoi B1 i B2 se odnose na upotrebu jezika za neometano sporazumevanje bez znakova ograničenja i nivoi C1 i C2 se odnose na upotrebu jezika bez ikakvih ograničenja uz precizno formulisanje misli (CEFR, 2001: 33-36).

Nastavni plan i program za nastavu stranih jezika u Srbiji je zasnovan na Zajedničkom evropskom referentnom okviru za jezike. Drugim rečima, posebna pažnja je posvećena usklađivanju postignuća učenika sa šest nivoa Okvira (Filipović i sar., 2007: 12). Glavni razlog za stvaranje novog nastavnog plana i programa je obrazovanje učenika koji bi bili integrisani u zajednice učenika i zaposlenih u Evropi i pripremljeni

za međuljudske kontakte sa pojedincima drugog jezičkog i kulturnog porekla (Filipović i sar., 2007: 12). Nastava stranog jezika je 2003. godine postala obavezna od prvog razreda osnovne škole i u okviru koje učenici u različitim fazama školovanja uče najmanje dva jezika (Filipović i sar., 2007: 13-14). Međutim, zbog uticaja politike primena novog nastavnog plana i programa je obustavljena 2004. godine, ali je pod pritiskom stručne javnosti reforma nastavljena kasnije tokom 2004. godine¹, te strani jezik počinje da se uči u prvom razredu osnovne škole od školske 2005/2006 godine (Filipović i sar., 2007: 13-14). Istorija nastave jezika u Srbiji pokazuje da:

1. Postoji direktna veza između statusa jezika i njegovog mesta u obrazovnom sistemu sa jedne strane, i statusa jezika i njegove vrednosti kao društvenog simbola, sa druge strane,
2. Jezički planeri češće donose odluke vezane za JPP i OJPP na osnovu odluka i dokumenata o strategijama nego na osnovu čisto epistemoloških faktora odnosno njihova ubeđenja o jeziku prevladaju njihovo naučno znanje i ekspertizu o strukturi, procesu usvajanja i društvenoj funkciji jezika,
3. Jezici, sa stanovišta govornika, prenose etničke i druge identitete, a ponekad predstavljaju i instrumente za poboljšanje društvenog statusa (na primer: znanje određenog stranog jezika može unaprediti karijeru i povećati intelektualni potencijal) (Filipović i sar., 2007: 14).

Vučo i Filipovićeva (2013: 158) ističu da se površnim pregledom obrazovne politike i planiranja, to jest pregledom dokumenata vezanih za obrazovanje koje je donelo Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, uočava postojanje svesti o važnosti učenja stranih jezika. Naime, nastava stranih jezika u obrazovnom sistemu počinje u prvom razredu osnovne škole, a obavezni drugi jezik se uvodi u petom razredu osnovne škole. Autorke ističu da obrazovno zakonodavstvo promovise evropske ciljeve vezane za stvaranje pojedinaca koji poznaju tri jezika: maternji i dva strana jezika u skladu sa interesovanjima i potrebama (Vučo i Filipović, 2013: 158). Ovako osmišljena državna strategija nije proizvod uticaja države i politike, već rezultat rada nastavnika univerziteta i obrazovne zajednice (Vučo i Filipović, 2013: 158). Pravi efekti ovakve *de iure* politike stranih jezika su:

---

¹ <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=14427>

1. 95% osnovaca uči engleski kao prvi strani jezik, međutim, ovo sprečava rani razvoj usvajanja drugih jezika, a engleski jezik ima, prema stavu autorki, nepravednu prednost,
2. Drugom stranom jeziku, koji bi učenici trebalo da savladaju do nivoa A2 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, ne posvećuje se dovoljan broj časova,
3. Osim engleskog, veoma mali broj stranih jezika, prema stavu autorki, ponuđen je u osnovnim i srednjim školama (Vučo i Filipović, 2013: 158).

Sumirajući svoje viđenje nastave stranih jezika u Srbiji, autorke kao prednost ističu to što su nastavni planovi i programi u skladu sa napretkom u razvoju primenjene lingvistike i teorije nastave jezika i sa novinama u evropskoj didaktičkoj literaturi (Vučo i Filipović, 2013: 159). Takođe, autorke ističu da su nastavni planovi i programi stranih jezika izrađeni u skladu sa odrednicama Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, koji predstavlja standard u većini evropskih zemalja (Vučo i Filipović, 2013: 159).

Kritiku projekta modernizacije obrazovanja nude Džinović (2011), Antić (2011) i Miladinović (2011). Džinović (2011: 59) navodi da glavnu odliku reforme obrazovnog sistema započetu 2001. godine čini diskontinuitet koji je nastao usled brojnih izmena obrazovne politike, što je ukazalo na zavisnost reforme od političkog okruženja. Antić (2011: 8) konstatuje da se „reforma obrazovanja sprovodi pod uticajem, usmeravanjem pa i vođstvom različitih transnacionalnih struktura“. Pregledom publikacija Ministarstva prosvete (saziv 2001-2004) autor je utvrdio da čitava reforma nije bila rezultat analize stanja i potreba koju su izvršili „institucionalni akteri odgovorni građanima Srbije“, već rezultat rada onih koji su „interese Evropske unije stavili iznad domaćih obrazovnih standarda i nacionalnih interesa“ (Antić, 2011: 9-10). Kritiku reforme obrazovanja iznosi i Miladinović (2011: 27) podsećajući da je neophodno imati „demokratski uređenu državu, formirano civilno društvo i razvijenu privredu da bi se započelo sa reformom obrazovanja“, jer se bez njih ne mogu postaviti „parametri za trasiranje razvojnih pravaca reforme celokupnog obrazovnog sistema“. Autor, takođe, podseća da je Srbija i pored manjkavosti privrednog i političkog sistema imala kvalitetan obrazovni sistem, te da su naši stručnjaci bili veoma traženi i cenjeni širom sveta, a što potvrđuje veliki broj stručnjaka koji su napustili

Srbiju i svoj uspeh postigli širom ekonomski i tehnološki razvijenog sveta gde važe za priznate stručnjake (Miladinović, 2011: 27-29).

Na kraju možemo zaključiti da JPP predstavlja složenu društvenu disciplinu koja utiče na stavove društva o stranim jezicima i jeziku uopšte. JPP je mehanizam kreiranja upotrebe jezika u društvu, njegovog učenja i određivanja statusa. Proces globalizacije i saradnje sa inostranstvom doveo je do potrebe za poznavanjem stranog jezika i stranog jezika kao jezika struke stavljajući pred JPP, odnosno OJPP, još jedan izazov - nastavu jezika struke.

2.2. ENGLSKI KAO JEZIK STRUKE

Unutar jezika postoje mnogi specijalizovani varijeteti. Oblasti, kao na primer medicina, zakon, religija, poseduju razvijene jezičke stilove za potrebe procesa komunikacije koji zahtevaju detaljno izučavanje (Crystal, 2010: 351). Ne postoji ograničenje u broju struka za koje se jezik može koristiti, jer kako društvo razvija nove oblasti, tako se i jezik razvija da ih iskaže (Crystal, 2010: 398).

Definicija jezika struke koju je dala Međunarodna organizacija za standardizaciju, prema rečima Đorovićeve i Mirićeve (2011: 24), predstavlja zajedničko polazište za dalje pokušaje definisanja jezika struke. Pomenuta organizacija jezik struke definiše kao jezički podsistem koji služeći se terminološkim i drugim jezičkim sredstvima teži nedvosmislenoj komunikaciji u stručnim domenima i čije osnovno svojstvo predstavlja usmerenost ka svrsishodnoj i specifičnoj upotrebi jezičkih sredstava. Pojam engleski kao jezik struke možemo shvatiti kao proces učenja i nastave engleskog jezika gde je učenicima cilj da nauče jezik koji će upotrebljavati u određenom domenu. Ključnu odliku kursa jezika struke predstavlja orijentacija njegovog sadržaja i cilja ka profesionalnim potrebama učenika, fokusirajući se na jezik, veštine i žanrove odgovarajućih aktivnosti potrebnih učenicima da bi ostvarili komunikaciju. Ignjačevićeva (2008: 150) navodi da su nazivi „strani jezik struke, stručni strani jezik, strani jezik za specifične namene i strani jezik u funkciji struke“ samo neki od naziva oblasti koja počinje da dominira na „tržištu jezičke industrije“ koja je zbog procesa globalizacije postala oblast od značaja kako u sektoru obrazovanja, tako i u sektoru privrede uopšte, jer kombinuje nastavu jezika i struke. Jezik struke odgovara na

specifične potrebe učenika i disciplina, koristi metodologiju discipline koju predstavlja, upotrebljava se u specifičnim nastavnim situacijama, kreiran je za korisnike na univerzitetskom nivou ili u radnom okruženju, predstavlja kurs srednjeg ili naprednog nivoa (Mišić-Ilić, 2011: 877). Za učenje jezika struke neophodno je jezičko predznanje (Mišić-Ilić, 2011: 877).

Hačinson i Voters (Hutchinson and Waters, 2009: 6) ističu da je razvoj jezika struke vezan za kraj Drugog svetskog rata i da je taj period najavio doba razvoja jezika na svim poljima nauke, tehnologije i ekonomije na međunarodnoj sceni. Ova ekspanzija je stvorila ujedinjen svet kojim dominiraju tehnologija i trgovina čiji je napredak stvorio potražnju za zajedničkim jezikom. Iz različitih razloga, a prvenstveno ekonomske moći SAD, taj zajednički jezik je postao – engleski. Autori smatraju da je cilj bio stvaranje nove generacije ljudi koji jezik uče zbog razmene tehnologije i trgovine, a ne zbog prestiža i užitka, što je dovelo do stvaranja fenomena engleskog kao jezika struke (Hutchinson and Waters, 2009: 6). Prema mišljenju autora razvoj jezika struke nije bio planiran i koherentan, već se javio kao proizvod brojnih trendova.

Engleski kao jezik struke je od svog nastanka, prema rečima Hačinsona i Votersa (2009: 9), prošao kroz pet faza, dok Šafranjeva (2005: 745) navodi i šestu fazu u njegovom razvoju. Prva faza, analiza registra, povezuje se sa radom istaknutih lingvista tokom šezdesetih i ranih sedamdesetih godina i predstavlja analizu koja ima za cilj da identifikuje gramatičke i leksičke odlike registara nauke i tehnike, učini kurs jezika struke prijemčivim za učenike i proizvede operativne planove koji bi odgovorili na potrebe učenika (Hutchinson and Waters, 2009: 9). Međutim, napredak na polju lingvistike je brzo prevazišao prvu fazu. Za razliku od prve faze koja se vezivala za nivo rečenice, druga faza razvoja je svoj fokus usmerila na nivo diskursa. Takođe, akcent se sa gramatike rečenice usmerava na razumevanje načina kombinovanja rečenica u diskursu da bi se dobilo odgovarajuće značenje uz identifikaciju organizacionih šema u tekstovima (Hutchinson and Waters, 2009: 10). Tipičan nastavni materijal zasnovan na pristupu diskursa omogućio je učenicima da prepoznaju tekstualne šeme i markere diskursa (Hutchinson and Waters, 2009: 12). Naime, ovo premeštanje fokusa na nadrečenični nivo, pažnju usmerava na cilj koji je autor postavio, a ne samo na formu teksta (Šafran, 2005: 741). Udžbenici napisani prema ovom metodi sadržali su adaptirane tekstove, tako da nisu na pravi način i u potpunosti odražavali jezik naučnih i

stručnih tekstova. Ovim metodom jezik je objašnjen kroz prikaz upotrebe jezika sa ciljem istraživanja određenih misaonih procesa, definicija, klasifikacija i zaključivanja (Šafranjan, 2005: 742). Kritika ovog metoda je usmerena na zamenu liste gramatičkih pojmova listom funkcija koje je teško identifikovati i koje nisu potpuno upotrebljive (Šafranjan, 2005: 742). Analiza potreba ili ciljne situacije predstavlja treću fazu razvoja čiji je cilj da postojeće znanje prikaže na naučnoj osnovi povezujući jezik sa razlozima za učenje jezika (Hutchinson and Waters, 2009: 12). Svrha osmišljavanja kursa engleskog kao jezika struke je da se analizom potreba učenika, identifikacijom ciljnih situacija i analizom jezičkih obeležja tih situacija, omogući odgovarajući materijal koji bi učenicima pomogao pri učenju jezika struke. Autori (Hutchinson and Waters, 2009: 12) navode da treća faza razvoja označava punoletstvo engleskog kao jezika struke koji sada postaje sistematizovana celina u kojoj su potrebe učenika u centru osmišljavanja kursa. Četvrta faza razvoja jezika struke naziva se razvijanje sposobnosti i strategija (Šafranjan, 2005: 743). Četvrtu fazu je obeležio fokus na veštine i uverenje da se u osnovi sva upotreba jezika može racionalno objasniti i da se ti procesi mogu tumačiti, te da se značenje iz diskursa može izvući bez obzira na površinsku formu (Hutchinson and Waters, 2009: 13). Peta faza, navodi Šafranjan (2005: 743), naziva se usmerenost na proces učenja i obeležila je razgraničavanje učenja jezika i upotrebe jezika kako bi se koncentrisali na učenike i njihove potrebe (Hutchinson and Waters, 2009: 14). Šestu fazu predstavlja analiza žanra koja uspešno povezuje rezultate rada nekoliko različitih tradicija istraživanja (istraživanja funkcionalnih varijeteta, studije veština i strategija, pojmovno-funkcionalni pristupi) (Šafranjan, 2005: 745). Sve faze razvoja jezika struke su se bavile opisom jezika koji ne predstavlja samo nastavu „posebnih vrsta“ engleskog jezika nego i činjenicu da se jezik koristi za određene svrhe koje ne podrazumevaju drugačiju jezičku formu (Hutchinson and Waters, 2009: 18).

Potrebe za učenjem stranog jezika se danas ne odnose samo na sposobnost razumevanja i prevođenja beletristike, već i na poznavanje jezika struke koji omogućava poslovnu komunikaciju. Uopšteno govoreći, profesionalni kontekst odlikuje specijalizovan vokabular jer svako područje ima svoj žargon i specifičnu terminologiju pa često reči imaju drugačije značenje od značenja u svakodnevnom životu (Ignjačević, 2008: 151). Ciljevi nastave jezika struke se formiraju na osnovu proučenih potreba polaznika omogućavajući im da nauče znanje i veštine neophodne za jezičko ponašanje

u situacijama karakterističnim za određene discipline (Ignjačević, 2008: 153). Kursevi jezika struke za studente nastavničkih fakulteta osmišljeni su da ispune potrebe za obrazovanjem budućih nastavnika sa ciljem da olakšaju razvoj kompetencija engleskog jezika kod studenata i poboljšanje akademskih veština (Savić, 2011: 95). Učenje jezika predstavlja ono što je neophodno za međusobno razumevanje i saradnju, te je stoga Odeljenje za jezike Saveta Evrope izdalo Zajednički evropski referentni okvir za jezike 2001. godine kako bi se olakšalo prevazilaženje barijera u komunikaciji koje se javljaju zbog različitih obrazovnih sistema u Evropi. Uvođenje Bolonjskog procesa na univerzitetskom nivou dovelo je do jačanja uloge engleskog jezika u Evropskoj uniji kao sredstva nastave i istraživanja uz promociju mobilnosti studenata i privlačenja studenata iz drugih zemalja (Savić, 2011: 96). Stoga, moglo bi se reći da je engleski postao globalni akademski jezik koji podstiče mobilnost mladih istraživača. Kursevi engleskog kao jezika struke i akademskog jezika imaju za cilj ispunjavanje trenutnih potreba učenika fokusiranjem na veštine koje su potrebne učenicima birajući vokabular, gramatičke i jezičke strukture uz teme i diskurs od značaja za komunikativne potrebe (Savić, 2011: 97).

2.2.1. ENGLESKI KAO JEZIK STRUKE U SVETU

Zbog obima istraživanja nemoguće je analizom obuhvatiti celokupnu literaturu vezanu za jezik struke. Radovi koji se bave jezikom struke mogu se svrstati u sledeće oblasti: nastanak i razvoj jezika struke, jezik struke i jezičke veštine, nauka (medicina, ekonomija, tehnologija, itd.) i jezik struke, jezik struke i pedagogija, metodologija istraživanja jezika struke i istraživačka perspektiva (Paltridge and Starsfield, 2014: 1-3).

Materijal za učenje stranog jezika mora da prati napredak učenika. Učenici moraju da budu izloženi jezičkim strukturama koje su tek iznad njihovog nivoa, kako bi se podstakli da nastave sa učenjem (Beardsmore and Lee, 1973: 348). Birdsmor i Li (Beardsmore and Lee, 1973: 348) sprovedi su istraživanje sa ciljem da osposobe učenike za razumevanje pisanih tekstova, produktivnu upotrebu idioma iz tekstova, prenos značenja u različitim kontekstima i komunikaciju koja se tiče profesionalnog interesa. Autori su zaključili da su bitni količina materijala koja se može kontrolisati i priroda materijala koja mora da izazove motivaciju za učenje jezika struke (Beardsmore and Lee, 1973: 348). Uticaj složenosti materijala na napredak i motivaciju učenika za učenje

stranih jezika je kasnije definisao Krešen (Krashen, 1982: 21-29) kao *input hypothesis* $i+1$. U okviru ove hipoteze istaknuto je da do usvajanja jezika dolazi kada se učenici izlože razumljivom inputu koji je tek iznad njihovog nivoa kompetencije ($i+1$). Termin „razumljivi input“ se odnosi na jezičke strukture koje učenik razume zahvaljujući kontekstu (Krashen, 1982: 21-29).

Grejem i Birdsli (Graham and Beardsley, 1986: 227) su sproveli eksperimentalni komunikativni kurs za studente farmacije zbog zabrinutosti da će studenti, posebno oni kojima engleski jezik nije maternji, biti profesionalno hendikepirani zbog nedostatka komunikativne sposobnosti. Kurs je osmišljen kao kombinacija kursa stranog jezika i kursa jezika struke i sproveden kroz timski rad nastavnika jezika i nastavnika struke (Graham and Beardsley, 1986: 228). Autori su po završetku kursa, došli do zaključka da je ovaj tip kursa primenljiv i za druge zdravstvene radnike uz izmene koje su tipične za oblast za koju se kurs priprema (Graham and Beardsley, 1986: 238).

Belčerova (Belcher, 2014: 537) navodi da su lingvisti tokom godina izučavanja engleskog kao jezika struke većinom proučavali pisani diskurs i bavili se analizom žanra. Tako se, na primer, Batija (Bhatia, 2008: 161) bavio uključivanjem analize diskursa u engleski kao jezik struke. Ovaj pristup bi omogućio sagledavanje teksta kroz prizmu profesionalne kulture i situacije koja je okružuje, kao i situacije koja okružuje kreiranje dokumenata (Bhatia, 2008: 161). Autor ističe da se glavna kritika engleskog kao jezika struke odnosi na činjenicu da su studenti po ulasku u profesionalno okruženje i dalje nesvesni diskursne stvarnosti sveta struke, iako razumeju tekstualne odlike jezika date struke (Bhatia, 2008: 161). Stoga, Batija (2008: 162) navodi da bi profesionalne žanrove trebalo analizirati u okviru kritičkog žanra iz više perspektiva i dimenzija, uz sagledavanje celokupne situacije (tekst i kontekst), te utvrđivanje značenja uz uključivanje institucija, poslovnih partnera i kulture profesije. Flowerdju i Vanova (Flowerdew and Wan, 2010: 89-90) proučavajući revizorske izveštaje su došli do zaključka da budući stručnjaci pored znanja jezika struke moraju biti u mogućnosti da „pročitaju“ društvenu situaciju, to jest kontekst, da bi uspešno obavljali svoj posao.

Proučavajući analitičke pristupe istraživanju na polju diskursa, Belčerova (Belcher, 2014: 537-538) navodi da zbog složenosti prikupljana podataka analiza govornog diskursa (Simpson-Vlach and Leicher, 2006; Thompson and Nesi, 2001; Warren, 2006) nije zastupljena u istoj meri kao analiza pisanog diskursa (Swales, 2004,

2011; Hirano, 2009; Bhatia, 2004, 2009; Tardy, 2009, 2011; Flowerdew, 2005, 2011). Sa druge strane, upotreba digitalnih medija dovela je do istraživanja digitalnog diskursa, koji je u poslednje vreme dobio na značaju. Međutim, pomenuta autorka navodi da ostaje da se vidi koliko će ovaj diskurs uticati na učenike, jer omogućava pristup informacijama i autentičnoj jezičkoj upotrebi (Belcher, 2014: 539). Centar istraživanja predstavlja engleski za akademske potrebe zbog toga što se istraživači nalaze na univerzitetima, te imaju nesmetan pristup populaciji, materijalu i novčanim sredstvima (Belcher, 2014: 540). Međutim, autorka skreće pažnju na činjenicu da se u svetu skoro ceo proces istraživanja engleskog za akademske potrebe sprovodi na nivou univerziteta, dok je engleski za akademske potrebe u srednjim školama zanemaren.

Povezujući lingvistiku i pedagogiju Čenova (Chan, 2009: 132) predstavlja holistički okvir za procenu materijala u nastavi poslovnog engleskog jezika koji se sastoji od šest koraka: analize potrebe, definisanja ciljeva učenja, utvrđivanja metodološkog pristupa, određivanja prirodnosti jezičkih modela, kontekstualizacije jezika i definisanja učeničke autonomije. Autorka naglašava da u okviru diskursa poslovnih sastanaka pažnju treba usmeriti na govor koji se koristi u društvu i na sastancima, jezik koji koriste predsedavajući i učesnici, strategiju, formalnost i strukturu sastanka i kulturološke razlike (Chan, 2009: 132). Rezultati istraživanja primenjene lingvistike, zaključuje Čenova (2009: 134), najkorisniji su u poboljšanju nastave jezika i veština koje se koriste u poslovnom svetu, te se autorka nada da će rezultati njenog istraživanja pomoći pri boljem izboru odgovarajućeg materijala. Flowerdjuova (Flowerdew, 2010: 108) u svom radu predstavlja analizu potreba u kreiranju i primeni nastavnog plana i programa na završnoj godini fakulteta. Autorka je došla do podataka da je analiza trenutnih potreba (*present situation analysis* – PSA), koja se bavi utvrđivanjem ličnih stavova učenika i faktorima koji utiču na njihov proces učenja, značajnija od analize ciljne situacije (*target situation analysis* - TSA), koja se bavi potrebama za jezikom u okviru budućeg zanimanja (Flowerdew, 2010: 108).

Najviše istraživanja vezanih za jezik struke sprovedeno je upravo u oblastima koje se bave jezikom poslovanja, ekonomije i medicine upravo zbog pažnje koja im se posvećuje (Belcher, 2014: 542). Evans (Evans, 2010: 153-165), izučavajući upotrebu engleskog jezika u poslovnom svetu Hong Konga, ističe da posle dekolonizacije i priključivanja Kini engleski i kineski jezik i dalje funkcionišu zajedno. Autor podseća

da engleski jezik i dalje ima centralnu važnost, posebno u pisanoj formi u administraciji, pravnom sistemu, višem obrazovanju i stručnoj obuci u Hong Kongu i da utiče na sadašnju ubrzanu fazu ekonomske globalizacije, što potvrđuje značaj jezika u poslovnoj i profesionalnoj komunikaciji (Evans, 2010: 165). Sa druge strane, kineski jezik funkcioniše kao nemarkirani medij usmene komunikacije (Evans, 2010: 165).

Kasim i Alijeva (Kassim and Ali, 2010: 168) ističu da studenti tehnoloških fakulteta u Maleziji ostaju bez posla zbog slabog znanja engleskog kao jezika struke. Malezija, kao društvo, sačinjena je od velikog broja etničkih grupa, regiona, jezika, religija i kultura, gde i pored promocije zvaničkog jezika engleski i dalje ima dominantno mesto. Nakon sprovođenja ankete, Kasim i Alijeva (2010: 180) došli su do vrednih saznanja koja se mogu koristiti za razvoj obuhvatnog nastavnog plana i programa da bi se ispunile potrebe studenata, fakulteta i industrije. Kamičotolijeva (Camiciottoli, 2010: 268) navodi da sve veći broj studenata u Evropi koristi prednosti programa mobilnosti, jer studenti veruju da će iskustvo studiranja u inostranstvu biti efikasan način da usvoje kompetencije na stranom jeziku i upoznaju se sa drugim kulturama. Ovakvi programi, ističe autorka (Camiciottoli, 2010: 268), predstavljaju izazove za nastavnike jezika struke. Da bi ispunila potrebe svojih studenata Kamičotolijeva (2010: 272) je sprovela intenzivan kurs od 12 časova koji je uključivao nastavu stručnih predmeta na engleskom jeziku da bi se studenti pripremili za nastavak studija u inostranstvu. Analiza upitnika i intervjuja posle perioda studiranja u inostranstvu je donela pozitivnu povratnu informaciju, te se predavanja smatraju uspešnim i korisnim. Međutim, potrebno je sistematsko istraživanje da bi se objektivnije i efikasnije procenio kurs (Camiciottoli, 2010: 276). Analizirajući radove drugih Kamičotolijeva (2010: 277) navodi da je integrisana nastava jezika i struke moguće rešenje za problem nastave jezika struke na fakultetu. Autorka smatra da je CLIL efikasan pristup nastavi kojim se može poboljšati znanje stranog jezika kod studenata kroz nastavu stručnih predmeta na stranom jeziku (Camiciottoli, 2010: 277).

2.2.2. JEZIK STRUKE U SRBIJI

Jezik struke u Srbiji dobija prvu međunarodnu konferenciju 2008. godine na Mašinskom fakultetu u Beogradu pod nazivom „Jezik struke: teorija i praksa“. Radovi učesnika konferencije su objavljeni u okviru deset tematskih celina: teorija i praksa,

metodologija nastave, autonomija učenika, tehnike učenja, testiranje, evaluacija, ocenjivanje, kreiranje nastavnog materijala, izrada kurikuluma, usavršavanje nastavnika i istraživanja. Konferenciji je prisustvovao veliki broj nastavnika i stručnjaka iz viših i visokih obrazovnih ustanova i srednjih škola iz Srbije, zemalja u regionu i drugih delova Evrope. Druga konferencija pod nazivom „Jezik struke: izazovi i perspektive“ održana je 2011. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Cilj druge konferencije, koja je okupila stručnjake iz celog sveta, zemlje i regiona, bio je definisanje aktuelnog stanja u oblasti proučavanja jezika struke i utvrđivanje glavnih smernica budućeg razvoja ove lingvističke discipline. Radovi su razvrstani u nekoliko tematskih celina koje razmatraju osnovu teorijske postavke jezika struke, suštinske razlike između stranog jezika za opšte namene i jezika struke, praktične aspekte nastave i istraživanja jezika struke na univerzitetu i u srednjim školama, izradu kurikuluma i nastavnih materijala, primenu novih tehnologija i pristupa nastavi jezika struke, kao i značaj prevođenja u oblasti jezika struke. Želja urednica zbornika prve dve konferencije je da omoguće široj naučnoj i stručnoj javnosti da se upozna sa osnovnim pitanjima vezanim za jezik struke.

Zaključci prve konferencije ticali su se engleskog kao jezika struke na fakultetima i bolonjskog procesa. Autorke, Svetlin-Gvardjančić (2009: 730) i Ignjačević (2009: 735), iznele su mišljenje da postoje problemi kod primene bolonjskog programa u praksi, kako u okruženju, tako i u našoj zemlji. Zbog problema u finansiranju fakulteti su bili prinuđeni da smanje broj predmeta, te su se na udaru u okviru opšte obrazovnih predmeta našli i strani jezici i jezici struke. Prevladao je stav da jezik struke nije neophodan, već da to zavisi od stava fakulteta. Međutim, Ignjačevićeva (2009: 735) preporučuje da nastavnici sami i preko stručnih društava moraju da rade na promociji nastave stranih jezika kao jezika struke.

Predmet druge konferencije bio je nastava jezika struke na fakultetima nefilološkog usmerenja, negativne posledice potiskivanja nastave jezika struke sa fakulteta, te stvarnost nastave jezika struke u Srbiji. Tematske celine, u okviru kojih su podeljeni radovi učesnika, uključuju: osnovne teorijske postavke jezika struke, suštinske razlike između stranog jezika za opšte namene i jezika struke, praktične aspekte nastave i istraživanja jezika struke na univerzitetu i u srednjoškolskom obrazovanju, izradu kurikuluma i nastavnih materijala, primenu novih tehnologija i pristupa u nastavi jezika

struke, kao i značaj prevođenja u oblasti jezika struke. Mičićeva (2011: 932) predlaže reformu nastavnog plana i programa koja bi uključila nastavu jezika struke na master i doktorskim studijama na filološkim fakultetima zbog očigledne potrebe za specijalizacijom na tom polju.

Ignjačevićeva (2011: 938) navodi podatak da se nastava jezika struke u srednjim stručnim školama u Srbiji odvijala još u drugoj polovini XIX veka sa ciljem da učenici nauče stručni registar i jezičke veštine. Međutim, stanje na polju jezika struke na univerzitetima je drugačije, jer oni uživaju autonomiju te mogu sami da odluče koji će se jezici učiti i u kolikom obimu (Ignjačević, 2011: 939). Zaključci do kojih se došlo tokom diskusije u okviru plenarnog zasedanja su ukazali na činjenicu da je jezik struke doživeo ozbiljan udarac sprovođenjem reformi. Naime, broj časova jezika struke se smanjuje ili se predmet potpuno ukida da bi se časovi dodelili stručnim predmetima. Takođe, više pažnje treba posvetiti pripremi nastavnika jezika za nastavu jezika struke jer u najvećem broju slučajeva studenti uče isključivo engleski kao jezik struke (Ignjačević, 2011: 942).

Septembar 2014. godine obeležila je treća konferencija o jeziku struke pod nazivom „Jezik struke: prošlost, sadašnjost i budućnost“. Konferencija, koja se sada već tradicionalno održava svake treće godine, sprovedena je u saradnji sa Fakultetom organizacionih nauka u Beogradu u cilju „podsticanja i unapređivanja učenja stranih jezika struke u Srbiji“ (Čakeljić, 2014: 3). Zbornik treće konferencije odlikuje raznovrsnost tema i veći broj radova koji se bave konkretnim nastavnim aktivnostima i istraživanjima u cilju unapređivanja nastavne prakse. Tematske oblasti su uključivale: teorijska razmatranja, metodiku nastave, nastavne programe, nastavne materijale, strani jezik za akademske namene, jezik struke kroz discipline, nove tehnologije u nastavi, prevođenje stručnih tekstova, nastavu jezika struke u srednjim školama, testiranje i evaluaciju, usavršavanje nastavnika, interdisciplinarni pristup stranom jeziku struke, kontrastivni i međukulturni pristupi stranom jeziku struke, stručnu terminologiju, kao i stručne rečnike i glosare.

Zaključci treće konferencije ukazuju da nažalost nije bilo očekivanog i željenog napretka u statusu jezika struke. Poboljšanja nema ni u položaju nastavnika i predmeta, broju ESPB bodova (evropski sistem prenosa bodova) i broju časova dodeljenih stranom jeziku kao jeziku struke jer se trend prelaska ovog predmeta u status izbornog

predmeta nastavio (Cakeljčić, 2014: 599), a o čemu je bilo govora i na drugoj konferenciji.

Značajno je istaći da probleme sa nastavom jezika struke imaju i druge evropske zemlje. Tako, na primer, Haniman (Honeyman, 2011: 936-937) ističe da proces ukidanja jezika struke nije ograničen na samo jedan fakultet ili univerzitet na području Španije. Autor se pita kako je došlo do kontradikcije da se učenje jezika na univerzitetima smanjuje ili ukida, dok se evropskom regulativom podržava učenje jezika i razmena studenata. Razlog najverovatnije leži u finansiranju univerziteta i fakulteta.

Ne postoji problem nastave jezika struke samo na nivou viših škola i fakulteta, već i na nivou srednjih stručnih škola u Srbiji gde nastava jezika struke započinje i učenici se po prvi put susreću sa odabranim zanimanjima i stručnim predmetima.

2.3. INTEGRISANO UČENJE JEZIKA I SADRŽAJA (*CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING – CLIL*)

Dostupnost interneta, knjiga, filmova i muzike na stranim jezicima dovela je do toga da učenici budu izloženi stranim jezicima izvan učionica. Kojlova i saradnici (Coyle et.al., 2009: 8) ističu da ljudi danas žive u doba privrede koja se zasniva na znanju, gde je radna snaga višenacionalna i višejezična, te nastavni plan i program treba da omogući mladima da postanu:

1. Uspešni učenici koji uživaju u učenju i napreduju u poslovnom okruženju;
2. Samouvereni pojedinci koji su u mogućnosti da žive zdravim, sigurnim i ispunjenim životima;
3. Odgovorni građani koji pozitivno doprinose društvu.

Obrazovni proces koji se sprovodi na jeziku koji nije maternji star je koliko i samo obrazovanje (Coyle et.al., 2010: 2). Integrisano učenje jezika i sadržaja (*content and language integrated learning – CLIL*) se kao koncept pojavio početkom devedesetih godina (Coyle et.al., 2010: IX) i predstavlja pristup nastavi u kom se strani jezik koristi za učenje i nastavu, kako sadržaja, tako i jezika (Coyle et.al., 2010: 1). Termin sadržaj se odnosi na predmete koji se uče u školama (na primer: istorija, geografija, matematika, biologija, hemija, fizika i drugi) (Coyle et.al. 2010: 4, Coyle et.al. 2009: 6).

Autori navode da je kriva napretka učenja, kada bi bila predstavljena grafikom, veoma visoka za one koji su uključeni u CLIL, kako za učenike, tako i za nastavnike i naučnike. Ovim nastavnim procesom se ne fokusiramo samo na jezik ili samo na sadržaj, nego na fuziju oba (Coyle et.al., 2010: 1). U radu Kojlove i saradnika (2010: 3) navodi se da je termin - integrisana nastava jezika i sadržaja, usvojen 1994. u okviru evropskog konteksta da bi se opisala i dalje razvila „dobra praksa postignuta u različitim tipovima školskog okruženja gde se učenje i nastava odvijaju na još jednom jeziku“. Podaci dobijeni iz različitih akademskih polja doprineli su priznavanju ovog pristupa u okviru obrazovne prakse (Coyle et.al., 2010: 5). CLIL, prema navodima autora, nije samo prigodan odgovor na izazove globalizacije, nego je i delotvorno rešenje koje se pojavilo na vreme da ispuni sve veće društvene zahteve (Coyle et.al., 2010: 5). Autori ističu razliku između komunikativnog metoda nastave iz osamdesetih godina i CLIL iz devedesetih godina dvadesetog veka. Komunikativni metod nastave je bio na korak od holističkog pristupa nastavi, međutim, nedostatak autentičnosti je omogućio prednost CLIL (Coyle et.al., 2010: 5). CLIL predstavlja način za prevazilaženje jezičkih nedostataka kod učenika svih uzrasta, uključujući i one kojima je potrebna dodatna podrška za učenje stranog jezika (Coyle et.al., 2010: 7).

CLIL je fleksibilan i adaptira se u zavisnosti od konteksta, međutim, da bi pristup bio održiv i opravdan njegova osnova mora biti transparentna (Coyle et.al., 2010: 1). Autori ističu da termin CLIL obuhvata osnove dobre nastavne prakse različitih okruženja i da uključuje brojne modele koji se primenjuju u zavisnosti od tipa učenika (Coyle et.al., 2010: 1). Uspeh CLIL se ogleda u njegovoj sposobnosti prilagođavanja različitim obrazovnim sistemima, tipovima škola (osnovne i srednje) i univerzitetima, jer se uspeh u učionicama ostvaruje kroz ispunjavanje ciljeva učenja jezika i sadržaja (Coyle et.al., 2010: 1).

Svoj uspeh CLIL duguje sledećim tvrdnjama (Coyle et.al., 2009: 4):

1. Nezadovoljstvo načinom razvoja nastave stranih jezika od 1980. godine koje je dovelo do razvoja sindroma „teško i dosadno“;
2. Novi stavovi zasnovani na iskustvu – učenicima treba još u ranim fazama učenja omogućiti pristup novim sadržajima i načinima shvatanja sveta;
3. Pri izradi kurikuluma akcenat se stavlja na integraciju učenja kroz povezivanje predmeta i razvoj veština.

Generički termin CLIL opisuje svaku aktivnost vezanu za učenje gde se jezik koristi kao alat za razvijanje načina obrade nastavne teme ili nastavne jedinice iz čega proističe da jezik i sadržaj imaju komplementarnu vrednost (Coyle et.al., 2009: 6). Autori konstatuju da učenici procesuiraju i koriste jezik za usvajanje znanja i veština da bi napredovali u usvajanju jezika i ostalih nastavnih sadržaja. CLIL odgovara svim učenicima i nudi im mogućnost napredovanja na različitim nivoima u zavisnosti od sektora (Coyle et.al., 2009: 6). Evropska komisija (Commission of the European Communities, 2003: 8) u dopisu o promovisanju jezičkog učenja i jezičke raznovrsnosti Savetu Evrope, Evropskom parlamentu, regionalnim, ekonomskim i socijalnim komitetima konstatuje da je ovaj metod doprineo ispunjavanju odredbe jezičke politike Evropske unije. Ovaj metod, kako se navodi u tekstu dopisa, omogućava neposrednu upotrebu jezičkog znanja i veština, pomaže pri podizanju samopouzdanja učenika, posebno onih kojima ne odgovara tradicionalna nastava jezika, a učenike stručnih škola izlaže jeziku struke tokom procesa redovnog školovanja. U prilog ovome ide i tvrdnja Di Martinove i Di Sabatove (Di Martino and Di Sabato, 2012: 75) da Evropska unija od 2009. godine preporučuje nastavni metod CLIL za opšte i stručno obrazovanje jer je ovaj metod posebno efikasan u poboljšanju mobilnosti i mogućnosti zapošljavanja radnika.

Nastavni metod CLIL bi u osnovnim i srednjim školama mogao imati značajnu ulogu u kreiranju školskog programa jer učenje ostalih predmeta putem stranih jezika doprinosi interakciji sa različitim zajednicama i kulturama (Coyle et.al., 2009: 7). Autori (Coyle et.al., 2009: 9) ističu da rezultati različitih izveštaja o nastavnim planovima i programima osnovnih škola navode da direktna nastava ima svojih prednosti, ali da ona nije dovoljna jer postoje momenti kada treba povezati sadržaje različitih predmeta da bi deca gradivo bolje razumela, naučila i primenila. Izlaganje autora navodi na zaključak da je upotreba CLIL u osnovnoj školi donela pozitivne rezultate. Reforma kurikuluma srednjih škola omogućava unošenje novina u kreiranje nastavnih planova i programa, razvoj novih pristupa nastavnom procesu i učenju da bi se stvorio kurikulum koji je „neodoljiv“ za učenike i koji će ih pripremiti za život (Coyle et.al., 2009: 9). Nastavni metod CLIL omogućava mladim ljudima da postignu određeni nivo nezavisnosti, navodi ih da prikupljaju informacije, istražuju i analiziraju

podatke do kojih su došli, te samostalno iznose ideje i mišljenja kroz diskusiju na stranom jeziku (Coyle et.al., 2009: 11).

CLIL se primenjuje od severa do juga Evrope i uključuje različite grupe i generacije (Smit, 2007: 3). On je, autorka podseća, evropski metod.

Na osnovu pregleda relevantne literature i istraživanja sprovedenog u Estoniji, Mehisto (Mehisto, 2008: 93) konstatuje da učenicima ovaj metod omogućava postizanje velikih rezultata, ali da za roditelje, nastavni kadar i zvaničnike vlade uvođenje ovog nastavnog metoda stvara napetost između trenutnog načina rada i ovog metoda što može dovesti i do odbacivanja novina. Glavna odlika CLIL je istovremeni fokus na sadržaj i jezik, gde je nastava jezika integrisana u nastavu sadržaja i obrnuto. Ovakav koncept integracije se provlači kroz metodologiju jer većina istraživača i nastavnika traži širu primenu ovog metoda (Mehisto, 2008: 96). Nastavni metod CLIL učenike navodi da kritički razmišljaju o sadržaju i jeziku tokom redovne nastave, traže veze među predmetima i razmišljaju o procesu učenja (Mehisto, 2008: 96).

De Graf i saradnici (De Graaff et.al., 2007: 12) su istraživali uticaj efektivnog procesa nastave nastavnim metodom CLIL na olakšavanje jezičkog razvoja i znanja. Autori su pokazali kako se CLIL sa pedagoškog aspekta posmatra kroz vezu sa nastavom sadržaja (*content-based teaching*) i nastavom kroz zadatke (*task-based teaching*), da bi se poboljšao proces upotrebe ovog metoda u nastavi. Indikatori nastavnog metoda CLIL zahtevaju od nastavnika da:

- *input* bude na odgovarajućem nivou kroz izbor autentičnog i atraktivnog materijala;
- olakša obradu značenja i forme kroz primere, parafraziranje, proveru značenja;
- omogući komunikaciju kroz upotrebu ciljnog jezika usmeno (debate i prezentacije) i pismeno (pisanje pisama i članaka);
- olakša upotrebu strategije za prevazilaženje problema usvajanja jezika (De Graaff et.al., 2007: 13-15).

Hatnerova i Rider-Bunemanova (Hüttner and Rieder-Bünemann, 2007: 20), ispitujući uticaj CLIL na narativnu kompetenciju dvanaestogodišnjaka, fokusirale su se na „pričanje priča“ kao žanr sa kojim su deca upoznata, kako u maternjem jeziku, tako i u stranom. Autorke smatraju da je to efikasan način učenja jezika koji deci omogućava da usvoje brojne podatke iz stranog jezika (Hüttner and Rieder-Bünemann, 2007: 20).

Razmatrajući potencijalne efekte nastavnog metoda CLIL na dečiju narativnu kompetenciju autorke su došle do zaključka da eksperimentalna grupa primetno bolje koristi odlike naracije mikronivoa koje uključuju doslednu upotrebu vremena i tačnu upotrebu glagolskih oblika u odnosu na kontrolnu grupu (Hüttner and Rieder-Bünemann, 2007: 26). Takođe, ova grupa je imala bolju kontrolu nad odlikama naracije makronivoa, pominjanje svih elemenata radnje u odnosu na kontrolnu grupu, ali je ta razlika bila manje izražena. Autorke su ove tvrdnje dovele do zaključka da neke odlike narativne kompetencije zavise od kognitivnih sposobnosti koje se razvijaju odvojeno (Hüttner and Rieder-Bünemann, 2007: 26). Sumirajući zaključne napomene, Hatnerova i Rider-Bunemanova (2007: 26) ističu da je grupa koja je radila prema CLIL bila naprednija od grupe koja je radila prema standardnom nastavnom metodu.

Istražujući stavove učenika koji su pohađali nastavu jezika sprovedenu pomoću nastavnog metoda CLIL i onih koji su pohađali tradicionalnu nastavu jezika, Lasagabaster i Sijera (Lasagabaster and Sierra, 2009: 13) zaključili su da su učenici koji su pohađali eksperimentalnu nastavu imali pozitivniji stav prema učenju stranog jezika. Objašnjenje koje autori daju zasniva se na činjenici da ovaj metod obezbeđuje intenzivniju izloženost ciljnom jeziku i više prilika za njegovu upotrebu. CLIL, kao primer dobre nastavne prakse, u prednosti je nad tradicionalnim metodama jer omogućava učenje jezika u situacijama koje odgovaraju situacijama iz stvarnog života (Lasagabaster and Sierra, 2009: 13). Autori navode da su mnogi nastavnici istakli da je većina udžbenika vezanih za nastavu CLIL neprivlačna, da su zadaci nerealni, dosadni, beznačajni i izazivaju nervozu, ali se još skoro niko nije potrudio da izda odgovarajući udžbenik. Stoga se ovaj metod fokusira na promene u učionici i postizanje nečeg konkretnog tokom časa. CLIL neguje razvoj jezičke svesti, obezbeđuje bogatije komunikativne situacije i odgovara svim stilovima učenja (Lasagabaster and Sierra, 2009: 13). Takođe, autori su primetili da učenje ovim metodom nema samo pozitivan uticaj na učenje engleskog kao stranog jezika, već pozitivno utiče i na učenje maternjeg i regionalnog jezika (Lasagabaster and Sierra, 2009: 14).

Baveći se primenom CLIL na univerzitetu autori (Ting, 2007, Nuñez Perucha and Dafouz Milne, 2007), došli su do sledećih rezultata. Tingova (Ting, 2007: 60) ističe da nastavni metod CLIL podržavaju nastavnici engleskog kao stranog jezika i da se često pojavljuje kao tema brojnih seminara, ali se za njega tek u poslednje vreme interesuju i

nastavnici drugih predmeta. Naime, tokom istraživanja sprovedenog na *Liceo Europeo* na Univerzitetu u Kalabriji u Italiji deo nastavnih planova i programa redovnih i izbornih predmeta prirodnih nauka sproveden je nastavnom metodom CLIL. Po okončanju istraživanja autorka je došla do podatka da su čak i posle minimalnih 20 časova nastave metodom CLIL studenti bili u mogućnosti da održe koherentnu prezentaciju pred univerzitetskim profesorima bez problema (Ting, 2007: 66). Opšti zaključak je da CLIL u nastavi predmeta prirodnih nauka nudi odličan kontekst za primenu dobre nastavne prakse koja nudi razumevanje koncepta, a ne samo gomilanje činjenica (Ting, 2007; 67). Nunjez Peruća i Dafuz Milne (Nuñez Perucha and Dafouz Milne, 2007: 38) analizirale su četiri predavanja koristeći šest tipova faza predavanja grupisanih u dve kategorije: metadiskursnu kategoriju (koje se bavi samim diskursom) i ne-metadiskursnu kategoriju. Pregledom organizacionih i diskursnih odlika univerzitetskih predavanja koja pripadaju CLIL kontekstu, autorke su zaključile da struktura predavanja prati navedene faze (Nuñez Perucha and Dafouz Milne, 2007: 41):

- Faza strukturiranja diskursa (*Discourse structuring phase*),
- Faza zaključka (*Conclusion phase*),
- Faza interakcije (*Interaction phase*),
- Faza procenjivanja (*Evaluation phase*),
- Faza teorijskog dela (*Theory or Content phase*),
- Faza davanja primera (*Exemplification phase*).

Međutim, faze su povezane i preklapaju se tako da nema jasno vidljivih podela između njih, te da se pojedini eksplicitni markeri ne koriste u skladu sa odgovarajućim značenjem (Nuñez Perucha and Dafouz Milne, 2007: 41).

Van de Kren i saradnici (Van de Craen et.al., 2007: 70) ističu da je CLIL odličan način za učenje stranih jezika u saglasnosti sa evropskom politikom jezičke promocije i implementacije višejezičnosti. Autori su ovoj temi prišli na više načina uključujući istraživanje procesa učenja jezika, sadržaja drugih predmeta, stavova i motivacije prilikom učenja, kognitivnog razvoja i istraživanja uticaja na razvoj mozga uz pomoć skenera za kompjuterizovanu tomografiju (*CT scan*) (Van de Craen et.al., 2007: 71). Na pitanje da li CLIL dovodi do boljeg poznavanja ciljnog jezika u poređenju sa tradicionalnim metodama odgovor za osnovne škole je nedvosmisleno „da“. Što se tiče srednjih škola odgovor na ovo pitanje je takođe „da“, ali uz značajne varijacije rezultata

malog broja sprovedenih studija (Van de Craen et.al., 2007: 71-72). Stoga, autori ističu da nije sprovedeno dovoljno istraživanja u srednjim školama. Istraživački proces i dobijeni rezultati su pokazali da je CLIL više od nastavnog metoda za učenje jezika jer doprinosi i kognitivnom razvoju (Van de Craen et.al., 2007: 75).

Jedno od glavnih pitanja koje se postavlja tokom upotrebe nastavnog metoda CLIL je kako oceniti učenike u pogledu znanja određenog predmeta i napretka u znanju engleskog jezika na motivišući i fleksibilan način (Poisel, 2007: 43). Autorka ističe da se posmatrajući pitanje ocenjivanja učenika u nastavnom metodu CLIL u obzir mora uzeti sledeća tvrdnja da je cilj primene metoda poboljšanje znanja jezika, usvajanje znanja iz određenog predmeta i razvoj socijalnih veština. Poiselova (Poisel, 2007: 44-46), sprovela je istraživanje gde se od učenika tražilo da naprave prezentaciju na određenu temu i potom je predstave drugima. Autorka je tražila mišljenja dece koja su slušala prezentaciju, ali je ona dala završnu procenu. Na osnovu iskustva u sprovođenju ove vrste procene znanja učenika autorka tvrdi da su pojedini učenici bili svesni ciljeva učenja, kako predmeta, tako i jezika, da su koristili engleski prirodno kada su diskutovali o svojim radovima, da se upotreba jezika automatski povećala jer je ceo poduhvat na engleskom jeziku, da su koristili svih pet veština Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, da su naučili kako da uspešno komuniciraju, da su uvideli da su snalažljivi i da su bili oduševljeni uključivanjem u proces učenja (Poisel, 2007: 44-46). Autorka ističe da se učenje za portfolio u kombinaciji sa saradnjom sa drugim učenicima i nastavnikom pokazalo efikasnim u promovisanju glavnih ciljeva nastavnog metoda CLIL (Poisel, 2007; 46).

Istražujući CLIL pojedini autori (Alonso et.al., 2008; Stohler, 2006) bavili su se pitanjem da li postoje razlike u znanju sadržaja među učenicima koji pohađaju nastavu nastavnim metodom CLIL i onih koji pohađaju iste predmete na maternjem jeziku. Znanje predmeta čiji je sadržaj obrađivan u okviru nastavnog metoda CLIL nije bilo ugroženo, jer nije bilo razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe (Alonso et.al. 2008: 44). U opštem zaključku autori su konstatovali da je znanje predmeta učenika koji su nastavu pohađali na engleskom jeziku nastavnim metodom CLIL isto kao kod učenika koji su te predmete pohađali na maternjem jeziku (Alonso et.al. 2008: 44). Međutim, kada je u pitanju znanje engleskog jezika autori su konstatovali da je znanje jezika učenika koji su učestvovali u istraživanju „superiornije“ u odnosu na kontrolnu

grupu (Alonso et.al. 2008: 44). Stolerova (Stohler, 2006: 44), u empirijskoj studiji o ulozi jezika u učenju sadržaja, došla je do rezultata da ne postoji razlika u znanju sadržaja predmeta između učenika koji su nastavu slušali na maternjem jeziku i onih koji su pohađali nastavu metodom CLIL. Autorka je zaključila da nastava na stranom jeziku ne predstavlja prepreku za učenje (Stohler, 2006: 44).

Međutim, nisu sva istraživanja dobila rezultate koji idu u korist nastavnog metoda CLIL. Mur i Lorenzo (Moore and Lorenzo, 2007: 28) ističu da je mali broj zemalja Evrope uveo CLIL u redovni proces nastave, što znači da postoji nedostatak komercijalnih udžbenika za nastavu metodom CLIL. Nastavnici moraju da pripremaju sopstveni materijal, pri čemu imaju tri opcije: da kreiraju originalni materijal od samog početka, da koriste neprilagođen, autentični materijal, ili da prilagode autentični materijal nastavnim ciljevima grupišući ih prema strategijama koje koriste prilikom adaptacije tekstova, a na osnovu potreba učenika (Moore and Lorenzo, 2007: 28).

Akerlova (Ackerl, 2007: 6) je metodom analize grešaka istraživala uspešnost CLIL u bečkom bilingvalnom nastavnom programu (*Vienna Bilingual Schooling - VBS*) u poređenju sa redovnim nastavnim programom. Autorka je analizirala deset eseja napisanih tokom sprovođenja maturalnog ispita po završetku srednjeg obrazovanja. Ova analiza predstavlja uvod u dalje istraživanje autorke, te je stoga bazirana na malom uzorku. Akerlova (2007: 10), došla je do rezultata da učenici koji su pohađali nastavu sprovedenu nastavnim metodom CLIL ne prave manje grešaka u odnosu na učenike koji su pohađali redovnu nastavu. Greške su se kod obe grupe nalazile na nivou teksta. Učenici bilingvalnih programa su pisali složenije rečenice, uz raznovrsniju upotrebu vremena i vokabulara, što je dovelo do povećanja broja grešaka u odnosu na kontrolnu grupu. Sumirajući rezultate istraživanja, Akerlova (2007: 10) ističe da se na osnovu broja grešaka ne može zaključiti da su učenici koji su pohađali CLIL nastavu pokazali bolje znanje od drugih učenika, ali da se detaljnijom analizom vrsta grešaka može potvrditi stav da CLIL ima pozitivan uticaj na produktivnu veštinu pisanja. Autorka konstatuje da je analiza pokazala da su učenici koji su pohađali nastavu sprovedenu nastavnim metodom CLIL u svojim radovima imali za 57% raznovrsniji vokabular, od učenika koji su pohađali redovnu nastavu, što ukazuje da su učenici eksperimentalne CLIL grupe ovladali širim vokabularom koji su kasnije iskoristili prilikom pisanja eseja.

Ruiz de Zarobe (Ruiz de Zarobe, 2007: 47) navodi da se CLIL koristi u različitim jezičkim kontekstima kada se pažnja posvećuje integriranju jezika i sadržaja zbog potrebe promocije jezičkog razvoja u brojnim jezičkim programima. Autorka je sproveda istraživanje u kome se od ispitanika tražilo da ispričaju priču uz pomoć slika. Jedna grupa je slušala nastavu održanu nastavnim metodom CLIL, a druga tradicionalnu. Rezultati ove studije su pokazali da je grupa koja je pohađala časove održane nastavnim metodom CLIL ostvarila bolje rezultate u svim kategorijama u kojima su vršena merenja, ali da uopšte gledano nije bilo značajnih razlika između dve grupe kada je u pitanju veština govora (Ruiz de Zarobe, 2007: 51).

Sprovodeći studiju o prednostima nastavnog metoda CLIL u odnosu na standardnu nastavu engleskog kao stranog jezika tokom školovanja Ruiz de Zarobe (2008: 70) došla je do podataka da su eksperimentalne grupe imale bolji izgovor i širi vokabular od kontrolnih grupa. Takođe, autorka ističe da postoji i pozitivna veza između količine izloženosti engleskom jeziku i jezičkih ishoda (hipoteza – više sadržaja je bolje), što znači da učenici koji su izloženi engleskom jeziku kroz CLIL postižu bolje rezultate od onih koji su bili manje izloženi. Kada su u pitanju rezultati longitudinalne studije nije uočeno značajno povećanje u znanju jezika tokom daljeg akademskog obrazovanja kod grupa koje su nastavu pohađale nastavnim metodom CLIL, iako su postigli bolje rezultate u odnosu na kontrolnu grupu u različitim razredima (Ruiz de Zarobe, 2008: 70).

U oblasti Trentino na severu Italije, koja donosi odluke vezane za obrazovni proces nezavisno u odnosu na ostatak Italije, od 1997. godine deo nastave se sprovodi nastavnim metodom CLIL (Luicetto, 2008: 84). Trajanje CLIL modula je iznosilo 20 časova i sproveden je uz saradnju dva nastavnika (jezika i drugog predmeta). Eksperimentalna nastava je organizovana u okviru redovne nastave, a ne kao dodatna ili izborna aktivnost. Lučetova (Luicetto, 2008: 87) navodi da je model u upotrebi uticao na proces učenja i učenike. Učenici su bili odgovorni za svoje učenje, dok je nastavnik delio savete i pružao pomoć. Analizom postiguća učenika uočeno je da nastavni metod CLIL ima uspeha u pojedinim projektima, dok u drugima nema. Autorka naglašava da je predloženi model predstavljao set predloga i saveta (Luicetto, 2008: 90), te je stoga primenjivan na različite načine. Pojedine institucije i nastavnici se nisu slagali sa ovim modelom, pa su odustali od njegove primene, dok su ga učenici u pojedinim školama

smatrali dosadnim i teškim. Uspešno sprovedeni projekti u tri škole, od kojih je jedna bila srednja stručna škola, doveli su do uključivanja drugih predmeta, nastavnika i odeljenja sa planom koji bi bio realizovan sledeće školske godine (Luicetto, 2008: 90).

Bruton (Bruton, 2011: 532) smatra da fenomen CLIL treba podrobnije istražiti i ne slaže se sa tvrdnjama o prednostima ovog metoda. Autor u svom preglednom radu zamera pojedinim autorima što nisu u svojim studijama prikazali rezultate pre uvođenja CLIL, pa se ne može sa sigurnošću tvrditi da li je grupa koja je radila prema nastavnom metodu CLIL napredovala ili je pak došlo do nazadovanja kontrolne grupe, kao na primer, u studijama sledećih autora Alonso i saradnici (Alonso et.al. 2008) i Viljareal Olaizola i Garsija Majo (Villarreal Olaizola and Garcia Mayo, 2009) koji su navedeni u Brutonovom radu (2011: 529). Takođe, autor smatra da je ovaj metod nastave preambiciozan, da nastavnici koji predaju sadržaj mogu potencijalno raspolagati ograničenim znanjem stranog jezika, te sumnja da autori biraju bolje učenike da bi dobili bolje rezultate jer ne postoje validne kontrolne grupe i ne objavljuju se rezultati ulaznog testiranja (Bruton, 2011: 530-531).

Primena nastavnog metoda CLIL izvan Evrope dovela je do pojave „*soft / weak*“ modela nastavnog metoda CLIL čiji je glavni fokus usmeren na učenje jezika uz pomoć sadržaja, a ne na učenje sadržaja uz pomoć jezika (Ikeda, 2013: 31). Uprkos tome što se ovaj novi model CLIL sve više širi, istraživanja o ovom fenomenu je teško pronaći, stoga je autor odlučio da sprovede istraživanje o ovom modelu u srednjoj školi u Japanu da bi potvrdio uspeh ovog modela (Ikeda, 2013: 31). Autor navodi da je „*soft*“ CLIL način integrisanja jezika i sadržaja koji ima za glavni cilj da razvije jezičku kompetenciju, a znanje o predmetu, temi ili sadržaju postaje sekundarni cilj (Ikeda, 2013: 32). Prema rečima Ikede (2013: 33) ovaj model CLIL je lakši za primenu jer nastavu sprovode nastavnici stranog jezika, a ne nastavnici predmeta čiji se sadržaj uči zato što nastavnici tih predmeta ne poseduju dovoljno znanje jezika. Autor ne pridaje značaj u kojoj meri nastavnik stranog jezika poznaje oblast ili predmet čiji sadržaj predaje, već njegovoj obučenosti za rad prema nastavnom metodu CLIL (Ikeda, 2013: 32). Akcenat se stavlja na poznavanje vokabulara vezanog za jednu oblast ili predmet, a ne na poznavanje sadržaja same oblasti ili predmeta. Cilj istraživanja, ovog autora, bio je dobijanje odgovora na pitanja: da li učenici primećuju elemente CLIL koji se primenjuju na času i da li će napredak u njihovom znanju jezika biti rezultat primene

ovog modela (Ikeda, 2013: 33). Rezultati istraživanja su pokazali da su učenici primetili razliku u časovima, kao i elemente CLIL, od kojih su posebno izdvojili konstruktivno učenje, kognitivne aktivnosti, poboljšanje komunikativne kompetencije i bolje usvajanje sadržaja (Ikeda, 2013: 40). Sa stanovišta jezika rezultati istraživanja su pokazali da je kod učenika došlo do poboljšanja pismene kompetencije jer se povećao broj reči koje su pisali za određeno vreme (*fluency*) i složenost odnosno vrste reči koje su koristili u tekstu, dok se tačnost (merena brojem grešaka u rečenici) nije povećala. Na kraju, Ikeda (2013: 40) zaključuje da je ovaj model CLIL imao pozitivan efekat na srednjoškolce u Japanu.

Dvojezična nastava² predstavlja nastavu jednog ili više predmeta na srpskom i engleskom ili nekom drugom stranom jeziku u okviru nastavnog plana i programa Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR), što u stvari predstavlja osnovu integrisanja jezika i sadržaja odnosno CLIL. Prema podacima³ dostupnim na sajtu MPNTR Republike Srbije dvojezična nastava se 30.1.2013. godine sprovodila u ukupno 18 osnovnih i srednjih škola. Dvojezičnu nastavu je pohađalo 270 učenika prema programu koji se razvija od 2004. godine, a u osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ u Beogradu se ovakva nastava eksperimentalno sprovodi još od 1986. godine.

Podaci⁴ na sajtu MPNTR ažurirani 24.10.2013. godine pokazuju da je dvojezična nastava uvedena u 27 obrazovnih ustanova, od toga pet predškolskih ustanova, 11 osnovnih škola i 11 gimnazija. Nastava se odvija delom na engleskom, francuskom, italijanskom, nemačkom, ruskom i mađarskom jeziku. Izbor predmeta zavisi od nastavnog kadra. Nastavni proces sprovode nastavnici koji su prošli intenzivnu obuku uz podršku kulturnih centara i instituta država čiji se jezici izučavaju.

Uvođenje dvojezične nastave na srpskom i engleskom jeziku u školama i predškolskim ustanovama na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine (APV), u okviru projekata vlade AP Vojvodine, kao glavni cilj ima obezbeđivanje kvalitetnog i konkurentnog modela obrazovanja koji je moderan i međunarodno priznat⁵. Proces

---

²http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=1110&PHPSESSID=6bebt8f3oglgbo2q6kjtcoqf7 pristup 23.05.2015.

³<http://www.mpn.gov.rs/component/content/article/119-specijalna-2012/367-uvodjenje-dvojezicne-francusko-srpske-nastave-u-jos-tri-skole>, pristup 23.05.2015.

⁴<http://www.mpn.gov.rs/aktivnosti-mpn/vesti/992-dvodnevni-sastanak-upravnog-komiteta-za-obrazovnu-politiku-i-praksu-saveta-evrope>, pristup 22.05.2015.

⁵http://www.pumavojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=1110&PHPSESSID=CM8+8C9knss9ct29iq2rklfcf0, pristup 23.05.2015.

izvođenja dvojezične nastave podrazumeva nastavu predmeta na srpskom i engleskom jeziku u okviru nastavnog plana i programa koje propisuje MPNTR Republike Srbije u predškolskom programu, osnovnoj i srednjoj školi. Glavni cilj dvojezične nastave jeste pružanje učenicima stručne kompetencije uz jezičku i komunikativnu kompetenciju. Ovom prilikom strani jezik postaje sredstvo za sticanje jezičkih i nejezičkih znanja i veština, gde se srpski i engleski jezik dopunjuju. Deo nastave obaveznih i izbornih predmeta propisanih nastavnim planom i programom MPNTR sprovodiće se na engleskom jeziku najmanje 30%, a najviše 45% od ukupnog godišnjeg broja časova. Nastavnici i vaspitači, da bi učestvovali u ovom projektu, treba da poseduju znanje engleskog jezika najmanje na nivou B2 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, uz odgovarajuću obuku iz metodike nastave za izvođenje dvojezične nastave.

Brošura⁶ koju je izdala APV navodi da učenici, koji učestvuju u projektu dvojezične nastave, uče gradivo u istom obimu i prema istim kriterijumima, kao i ostali koji te predmete slušaju na srpskom jeziku. Dvojezična nastava omogućava sticanje međunarodnih sertifikata, lakše pronalaženje zaposlenja i priliku za prevazilaženje jezičkih ograničenja. Naravno, programom je predviđeno da učenik ako želi može u svakom trenutku odustati od dvojezične nastave. Program će se u srednjim školama sprovoditi u skladu sa Kembridžovim međunarodnim programom namenjenim za decu od 14 do 16 godina, *International General Certificate of Secondary Education* (IGCSE), koji će biti inkorporiran u redovni nastavni plan i program. U brošuri se navodi da je program dvojezične nastave započet u septembru 2011. godine. Međutim, podaci o toku programa nisu dostupni, već se samo na sajtu Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice može videti da je projekat dvojezične nastave i dalje aktuelan.

Nažalost do zvaničnih podataka o napretku projekata koje sprovode MPNTR i APV ne može se doći putem sajtova ovih organizacija. Vesti o ovim projektima su poslednji put objavljene 2015. godine i tiču se projekta APV.

---

⁶ http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/_obrazovanje/Bilingvalna_nastava/Brosura%20-%20Uvodjenje%20dvojezicne%20nastave%20na%20srpskom%20i%20engleskom%20jeziku.pdf, pristup 23.05.2015.

3. HIPOTEZE

Imajući u vidu dinamiku razvoja JPP tokom vremena, potrebu za engleskim kao jezikom struke i njegov značaj na tržištu rada, efekat nastavnih metoda u nastavi engleskog kao jezika struke, kao i nedostatak podataka o ovome u srednjim stručnim školama u Srbiji, postavili smo sledeće hipoteze:

1. postoje razlike u statusu engleskog kao jezika struke u jezičkoj politici i planiranju u okviru perioda od 1990. do 2012. godine;
2. dosadašnji način nastave engleskog kao jezika struke u Srbiji ne ispunjava zahteve za znanjem jezika struke na tržištu rada;
3. primenom *soft* modela nastavnog metoda integrisanog učenja jezika i sadržaja kao modela nastave u nastavi engleskog kao jezika struke u srednjoj stručnoj školi postižu se mnogo efikasniji rezultati u usvajanju znanja stranog jezika i ispunjavanju zadataka propisanih JPP u odnosu na dosada primenjivani model nastave (prezentacija, vežba, produkcija – *presentation, practice, production* PPP).

4. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

U okviru utvrđivanja statusa engleskog kao jezika struke u Srbiji, potrebe za poznavanjem engleskog kao jezika struke na tržištu rada i primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL, te njegovog uticaja na proces nastave i učenja engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama postavili smo sledeće ciljeve istraživanja:

1. analiza nastavnih planova i programa engleskog kao jezika struke u periodu od 1990. do 2012. godine,
2. utvrđivanje potreba za poznavanjem engleskog kao jezika struke intervjuisanjem savetnika koordinatora NSZ,
3. utvrđivanje potreba za poznavanjem engleskog kao jezika struke anketiranjem poslodavaca sa teritorije opštine,
4. utvrđivanje mišljenja učenika o potrebama za znanjem engleskog kao jezika struke putem ankete,
5. pilotiranje *soft* modela nastavnog metoda CLIL kao metoda koji bi učenicima pomogao pri učenju engleskog kao jezika struke kroz ogledne časove putem analize rezultata ulaznog i izlaznog testa.

5. MATERIJAL I METODE

Proces istraživanja, metod, ispitanici i instrumenti istraživanja biće predstavljeni u ovom poglavlju. Prvo će biti predstavljeni opšti podaci o istraživanju i učesnicima studije. Potom će biti dat opis metoda, materijala i tehnika istraživanja. Zatim će tok istraživanja biti detaljno predstavljen.

5.1. ISTRAŽIVANJE

Predmet ove studije slučaja je status engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama u kontekstu obrazovnih politika, dok su podjedinice ove studije slučaja teorijsko i empirijsko istraživanje.

Istraživanje je sprovedeno kao složena studija slučaja sa podjedinicama (engl. *embedded single-case design study*) (Yin, 2014: 46). Na izbor ove vrste studije slučaja je uticala sama struktura studije koja omogućava rad kako na glavnoj jedinici (predmet studije), tako i na svakoj podjedinici (delovi istraživanja koji utiču na predmet studije) ponaosob, bez obzira na metod prikupljanja podataka (analiza razvoja, analiza prethodnih radova i analiza anketa) koji se koristi za svaku podjedinicu.

Teorijsko istraživanje obuhvata analizu nastavnih planova i programa za prvi strani jezik u periodu od 1990. do 2012. godine. Nastavni plan i program za prvi strani jezik za trogodišnja i četvorogodišnja zanimanja je objavljen u Službenom glasniku – Prosvetni glasnik broj 6/90 17.8.1990. godine. Dopune i izmene su objavljene već naredne godine u Službenom glasniku – Prosvetni glasnik broj 4/91 31.5.1991. godine i od tada je menjan i dopunjavan još sedam puta. Sve dopune i izmene su objavljene u Prosvetnim glasnicima 7/93, 17/93, 1/94, 2/95, 8/95 i 5/96. Izmene i dopune nastavnog plana i programa za prvi strani jezik prestaju 1996. godine. U želji da pojednostavi i omogući efikasniju primenu podzakonskih akata Ministarstvo prosvete u Službenom glasniku – Prosvetni glasnik 1998. godine izdaje prečišćen tekst Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama, među kojima se nalaze i nastavni planovi i programi za prvi strani jezik. Prve izmene nastavnog plana se javljaju tek 2012. godine u sklopu uvođenja novih

zanimanja. Analiza nastavnih planova i programa za prvi strani jezik obuhvatiće samo delove koji se bave jezikom struke.

Empirijsko istraživanje uključuje utvrđivanje potreba za znanjem engleskog kao jezika struke na tržištu rada anketiranjem poslodavaca na teritoriji opštine Stara Pazova, sprovođenjem intervjua otvorenog tipa sa savetnikom koordinatorom filijale Nacionalne službe za zapošljavanje, te anketiranje učenika ekonomsko-trgovinske škole (ETŠ) „Vuk Karadžić“, Stara Pazova, o potrebi za poznavanjem jezika struke i analizu efekta primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL na nastavu engleskog kao jezika struke.

5.2. ISPITANICI

Istraživanje je sprovedeno na teritoriji opštine Stara Pazova. Opština Stara Pazova se nalazi na listi natprosečno razvijenih gradova i opština Republike Srbije formirane na osnovu uredbе Vlade Republike Srbije o utvrđivanju liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2010. godinu, objavljene u Službenom glasniku RS br. 51/2010. Prema podacima dostupnim na sajtu lokalne samouprave Stare Pazove svake godine raste broj domaćih kompanija (Grubin, Delta DMD i Milšped) i stranih kompanija (Mercedes Benz, Delhaize, Nestle, Volvo, Lidl), kao i domaćih i stranih banaka koje osnivaju poslovnice na prostoru opštine. Rast saradnje sa inostranstvom prati i potreba za kadrom iz područja rada ekonomije, prava i administracije. Učesnici istraživanja su bili savetnik koordinator Nacionalne službe za zapošljavanje, poslodavci sa teritorije opštine (ukupno 20) i učenici ETŠ „Vuk Karadžić“ iz Stare Pazove (ukupno 157).

5.3. METODE I INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

Imajući u vidu ciljeve i karakter istraživanja primenjene su sledeće metode i instrumenti istraživanja:

- komparativna analiza dokumenata koja uključuje nastavne planove i programe predmeta Engleski jezik od I do IV razreda srednje stručne škole od 1990. do 2012. godine
- Intervju otvorenog tipa sa savetnikom koordinatorom NSZ:

- Dobijeni podaci su vezani za trenutni broj nezaposlenih i potrebe tržišta rada (da li poslodavci postavljaju posebne zahteve kada je u pitanju poznavanje jezika i da li postoji sistem koji određuje nivo poznavanja stranog jezika)
- Ankete za ispitanike (Prilog 1 i 2)
  - Anketom su ispitanici izrazili svoje stavove i dali tražene informacije birajući jednu od ponuđenih alternativa ili upisujući svoje odgovore.
  - Prednost anketiranja je u tome što predstavlja jednostavno, lako i brzo prikupljanje podataka, a nedostatak je nedovoljna sigurnost u istinitost odgovora.
  - Ankete su formirane po ugledu na ankete korišćene u istraživanju REFLESS (2012).
  - Poslodavci kao ispitanici: cilj ankete je bio utvrđivanje mišljenja poslodavaca o potrebama za jezikom struke.
  - Učenici kao ispitanici: cilj ankete za učenike je bilo utvrđivanje mišljenja o nastavi jezika struke i budućim potrebama učenika.
- Pilotiranje *soft* modela nastavnog metoda CLIL:
  - Ogladni časovi su sprovedeni u po jednom odeljenju svakog razreda, od I do IV razreda, uz primenu integracije sadržaja jezika i struke – *soft* model CLIL.
  - Kontrolni časovi engleskog kao jezika struke su sprovedeni u po jednom odeljenju svakog razreda, od I do IV, uz primenu nastavnog metoda prezentacija, vežba, produkcija (*presentation, practise, production* – PPP)
- Ulazni i izlazni testovi (Prilog 3 i 4) koji se sastoje iz tri zadatka (zadatak 1- popunjavanje rečenica, zadatak 2-povezivanja reči sa definicijama i zadatak 3- prevod)
  - Cilj testiranja učenika je utvrđivanje nivoa znanja engleskog kao jezika struke pre i posle sprovođenja oglednih i kontrolnih časova da bi se utvrdila efikasnost *soft* modela CLIL
- Obrasci za praćenje časa nastavnika i učenika (Prilog 5 i 6)

- Obrazac za praćenje časa-nastavnik sastoji se iz ciljeva časa, planiranih ishoda, zapažanja nastavnika i grafika na kome nastavnik obeležava tok časa.
- Obrazac za praćenje časa-učenik sastoji se od ocenjivanja časa, izražavanje njihovih utisaka, pitanja i predloga za nastavnika.

Zbog složenosti i ispunjenja ciljeva istraživanja podaci će biti analizirani deskriptivno i statistički. Razvoj i izmene nastavnih planova i programa analizirani su deskriptivno, dok su podaci prikupljeni anketama i testovima obrađeni deskriptivno i statističkom metodom. Za statističku analizu korišćeni su Man-Vitnijev (Mann-Whitney) test i Vilkoksonov (Wilcoxon) test. Statistički značajnim rezultatima smatrani su oni čija je vrednost $p \leq 0,05$.

5.4. TOK ISTRAŽIVANJA

5.4.1. Nastavni planovi i programi

Tokom 2013. godine prikupljeni su nastavni planovi i programi za engleski jezik koji su analizirani za potrebe istraživanja da bi se dobili podaci o nastavi engleskog kao jezika struke. Deo nastavnog plana i programa predmeta Engleski jezik je posvećen nastavi engleskog kao jezika struke. Analizirani su nastavni planovi i programi objavljeni u Službenom glasniku – Prosvetni glasnik Republike Srbije 1990., 1998., 2012. i 2013. godine. Tokom analize nastavnih planova i programa analiziran je broj časova posvećen nastavi engleskog kao jezika struke, kao i nastavne teme koje treba obraditi na časovima engleskog kao jezika struke tokom školske godine.

5.4.2. Intervju sa savetnikom koordinatorom NSZ

Intervju otvorenog tipa sa savetnikom koordinatorom NSZ je sproveden krajem avgusta 2013. godine. Pitanja na koje je savetnik odgovorio su:

- Broj nezaposlenih u evidenciji NSZ na prostoru opštine Stara Pazova;
- Obaveza nezaposlenih da prilikom prijave NSZ u obrascu navedu poznavanje stranog jezika;
- Potreba domaćih poslodavaca za osobama koje poseduju znanje stranog jezika struke;

- Potreba predstavništava stranih kompanija koje posluju na prostoru opštine za osobama koje poseduju znanje stranog jezika struke.

5.4.3. Anketa za poslodavce

Anketa za poslodavce (Prilog 1) se sastojala od 21 pitanja: devet pitanja otvorenog tipa i 12 pitanja zatvorenog tipa. Pitanja su bila podeljena u tri dela: opšti podaci o preduzeću, zahtevi poslodavaca za poznavanjem stranog jezika kod zaposlenih i zahtevi poslodavaca za poznavanjem engleskog kao jezika struke kod zaposlenih. Anketiranje je sprovedeno direktnim dostavljanjem anketa poslodavcima da bi se osigurao što veći odziv. Anketa je sprovedena u periodu od septembra 2013. godine do januara 2014. godine. Od ispitanika se tražilo da navedu godinu osnivanja i naziv preduzeća, sektor poslovanja, da li saraduju sa kompanijama u inostranstvu, da li imaju potrebe za zaposlenima koji govore engleski kao jezik struke, da na osnovu navedenih opisa nivoa znanja jezika prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za jezike koji su navedeni u anketi odrede nivo znanja jezika struke koji je zaposlenima potreban za obavljanje radnih zadataka i da li omogućavaju zaposlenima usavršavanje jezika u okviru kompanije.

5.4.4. Anketa za učenike

Anketa za učenike (Prilog 2) je sprovedena tokom druge nedelje septembra 2014. godine. U istraživanju su učestvovali učenici sledećih obrazovnih profila: poslovni administrator, ekonomski tehničar, birotehničar i finansijski tehničar.

Anketirani su učenici od I do IV razreda. Anketa za učenike se sastojala od 23 pitanja: devet pitanja je bilo otvorenog tipa i 14 pitanja zatvorenog tipa. Anketa je bila podeljena u dva dela: opšti podaci o učenicima i mišljenje učenika o nastavi stranih jezika. Od učenika je traženo da navedu godinu rođenja, pol, razred, obrazovni profil, broj godina učenja stranog jezika. Potom je traženo da navedu mišljenje o nastavi stranog jezika i nastavi stranog jezika kao jezika struke. Na kraju ankete je od učenika traženo da procene neophodnost potrebe engleskog kao jezika struke za obavljanje radnih zadataka i da na osnovu navedenih opisa nivoa znanja jezika prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za jezike procene nivo znanja engleskog kao jezika struke koji će im biti potreban za uspešno obavljanje posla.

5.4.5. Ulazni i izlazni test

Da bi se procenilo znanje učenika i utvrdila uspešnost pilotiranja nastavnog metoda CLIL, odnosno *soft* modela CLIL, sprovedena su dva testa: ulazni (pre oglednih i kontrolnih časova) i izlazni (posle oglednih i kontrolnih časova). Ulazni test je sproveden tokom treće nedelje oktobra 2014. godine, dok je izlazni test sproveden treće nedelje decembra 2014. godine čime je označen kraj istraživanja.

Testove jezika struke odlikuju dva aspekta koja ih odvajaju od testova opšteg jezika: autentičnost zadataka i interakcija između jezičkog znanja i određene svrhe sadržaja znanja (Douglas, 2000; 2). Zadaci testova jezika struke treba da budu slični situacijama u kojima će se naći osobe koje polažu testove. Autor, takođe, ističe da učenicima nije dovoljno za test dati teme od značaja za njihovo područje rada, već materijal na kom je test baziran mora posedovati zadatke koji povezuju jezičke sposobnosti i područje rada sa sadržajem testa koji je sličan upotrebi ciljnog jezika u određenim situacijama (Douglas, 2000; 6).

Imajući u vidu osobine testova jezika struke i potrebe učenika i njihovih budućih zanimanja ulazni i izlazni testovi su se sastojali od tri zadatka:

1. Zadatak 1 - Popunite rečenice ponuđenim rečima
2. Zadatak 2 - Povežite reči sa njihovim definicijama
3. Zadatak 3 - Prevedite tekst na srpski jezik.

5.4.6. Ogledni časovi

Ključni deo empirijskog istraživanja predstavljaju ogledni časovi. Ogledni časovi su sprovedeni u okviru nastave engleskog kao jezika struke pilotiranjem *soft* modela nastavnog metoda CLIL. Istraživanje je sprovedeno u ekonomsko-trgovinskoj školi „Vuk Karadžić“ u Staroj Pazovi tokom 12 časova održanih u svim odeljenjima eksperimentalne i kontrolne grupe od I do IV razreda. Broj časova je određen na osnovu nastavnog plana i programa i u proseku iznosi oko 16% ukupnog godišnjeg broja časova prvog stranog jezika. Analizom nastavnih planova i programa, kao i razgovorom sa kolegama koji predaju stručne predmete, utvrđeno je da se gradivo stručnih predmeta prepliće te je teško razdvojiti ekonomsku i pravnu grupu predmeta, što je uticalo na izbor tema nastavnih jedinica. U pripremama za časove navedeni su predmeti sa kojima nastavna jedinica ima najviše korelacija. Istraživanje je sprovedeno kao klasičan ogled

sa eksperimentalnom i kontrolnom grupom, kao i proverom znanja pre početka i po završetku eksperimenta.

Cilj ovog ogleada je da u praksi pokaže da li *soft* model nastavnog metoda CLIL doprinosi ostvarivanju boljih rezultata u nastavi engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama i ispunjavanju ciljeva i ishoda propisanih nastavnim planom i programom. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od osam odeljenja, po dva iz svakog razreda od I do IV, odnosno po jedno odeljenje od I do IV razreda u eksperimentalnoj i po jedno odeljenje od I do IV razreda u kontrolnoj grupi. Nastavne metode korišćene tokom časova su *soft* model CLIL kao eksperimentalni metod i prezentacija, vežba, produkcija (*presentation, practice, production* - PPP) kao kontrolni metod. Časovi su sprovedeni prema unapred pripremljenom planu časa. Kao materijal za časove korišćeni su tekstovi iz edicije *Cambridge University Press Professional English in Use: Finance* (Ian MacKenzie; 2006) i *Professional English in Use: Law* (Gillian D. Brown & Sally Rice; 2007), te izdanja *MacMillan Publishing Business Builder* (Paul Emmerson; 1999) u kojima se pretežno nalaze zadaci za vežbu kao dodatni materijal. Ova dodatna literatura je izabrana jer tekstovi obiluju vokabularom vezanim za struku uz raznovrsne zadatke za vežbu koji učenike usmeravaju na dalje samostalno učenje i istraživanje. Nastavne jedinice obrađene tokom 12 časova u eksperimentalnoj grupi *soft* modelom nastavnog metoda CLIL, a u kontrolnoj grupi nastavnim metodom PPP u ispitivanim odeljenjima od I do IV razreda su sledeće:

- 1 čas - Novac i prihodi (*Money and Income*)
- 2 čas - Poslovne finansije (*Business Finance*)
- 3 čas - Računovodstvo (*Accounting and Accountancy*)
- 4 čas - Poslovno pravo (*Company Law*)
- 5 čas - Bilans stanja (*The Balance Sheet*)
- 6 čas - Finansijske institucije (*Financial Institutions*)
- 7 čas - Obveznice i akcije (*Stocks and Shares*)
- 8 čas - Opisivanje grafikona (*Describing Charts and Graphs*)
- 9 čas - Pravni sistem (*Legal Systems*)
- 10 čas - Krivično pravo i krivični postupak (*Criminal Justice and Criminal Proceedings*)
- 11 čas - Poslovna korespondencija (*Client Correspondence*)

- 12 čas - Objašnjavanje i pojednostavljivanje (*Explanation and Clarification*).

Za nastavne jedinice su uzete one lekcije koje se nalaze u programu rada stručnih predmeta i okvirno su pomenute programom za strani jezik u delu o engleskom kao jeziku struke. Priprema za čas je prilagođena nastavnoj jedinici i sadržaju koji se obrađuje, a zahvaljujući činjenici da su teme za nastavu engleskog kao jezika struke iste za sva odeljenja i razrede iste nastavne jedinice su obrađene u svim odeljenjima eksperimentalne i kontrolne grupe. Da bi se utvrdilo da razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe potiče od nastavnog metoda primenjenog na oglednim i kontrolnim časovima, a ne od drugih spoljnih faktora, u svim odeljenjima obrađeni su isti tekstovi. Na kraju svakog časa nastavnik je ispunjavao Obrazac za praćenje časa-nastavnika (Prilog 5).

5.4.6.1. Ogledni časovi: nastavni metod CLIL

Ogledni časovi u eksperimentalnoj grupi su sprovedeni prema unapred utvrđenoj pripremi predstavljenoj u knjizi *CLIL: Content and Language Intergrated Learning* autora Do Kojl, Filipa Huda i Dejvida Marša (Do Coyle, Philip Hood and David Marsh, 2010; 80-81).

Svaki ogledni čas je posvećen jednoj nastavnoj jedinici. Priprema za čas nastavne jedinice se sastojala od ciljeva nastave, 4C (*content, cognition, culture, communication*) okvira i materijala za čas. Okvir 4C predstavlja osnovu nastavnog metoda CLIL jer integriše sadržaj predmeta (*content*), učenje i upotrebu jezika (*communication*), proces učenja i mišljenja (*cognition*) i razumevanja drugih kultura (*culture*) (Coyle et.al., 2010; 41). Autori naglašavaju da se ovim u obzir uzima integrisanje sadržaja i jezika unutar određenog konteksta uz prihvatanje veze koja postoji među pomenutim elementima. Ogledni časovi su održani pred kraj polugodišta. Teme nastavnih jedinica su ispisivane na tabli pre podele materijala za obradu (*handouts*) da bi učenici u uvodnom delu dok nastavnik deli materijal mogli da razmisle o datoj temi. Svi ogledni časovi su prema tipu časa bili časovi obrade. Zadaci su imali za cilj da učenicima pokažu da stručne predmete mogu učiti i na engleskom jeziku, da je sadržaj koji uče isti, a da se jedino jezik razlikuje. Vreme za rešavanje zadataka u planu časa dato je okvirno, jer ako učenici jednostavnije zadatke reše ranije više vremena bi imali za složenije. Nastavna sredstva koja su korišćena na časovima uključivala su materijale sa tekstovima i

zadacima za vežbanje, sveske, krede, markere i table. Tekstovi vezani za jezik struke se u godišnjem nastavnom planu i programu nalaze u okviru teme broj 11.: Stručni tekstovi.

Predmet: Engleski jezik, **razred:** I₁,

Naziv nastavne jedinice: *Money and Income*.

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetom Osnovi ekonomije.

Ciljevi časa – sadržaj (*content*): do kraja časa učenici će razumeti pojmove novca i prihoda, dinamike isplate prihoda i vrste troškova u domaćinstvu.

Ciljevi časa – jezik (*language*): učenici će proširiti svoj vokabular i znanje na polju osnova ekonomije, uočiti razliku između izraza koji se koriste u britanskom i američkom engleskom i usavršiti znanje jezika struke.

Ishodi časa: učenici će razumeti vokabular koji se odnosi na lična primanja, znati da navedu vrste primanja i rashoda, razlikovati vrste beneficija i dodataka, informisati se o načinu i vrsti isplate primanja prilikom razgovora za posao, davati informacije o isplati primanja prilikom intervjuisanja kandidata za posao i koristiti na času naučene, stručne reči za sporazumevanje i dalje obrazovanje.

Uvod (3 min):

Nastavnik je podelio materijal, ukazao na glavne pojmove u lekciji i sa učenicima diskutovao o naslovu lekcije. Nastavnik je učenike pitao da li znaju značenje reči iz naslova.

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (3 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici definišu zadatu reč. U okviru prvog zadatka nastavnik je učenicima rekao da se podele u grupe i svakoj grupi dodelio jednu reč vezanu za nastavnu jednicu koju su objasnili svojim rečima. Potom je nastavnik proveravao odgovore.

Zadatak 2 (4 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici pregledaju tekst i podele reči napisane masnim slovima u dve kolone: *income* i *outgoings*. Nastavnik pratio rad učenika u grupama i proveravao odgovore.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici popune rečenice ponuđenim rečima. Tokom rešavanja trećeg zadatka nastavnik je učenike zamolio da materijal okrenu na drugu stranu i da pogledaju zadatak u kome je traženo da popune

rečenice ponuđenim rečima. Nastavnik je nadgledao rad na času i podsticao učenike da govore na engleskom.

Zadatak 4 (5 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici utvrde istinitost/neistinitost tvdnji. U zadacima ovog tipa od učenika se očekuje da pročitaju rečenicu i pored nje napišu T (*true*), ako je tvrdnja istinita, ili F (*false*), ako je tvrdnja neistinita. Međutim, za potrebe časa zadatak je bio izmenjen. Učenici su bili podeljeni u parove. Članovi para su naizmenično čitali rečenice i odgovarali da li je tvrdnja istinita ili ne. Neistinite tvrdnje učenici su ispravljali.

Zadatak 5 (20 min): Cilj petog zadatka je bio da učenici napišu mesečni plan budžeta za decembar. Učenici su ovaj zadatak rešavali u grupama. U okviru zadatka učenici su koristili reči i izraze vezane za prihode, rashode i beneficije koje su naučili tokom ovog časa. Novčani iznos kojim su raspolagali iznosio je 56.405,00 dinara i predstavljao je prosečnu mesečnu zaradu u Vojvodini (prema podacima Republičkog zavoda za statistiku za region Vojvodine⁷). Ovaj iznos je predstavljao ukupan zbir prihoda u okviru koga su učenici određivali udeo pojedinih vrsta prihoda (plata, provizija, napojnica). Nastavnik je nadgledao rad i izdvojio tri minuta u okviru zadatka za prezentaciju budžeta.

Završni deo časa (5 min):

Na kraju časa nastavnik je zamolio učenike da iznesu svoja mišljenja o nastavnoj jedinici i ponovio obrađeno gradivo.

Naziv nastavne jedinice: *Business Finance*.

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetom Osnovi ekonomije.

Ciljevi časa - sadržaj: učenici će do kraja časa naučiti šta su poslovne finansije, kapital, prihod i finansijski izveštaj.

Ciljevi časa – jezik: učenici će do kraja časa proširiti svoje jezičko znanje na polju kapitala, prihoda i poslovnih finansija.

Ishodi časa: učenici će uporediti proces finansiranja preduzeća kod nas i u Velikoj Britaniji, naučiti vokabular potreban za prezentaciju načina finansiranja

---

7

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?rptKey=indId%3d010101IND01%262%3d%23Last%231%266%3d1%2649%3d0%2c01%2c0101%2c0102%2c0103%2c0104%2c0105%2c0106%2c0107%2c0108%2c0109%2c0110%2c02%2c0201%2c0202%26102%3dRS%2cRS11%2cRS12%2cRS21%2cRS22%2636%3d0%2cG%2cO%26sAreal%3d010101%26dType%3dName%26lType%3dSerbianCyrillic>

kompanije potencijalnim poslovnim partnerima i uvideti razliku između glagola *lend* i *borrow*, praviti razliku između različitih vrsta finansiranja, klasifikovati informacije vezane za kapital, prihode i finansijske izveštaje, postavljati pitanja i davati odgovore uz kreativnu upotrebu jezika.

Uvod (3 min):

U uvodnom delu časa ponovljeni su ključni termini sa prethodnog časa i razgovaralo se o temi poslovnih finansija. Nastavnik je nastavnu jedinicu predstavio ispisivanjem naslova na tabli i kratkim pregledom sadržaja lekcije. Nastavnik je učenike zamolio da na osnovu datog pregleda lekcije pokušaju da na engleskom objasne šta se podrazumeva pod terminom poslovne finansije.

Glavni deo časa (40 min):

Zadatak 1 (10 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici letimično pročitaju tekst, podvuku sve reči koje se tiču poslovnih finansija i da podvučene reči definišu uz pomoć teksta lekcije. U okviru prvog zadatka nastavnik je učenicima dao vremena da se upoznaju sa sadržajem teksta i podelio ih u grupe. Učenici su u sveskama napisali definicije reči i izraza koje su podvukli u tekstu. Nastavnik je nadgledao rad.

Zadatak 2 (20 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici popune ukrštenicu. U zadatoj ukrštenici su umesto pitanja napisane rečenice kojima nedostaje jedna reč. Reči kojima moraju popuniti rečenice predstavljaju rešenje ukrštenice. Nastavnik je naglasio da obrate pažnju na način pisanja i prvo popune rečenice da ne bi grešili prilikom upisivanja termina u ukrštenicu. Učenicima je napomenuto da se na kraju svake rečenice, kao pomoć, nalazi broj koji predstavlja broj slova u reči. Pre ispunjavanja same ukrštenice nastavnik je proverio sve odgovore.

Zadatak 3 (10 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici naprave prezentaciju načina finansiranja kompanije koristeći podatke koji se nalaze na materijalu koji je nastavnik podelio. Nastavnik je zamolio učenike da zamisle da su u njihovu kompaniju došli potencijalni poslovni partneri, a da direktor od njih, kao zaposlenih u računovodstvu kompanije, zahteva da predstave način finansiranja kompanije.

Završni deo časa (2 min):

Nastavnik je pohvalio učenike zbog spremnosti na saradnju i uz pomoć učenika sumirao gradivo obrađeno na času.

Naziv nastavne jedinice: *Accounting and Accountancy*.

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetima Računovodstvo i Knjigovodstvo.

Ciljevi časa – sadržaj: na kraju časa učenici će naučiti da navedu šta je predmet računovodstva, da opišu različite vrste računovodstva (knjigovodstvo, finansijsko i upravljačko računovodstvo), kao i da objasne šta je revizija. Takođe će naučiti na koje se načine oblast računovodstva reguliše.

Ciljevi časa – jezik: učenici će proširiti svoje znanje jezika struke učeći termine vezane za oblast računovodstva i naučiti kako da predstavljaju zakone i pravila koji regulišu ovu oblast.

Ishodi časa: učenici će razumeti vokabular vezan za računovodstvo, praviti razliku između reči i izraza koji se vezuju za pravila i zakone koji regulišu ovu oblast, koristiti engleski kao jezik struke, postavljati pitanja i davati odgovore vezane za njihov rad.

Uvod (5 min):

Nastavnik je predstavio lekciju o računovodstvu i njegovim podelama, potom je učenike zamolio da svojim rečima objasne šta je računovodstvo i šta ono predstavlja za jednu kompaniju, da li su knjigovodstvo i računovodstvo jedno te isto i kako se zovu osobe koje rade u računovodstvenim odeljenjima?

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici letimično pogledaju tekst, podvuku nepoznate reči i pokušaju da ih objasne. Nastavnik je pratio rad učenika, pazio da govore engleski i proverio rešenja zadatka. Nastavnik je pitao učenike da li su čitali Gogoljevu komediju koja se zove *Auditor* („Revizor“, obrađuje se u II razredu srednje škole u okviru nastavnog plana i programa za predmet Srpski jezik i književnost).

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici odrede profesije govornika na osnovu njihovih izjava. Učenici su i drugi zadatak uradili u grupama. U okviru ovog zadatka od učenika je traženo da odrede zanimanje govornika na osnovu napisanih izjava. Nastavnik je proverio odgovore učenika.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici spoje rečenice u jednu celinu. Nastavnik je u okviru trećeg zadatka podelio učenike u parove. Prvi član para je pročitao prvu polovinu rečenice, a drugi član para je pročitao odgovarajući završetak. Zatim je drugi član para pročitao prvu polovinu sledeće rečenice, a prvi član je pročitao

odgovarajući završetak. Članovi para su zatim naizmenično čitali cele rečenice. Nastavnik je nadgledao rad.

Zadatak 4 (5 min): Cilj zadatka je bio da učenici pronađu glagole koji odgovaraju ponuđenim imenicama (*audit, rules, standards, transactions*). Nastavnik je za potrebe rešavanja četvrtog zadatka učenike podelio u grupe. Nastavnik je pitao učenike da li su upoznati sa terminom kolokacije, a zatim ga definisao. Potom je nastavnik učenicima dao vremena da reše zadatak i proverio odgovore.

Zadatak 5 (17 min): Cilj petog zadatka je bio da učenici napišu kratak prikaz računovodstvene prakse u Srbiji, navedu na čemu se ona zasniva, kao i sličnosti i razlike sa računovodstvenom praksom u Velikoj Britaniji. Nastavnik je od učenika u petom zadatku tražio da uz pomoć internet sajta o računovodstvu, po njihovom izboru, napišu kratak opis računovodstva i uporede ga sa opisom računovodstva u tekstu. Učenici su zadatak radili u grupama, a nastavnik je pratio proces rada i proverio odgovore.

Završni deo časa (3 min):

Nastavnik je pohvalio učenike i zamolio ih da sumiraju gradivo.

Naziv nastavne jedinice: *Company Law*.

Nastavna jedinica je povezana sa predmetom Poslovna ekonomija.

Ciljevi časa – sadržaj: do kraja časa učenici će naučiti šta predstavlja korporativno pravo i kako su pravno uređeni načini osnivanja kompanija. Učenici će naučiti šta je ortakluk i koje sve vrste ortakluka postoje, šta je ograničena odgovornost i koja su dokumenta potrebna za osnivanje kompanije u anglofonom svetu.

Ciljevi časa – jezik: do kraja časa učenici će usvojiti vokabular koji je vezan za osnivanje kompanije, vrste kompanija prema načinu osnivanja, kao i nazive radnih mesta onih koji upravljaju kompanijom.

Ishod časa: učenici će usvojiti vokabular vezan za proces osnivanja kompanije, sastaviti akt o osnivanju i statut, koristiti jezik kreativno, postavljati pitanja i uspešno sarađivati u okviru svojih grupa.

Uvod (3 min):

Nastavnik je napisao naslov nastavne jedinice na tabli i podelio materijal. Nastavnik je zatim kratko objasnio koje vrste kompanija postoje prema načinu osnivanja (na primer: ortačka društva, akcionarska društva, društva sa ograničenom odgovornošću).

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici letimično pročitaju tekst, podvuku nepoznate reči i pokušaju da ih objasne. Za potrebe prvog zadatka nastavnik je učenike podelio u grupe i dao im vremena da urade ovaj zadatak. Potom je saslušao objašnjenja.

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici odrede istinitost sledećih tvrdnji. Učenici su drugi zadatak uradili na isti način kao što je predstavljeno u prvoj oglednoj nastavnoj jedinici, u parovima gde članovi para jedan drugome naizmenično čitaju rečenice. Nastavnik je pratio rad učenika i proverio odgovore.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici spoje ponuđene reči u izraze i potom dobijene izraze spoje sa odgovarajućom definicijom. Zadatak su učenici uradili u grupama, a nastavnik je pratio rad i proverio odgovore.

Zadatak 4 (3 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici popune obrazac akta o osnivanju. Zadatak su uradili u parovima, a nastavnik je proverio rezultate.

Zadatak 5 (19 min): Cilj petog zadatka je bio da učenici napišu akt o osnivanju kompanije i uvodni deo statuta kompanije. Peti zadatak je predstavljao glavni deo časa. Na tabli je nastavnik napisao smernice zasnovane na pitanjima iz lekcije *Your company and your job* iz knjige *Business Builder* autora Pola Emersona, koje treba da pomognu učenicima pri pisanju akata (navesti naziv kompanije, mesto gde se nalazi glavno predstavništvo, navesti veličinu kompanije, glavnu uslugu ili proizvod). Nastavnik je saslušao prezentacije.

Završni deo časa (5 min):

Prema planu istraživanja učenicima je dat Obrazac za praćenje časa-učenik (Prilog 6) koji su popunili na kraju časa.

Naziv nastavne jedinice: *The Balance Sheet*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa stručnim predmetom Poslovna ekonomija.

Ciljevi časa – sadržaj: učenici će do kraja časa naučiti šta je bilans stanja, šta se uključuje u bilans stanja (prihodi, rashodi i kapital), kao i kako bilans stanja izgleda. Učenici će naučiti da izgled bilansa stanja direktno zavisi od računovodstvene prakse koja se sprovodi u državi.

Ciljevi časa – jezik: učenici će do kraja časa proširiti vokabular koji je vezan za bilans stanja, njegovu prezentaciju i format.

Ishodi časa: učenici će naučiti vokabular vezan za bilans stanja i naučiti da samostalno opišu bilans stanja koristeći engleski kao jezik struke, razumeti ključne izraze na engleskom jeziku i njihovu primenu u različitim kontekstima.

Uvod (5 min):

Nastavnik je podelio materijal i održao kratku prezentaciju glavnih odlika bilansa stanja, vrsta i naglasio kada se priprema.

Glavni deo časa (38 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici pregledaju tekst, podvuku i objasne nepoznate reči. Nastavnik je učenike podelio u grupe da bi uradili prvi zadatak. Učenici su pregledali tekst, podvukli nepoznate reči i pokušali da ih objasne u okviru svojih grupa. Nastavnik je saslušao objašnjenja.

Zadatak 2 (3min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici odrede istinitost ili neistinitost tvrdnji. Nastavnik je učenike podelio u parove da bi drugi zadatak uradili na način prikazan na prethodnim časovima. Učenici su naizmenično jedni drugima čitali rečenice, određivali njihovu istinitost, a neistinite tvrdnje ispravljali.

Zadatak 3 (2 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici popune definicije ponuđenim rečima. Nastavnik je učenike podelio u grupe i po završetku zadatka je proverio odgovore.

Zadatak 4 (5min): Cilj četvrtog zadatka bio je da učenici popune rečenice ponuđenim rečima koje prvo treba spojiti u izraze. Učenici su četvrti zadatak uradili u grupama, a nastavnik je pratio rad, proverio rezultate i da li svi govore na engleskom u okviru grupe.

Zadatak 5 (26 min): Cilj petog zadatka je bio da učenici napišu bilans stanja kompanije. Za potrebe petog zadatka učenici su koristili podatke o bilansu stanja

kompanija koje je nastavnik podelio u okviru materijala. Nastavnik je pratio rad učenika i saslušao prezentacije. Poslednjih pet minuta u okviru ove aktivnosti bilo je posvećeno prezentacijama učenika.

Završni deo časa (2 min):

Nastavnik je ocenio najuspešnije prezentacije i pohvalio rad učenika na času.

Naziv nastavne jedinice: *Financial Institutions*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa stručnim predmetom Osnovi ekonomije.

Ciljevi časa – sadržaj: na kraju časa učenici će znati da navedu tipove finansijskih institucija i da objasne njihove funkcije u bankarskom sistemu.

Ciljevi časa – jezik: do kraja časa učenici će naučiti vokabular potreban za predstavljanje finansijskih institucija, specijalizovanih banaka i proces deregulacije.

Ishodi časa: učenici će naučiti da koriste vokabular kada govore o finansijskim institucijama kod nas i u svetu, će znati da opišu i porede iste.

Uvod (5 min):

Nastavnik je podelio učenicima materijal i ukratko objasnio pojam finansijskih institucija.

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici u tekstu pronađu nazive finansijskih institucija i pokušaju da odrede čime se bave. Nastavnik je podelio učenike u grupe i rekao učenicima da letimično pregledaju tekst i nađu odgovorajuće definicije za finansijske institucije koje su pronašli u tekstu.

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici pronađu reči u tekstu koje odgovaraju ponuđenim definicijama. U okviru drugog zadatka nastavnik je učenicima rekao da formiraju grupe i urade zadatak. Nastavnik je proverio odgovore.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici povežu tipove finansijskih institucija sa poslovima koje su obavljale pre izmena pravila o poslovanju. Za potrebe rešavanja trećeg zadatka nastavnik je učenike podelio u grupe, nadgledao rad i proverio odgovore. Svi podaci koji su bili potrebni učenicima su se nalazili u tekstu lekcije.

Zadatak 4 (3 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici spoje odlomke sa veb sajta, koji su dati u zadatku, sa odgovarajućim tipom banke. U okviru četvrtog zadatka od učenika se očekivalo da na osnovu odlomka napisanog u zadatku napišu tip banke

kome pripada. Nastavnik je učenike podelio u parove, nagledao rad, pazio da govore engleski i potom proverio odgovore.

Zadatak 5 (19 min): Cilj petog zadatka je bio da napišu prezentaciju finansijske institucije. Nastavnik je učenicima objasnio zadatak u okviru koga je predstavljeno da je kompanija „*Sweet dreams*“ nezadovoljna finansijskom institucijom sa kojom trenutno saraduje, Komercijalnom bankom Beograd. S obzirom da ova kompanija namerava da izađe na evropsko tržište potreban joj je odgovarajući partner. Učenici prve, druge, treće i pete grupe su predstavljali finansijske institucije, po njihovom izboru, koje su zainteresovane za saradnju sa kompanijom. Šesta grupa je predstavljala finansijsku instituciju sa kojom kompanija već saraduje. Učenici četvrte grupe su predstavljali upravni odbor kompanije koja nije zadovoljna saradnjom sa finansijskom institucijom. Od učenika se očekivalo da naprave prezentacije finansijskih institucija zainteresovanih za saradnju sa kompanijom, a učenici četvrte grupe su kao upravni odbor saslušali sve prezentacije i odabrali finansijsku instituciju sa kojom nameravaju da uspostave saradnju. Nastavnik je za prezentacije odvojio šest minuta i nadgledao rad učenika.

Završni deo časa (2 min):

Nastavnik je na kraju časa pohvalio učenike za rad na času i ocenio najbolje prezentacije.

Naziv nastavne jedinice: *Stocks and shares*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetom Osnovi ekonomije.

Ciljevi časa – sadržaj: učenici će do kraja časa naučiti razliku između akcija, obveznica i drugih hartija od vrednosti, kao i drugih dokumenata koja prate izlazak kompanije na tržište i prodaju deonica.

Ciljevi časa – jezik: do kraja časa učenici će naučiti reči i izraze vezane za hartije od vrednosti i naučiće da ih koriste prilikom pisanja prospekta.

Ishodi časa: učenici će razumeti vokabular koji se koristi za hartije od vrednosti, moći će da definišu različite vrste hartija od vrednosti i biće sposobni da napišu prospekt koji prati izlazak kompanije na berzansko tržište.

Uvod (3 min):

Nastavnik je održao kratku prezentaciju na temu hartija od vrednosti (dokumenta kojim se obećava isplata novca, kamate, dividende, zarade) i naveo koje vrste hartija od

vrednosti postoje (obveznice, akcije, menice). Potom je pitao učenike da li su nekada čuli kako se zovu mesta na kojima se trguje hartijama od vrednosti (berze), koje su najpoznatije berze (u Njujorku, Londonu, Moskvi i Tokiju) i da li znaju kako se berza kaže na engleskom jeziku (*stock market / exchange*). Potom je podelio materijal.

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici podvuku nepoznate reči u tekstu. Nastavnik je učenike podelio u grupe. Potom je proverio da li učenici razumeju sve reči tako što je prozivao učenike i pitao ih da objasne pojedine reči.

Zadatak 2 (3 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici spoje ponuđene reči sa njihovim definicijama. Nastavnik je učenike podelio u parove i potom je proverio rezultate.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici odrede istinitost tvrdnji. U okviru trećeg zadatka od učenika je traženo da pored tvrdnji napišu da li su istinite ili neistinite i da neistinite isprave. Nastavnik je učenicima rekao da ovaj zadatak urade individualno i potom je proverio rezultate. Prilikom čitanja odgovora nastavnik je učenike podsetio da isprave neistinite tvrdnje.

Zadatak 4 (3 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici ponuđene reči spoje u izraze i zatim popune rečenice. Nastavnik je učenike podelio u grupe, nadgledao proces rada i potom proverio odgovore.

Zadatak 5 (20 min): Cilj ovog zadatka je bio da učenici napišu prospekt (dokument koji poziva javnost da kupi akcije navodeći uslove prodaje i informacije o prodaji: finansijski izveštaj, podatke o rukovodstvu i finansijsku poziciju) za izlazak kompanije na tržište. U okviru petog zadatka od učenika je traženo da naprave prezentaciju kompanije u vidu dokumenta koji se koristi prilikom prodaje akcija kompanije. Nastavnik je učenike podelio u grupe i podelio im materijal u kome su se nalazili potrebni podaci o kompanijama na osnovu kojih su pisali prospekte. Potom je nastavnik pratio rad i saslušao prezentacije.

Završni deo časa (5 min):

Nastavnik je pohvalio učenike i ocenio prezentacije.

Naziv nastavne jedinice: *Describing Charts and Graphs.*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetima Osnovi ekonomije i Poslovna ekonomija.

Ciljevi časa – sadržaj: do kraja ovog časa učenici će znati izraze koji se koriste za opisivanje grafika.

Ciljevi časa – jezik: učenici će naučiti vokabular vezan za opisivanje grafika. Oni će koristiti priloge da bi opisali kretanje na grafiku i koristiti naučene izraze da diskutuju o podacima prikazanim na času.

Ishodi časa: učenici će naučiti vokabular vezan za opisivanje grafika i moći će da koherentno predstave podatke koji se nalaze na grafiku.

Uvod (3 min):

Nastavnik je u uvodnom delu učenicima predstavio pojam i vrste grafika i njihovu upotrebu. Tokom razgovora nastavnik je podelio materijal.

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici u tekstu pronađu sve izraze vezane za kretanje grafika (naviše, naniže, opadanje i rast) i da pokušaju da ih objasne. Nastavnik je učenike podelio u grupe i pratio razgovor učenika, potom je proverio njihova objašnjenja.

Zadatak 2 (3 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici spoje grafike sa odgovarajućim opisom. Nastavnik je učenike podelio u grupe, nadgledao proces rada i proverio odgovore. Nastavnik je rekao da grupa koja prva završi zadatak bira grafik koji treba da opiše u četvrtom zadatku.

Zadatak 3 (3 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici popune opis grafika ponuđenim rečima. Od učenika je u trećem zadatku traženo da ponuđeni opis grafika popune datim rečima. Nastavnik je rekao učenicima da nastave da sede u grupama i na kraju je proverio odgovore učenika.

Zadatak 4 (26 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici opišu grafike. Nastavnik je podelio materijal (grafike) i rekao učenicima da nastave da sede u grupama. Grafici su preuzeti iz lekcije *Describing Trends 2* iz knjige *Business Builder* autora Pola Emersona i potom modifikovani. Treća grupa je dobila zadatak da opiše grafik koji se nalazi na materijalu podeljenom na početku časa. Nastavnik je pratio rad i saslušao prezentacije.

Završni deo časa (5 min):

Na kraju časa nastavnik je podelio učenicima Obrazac za praćenje časa da bi mogli da iznesu svoje mišljenje o dosadašnjem radu na časovima i pohvalio ih je.

Naziv nastavne jedinice: *Legal Systems*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetom Državno uređenje.

Ciljevi časa – sadržaj: do kraja časa učenici će razumeti strukturu pravnog sistema Ujedinjenog Kraljevstva i opisati sastav vlade i njene nadležnosti.

Ciljevi časa – jezik: učenici će do kraja časa proširiti znanje vokabulara koji je vezan za strukturu prava, vladu i nadležnosti. Takođe, učenici će naučiti da nove reči koriste u opisu pravnog sistema Republike Srbije.

Ishodi časa: učenici će naučiti vokabular vezan za opis državnog uređenja i da uz upotrebu reči naučenih na času u kratkim crtama predstave državno uređenje naše zemlje.

Uvod (3 min):

U uvodnom delu časa nastavnik je učenicima predstavio lekciju koju obrađuju na času.

Glavni deo časa (35 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici pregledaju tekst i reči napisane masnim slovima u tekstu podele u dve grupe: na poznate i nepoznate reči, a zatim da pokušaju da objasne nepoznate reči. Nastavnik je podelio učenike u grupe i proverio odgovore.

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici u tekstu lekcije pronađu reči za definicije navedene u zadatku. Nastavnik je učenike podelio u grupe i proverio odgovore učenika.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici popune rečenice rečima iz teksta. Nastavnik je učenike podelio u parove. Potom je proverio odgovore.

Zadatak 4 (5 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici popune tabelu odgovarajućom vrstom reči. U tabeli su se nalazili glagoli od kojih je trebalo izvesti imenice i prideve. Nastavnik je učenike podelio u grupe, potom je pratio njihov rad.

Zadatak 5 (15 min): Cilj petog zadatka je bio da učenici opišu glavne odlike državnog uređenja naše zemlje. U okviru petog zadatka je od učenika traženo da

naprave prezentaciju državnog uređenja Republike Srbije. Nastavnik je učenike podelio u grupe i pratio njihov rad.

Završni deo časa (7 min):

Učenici su u ovom delu časa održali prezentacije, a nastavnik je pohvalio njihov rad i znanje.

Naziv nastavne jedinice: *Criminal Justice and Criminal Proceedings*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa stručnim predmetom Osnovi prava.

Ciljevi časa – sadržaj: do kraja časa učenici će razumeti pojmove krivične pravde i krivičnog postupka, kategorije prestupa i postupak pred krivičnim sudom.

Ciljevi časa – jezik: učenici će do kraja časa naučiti reči i izraze vezane za prestupe i krivični postupak. Takođe, učenici će do kraja časa znati da opišu sprovođenje krivičnog postupka u Srbiji koristeći vokabular naučen na času.

Ishodi časa: učenici će razumeti vokabular vezan za krivični postupak i njegove odluke, moći će da daju kratak pregled osnova krivičnog postupka u Srbiji, uočiti razlike između pravila krivičnih sistema u različitim državama, klasifikovati informacije vezane za pravne procese i koristiti jezik struke.

Uvod (5 min):

U uvodnom delu učenici su koristeći engleski jezik naveli razlike između prethodne i ove lekcije. Nastavnik je podelio učenicima materijal, predstavio sadržaj lekcije i zamolio učenike da pokušaju da prevedu naslov.

Glavni deo časa (25 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici popune rečenice ponuđenim rečima. Nastavnik je učenike podelio u grupe, nadgledao rad, proverio da li razumeju reči i tražio da objasne pojedine izraze.

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici spoje ponuđene reči u izraze i tim izrazima popune rečenice. Zadatak su učenici uradili u grupama, a nastavnik je potom prozvao predstavnike grupa da pročitaju rešenja.

Zadatak 3 (10 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici podvučene reči i izraze zamene odgovarajućim rečima i izrazima iz teksta, a rečenice poređaju hronološki. Nastavnik je učenicima naglasio da postoji više od jednog tačnog odgovora i obrate pažnju na gramatiku. Nastavnik je učenike podelio u grupe, a potom proverio odgovore.

Zadatak 4 (15 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da napišu kratak opis krivičnog postupka u Republici Srbiji. Nastavnik je učenike podelio u grupe i pratio rad.

Završni deo časa (5 min):

Nastavnik je saslušao prezentacije i ocenio rad učenika.

Naziv nastavne jedinice: *Client Correspondence*

Nastavna jedinica je u korelaciji sa predmetom Poslovna korespondencija.

Ciljevi časa – sadržaj: do kraja časa učenici će naučiti šta se podrazumeva pod poslovnom korespondencijom na engleskom jeziku, kao i kako započeti i završiti poslovno pismo.

Ciljevi časa – jezik: učenici će do kraja naučiti standardne fraze za početak i kraj poslovnih pisama i poslovnih elektronskih pisama.

Ishodi časa: učenici će naučiti fraze za početak i završetak poslovnog pisma i moći će da napišu poslovno i elektronsko pismo prema odgovarajućim pravilima poslovne korespondencije.

Uvod (5 min):

U uvodnom delu časa nastavnik je učenicima postavio pitanja na engleskom jeziku o važnosti poslovne korespondencije, o tome da li postoje standardne fraze za početak i kraj pisma u engleskom jeziku, kao i da li dobro napisano poslovno pismo može doprineti ostvarivanju saradnje.

Glavni deo časa (37 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog zadatka je bio da učenici za podvučene reči pronađu sinonime u tekstu lekcije. U okviru prvog zadatka su se pred učenicima nalazili izrazi i fraze koje olakšavaju pisanje poslovnih pisama, a one predstavljaju standardne fraze za početak poslovnog pisma, pozivanje na raniju prepisku uz predlaganje dalje saradnje i završetak, kako standardnog poslovnog pisma, tako i poslovnog elektronskog pisma. Nastavnik je učenike podelio u grupe i dao im vremena da u tekstu pronađu sinonime, a potom saslušao odgovore.

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici odrede istinitost tvrdnji. Za potrebe ovog zadatka učenici su opet pročitali pismo i odredili da li su tvrdnje iz drugog zadatka istinite ili neistinite. Drugi zadatak su učenici takođe uradili u grupama, potom je nastavnik proverio tačnost odgovora.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici popune tekst frazama datim u drugom delu teksta nastavne jedinice. Učenici su bili podeljeni u grupe. Nastavnik je proverio odgovore prozvavši pojedine učenike da ih pročitaju.

Zadatak 4 (22 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici napišu poslovno pismo. Nastavnik je učenicima koji su sedeli u grupama podelio materijal *Topics for letters, faxes and e-mail* iz knjige *Business Builder* autora Pola Emersona. U materijalu su se nalazile teme za pisma, faksove i elektronsku poštu. Teme su bile modifikovane jer su originalne teme bile preširoke i broj tema je bio sveden na dvanaest. Svaka grupa je dobila po dve teme i pisala je poslovno pismo i elektronsko pismo na zadate teme. Nastavnik je učenicima predložio da jedan deo grupe radi na poslovnom pismu, a drugi deo na elektronskom pismu, da bi ubrzali proces pisanja.

Završni deo časa (3 min):

Nastavnik je učenicima pružio povratnu informaciju u vezi pisama i pohvalio njihov rad na času.

Naziv nastavne jedinice: *Explanation and Clarification*

Nastavna jedinica dvanaestog časa je u korelaciji sa više stručnih predmeta.

Glavna odlika stručnog jezika je njegova složenost i veliki broj ponavljanja, stoga je neophodno učenicima ukazati na značaj davanja objašnjenja. Posebno je netransparentan jezik prava i pravne literature. Nortkotova (Northcott, 2014; 215) konstatuje da je na složenost pravnog jezika uticao razvoj engleskog jezika uopšte. Anglo-saksonski, francuski i latinski su imali najviše uticaja.

Ciljevi časa – sadržaj: do kraja časa učenici će uvideti značaj davanja objašnjenja i pojednostavljivanja procedura.

Ciljevi časa – jezik: učenici će do kraja časa naučiti reči i izraze vezane za objašnjavanje procedure, poređenje, pojednostavljivanje i kako da parafraziraju rečenice i izraze.

Ishodi časa: učenici će naučiti da na jednostavniji način opišu komplikovanu proceduru, naučiće vokabular potreban za taj proces i klasifikovati informacije potrebne za pojednostavljivanje pravnih procedura.

Uvod (5 min):

U uvodnom delu časa nastavnik je podelio materijal učenicima i objasnio značaj davanja jasnih i preciznih objašnjenja. Nastavnik je učenike pitao kakvo objašnjenje žele da dobiju kada im nešto nije jasno: kratko i jasno ili dugo i komplikovano.

Glavni deo časa (35 min):

Zadatak 1 (5 min): Cilj prvog časa je bio da učenici podvuku nepoznate reči i pokušaju da ih objasne. Nastavnik je učenicima dao vremena da se upoznaju sa tekstom i izrazima koji se koriste za objašnjavanje procedura, poređenje, sumiranje i parafraziranje. Nastavnik je podelio učenike u grupe, a potom proverio odgovore.

Zadatak 2 (5 min): Cilj drugog zadatka je bio da učenici popune rečenice rečima i izrazima navedenim u drugom delu teksta. Učenici počinju sa radom od poslednjeg zadatka jer je lakši u odnosu na ostale.

Zadatak 3 (5 min): Cilj trećeg zadatka je bio da učenici popune rečenice rečima iz teksta. Nastavnik je učenike podelio u grupe, a odgovore je proverio tako što je prozvao po jednog učenika iz svake grupe koji je potom pročitao odgovor.

Zadatak 4 (20 min): Cilj četvrtog zadatka je bio da učenici napišu pojednostavljenu verziju prijave patenta. Od učenika je traženo da napišu pojednostavljenu verziju prijave patenta, koju je pronalazač tražio od svog advokata. Stavke koje je trebalo objasniti bile su date po tezama. Prva teza u zadatku je urađena kao primer. Nastavnik je učenike usmerio na tekst nastavne jedinice kao izvor potrebnih reči i izraza.

Završni deo časa (5 min):

Učenici su ispunili Obrazac za praćenje časa-učenik i izneli svoje mišljenje o časovima. Nastavnik je pohvalio učenike i zahvalio im se na učešću i saradnji tokom ovog istraživanja.

5.4.6.2. Kontrolni časovi: nastavni metod PPP

Osnovne odlike nastavnog metoda prezentacija, vežba, produkcija (*presentation, practice, production* - PPP) i njegovog plana časa čine uvođenje nove nastavne jedinice, zatim kontrolisana vežbanja vezana za datu jedinicu i potom sledi faza produkcije u kojoj se učenicima daju zadaci koji omogućavaju dalje vežbanje date nastavne jedinice (Richards and Rodgers, 2007; 47). Ovaj nastavni metod nudi niz koraka koji se nastavljaju jedan na drugi, što može nastavniku biti od pomoći. Prvu fazu prezentacije gradiva prati faza vežbe. Druga faza, vežba, omogućava učenicima da lako i brzo koriste materijal koji im je predstavljen. Treća faza (produkcija) učenicima omogućava da jezik koriste slobodno i konsoliduju naučeno. Na kontrolnim časovima nije bila navedena korelacija sa stručnim predmetima.

Prvi čas je posvećen nastavnoj jedinici *Money and Income*.

Cilj ovog časa je usvajanje vokabulara vezanog za novac i prihode.

Ishodi: učenici će: razumeti vokabular vezan za lična primanja, navesti vrste primanja i rashoda, razlikovati vrste beneficija i znati kako da traže informacije o ličnim primanjima prilikom razgovora za posao.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

Učenicima je podeljen materijal koji je sadržao tekst lekcije i zadatke za vežbu. Nastavnik je učenike pitao da li mogu da navedu još neke reči koje su u vezi sa terminima vezanim za novac i primanja. Nastavnik je tekst objasnio i zamolio učenike da letimično pregledaju tekst i podvuku reči koje ne razumeju da bi pokušali da ih objasne u okviru razreda (na primer: *income, commission, outgoings, benefits, mortgage*).

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. Od učenika je prvo traženo da letimično pregledaju tekst i da reči napisane masnim slovima napišu u dve kolone *income* i *outgoings* u svojim sveskama.
2. Nastavnik je učenike podelio u grupe kako bi uradili ovaj zadatak. U ovom zadatku je od učenika traženo da rečenice popune rečima navedenim u zadatku.
3. U trećem zadatku od učenika je traženo da odrede istinitost ili neistinitost tvrdnji. Ako je tvrdnja bila neistinita od učenika je traženo da kažu kako glasi istinita tvrdnja. Zadatak su učenici uradili u parovima.

4. U četvrtom zadatku je od učenika traženo da napišu mesečni plan budžeta prema primeru koji se nalazi u materijalu koji je podeljen na početku časa. Novčani iznos kojim raspoložu je 56.405,00 dinara i predstavlja prosečni iznos zarade za region Vojvodine prema podacima Republičkog zavoda za statistiku. Ovaj iznos predstavlja ukupan zbir prihoda. Od učenika je očekivano da izaberu vrste prihoda i rashoda koje bi upotreбили za rešavanje zadatka. Nastavnik je pratio rad učenika i pomagao po potrebi.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Nastavnik je učenike zamolio da pročitaju rešenja zadataka i predstave mesečni plan budžeta. Posle prezentacija nastavnik je pitao učenike koliko bi visina plate uticala na izbor posla kojim bi se bavili u budućnosti.

Business finance je nastavna jedinica drugog časa.

Cilj časa je usvajanje vokabulara vezanog za poslovne finansije i način finansiranja kompanija.

Ishodi: učenici će: naučiti vokabular vezan za poslovne finansije, navesti različite izraze kojima se opisuju načini finansiranja i napraviti kraću prezentaciju o načinu finansiranja njihove kompanije.

Uvodni deo (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu časa nastavnik je zatražio od učenika da ponove ključne termine obrađene na prethodnom času. Nastavnik je dozvolio učenicima da letimično pregledaju tekst i podvuku nepoznate reči. Nastavnik je objasnio nepoznate reči.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. Od učenika je traženo da u svesku napišu termine na srpskom jeziku vezane za kapital, prihode i finansijske izveštaje u tri kolone. Učenici su ovaj zadatak uradili individualno.
2. U ovom zadatku je od učenika traženo da pregledaju tekst na engleskom jeziku i u tekstu pronađu termine vezane za *capital*, *revenue* i *financial statements*, kao i da među rečima napisanim u svesci pronađu njihove ekvivalente. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.
3. Od učenika je u ovom zadatku traženo da popune ukrštenicu koja je glavni deo ovog zadatka. Nastavnik je učenike pitao po čemu se ova razlikuje od ukrštenica

koje viđaju u dnevnim novinama (prilikom popunjavanja moraju paziti na broj slova u rečima). Reči koje je trebalo upisati u ukrštenicu su se nalazile u tekstu lekcije.

4. Tokom četvrtog zadatka od učenika je traženo da opišu način finansiranja jedne kompanije prilikom osnivanja i kasnije tokom njenog razvoja. Učenici su sami odabrali kompaniju čiji su način finansiranja predstavili. Zadatak su učenici radili u grupama. Nastavnik je nadgledao rad i pomagao po potrebi.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Nastavnik je od učenika tražio da pročitaju odgovore na zadatke koje su radili tokom časa.

Nastavna jedinica sledećeg časa je bila *Accounting and Accountancy*.

Cilj časa je usvajanje vokabulara vezanog za računovodstvo i pružanje informacija o načinu na koji se računovodstvo sprovodi u našoj zemlji.

Ishodi: učenici će: razumeti vokabular vezan za računovodstvo, praviti razliku između reči vezanih za pravila i zakone koji regulišu ovu oblast, koristiti engleski jezik da postavljaju pitanja i davati odgovore vezane za njihov rad.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

Nastavnik je od učenika tražio da objasne šta računovodstvo predstavlja za jednu kompaniju. Nastavnik je pitao učenike da li su računovodstvo i knjigovodstvo jedno te isto i da li znaju kako se na engleskom kaže računovođa? Nastavnik je učenicima rekao da letimično pregledaju tekst i podvuku nepoznate reči koje je nastavnik potom objasnio i po potrebi preveo.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. U okviru prvog zadatka je od učenika traženo da na osnovu izjava govornika odrede njihova zanimanja. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.
2. U drugom zadatku je od učenika traženo da dva dela rečenice spoje u celinu. U prvom delu rečenice su se nalazili nazivi zemalja koje je trebalo spojiti sa računovodstvenim praksama koje se u njima sprovode. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.

3. U ovom zadatku od učenika je traženo da pronađu glagole koji idu uz ponuđene imenice (*audit, rules, standards, transactions*). Ovaj zadatak su učenici uradili u grupama.
4. Od učenika je u sklopu ovog zadatka traženo da napišu kratku prezentaciju računovodstvene prakse u Srbiji. Ovaj zadatak su učenici radili u grupama.

Završni deo časa (Produkcija): 7 minuta

Tokom ovog dela časa nastavnik je od učenika tražio da pročitaju odgovore na zadatke i da pročitaju opise računovodstvene prakse.

Četvrta nastavna jedinica je *Company Law*.

Cilj ovog časa je usvajanje vokabulara vezanog za proces osnivanja kompanije, te vrstu i pisanje osnivačkih akata.

Ishodi: učenici će: usvojiti vokabular vezan za proces osnivanja kompanije, sastaviti akt o osnivanju i statut, postavljati pitanja i uspešno sarađivati u okviru grupa.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu lekcije nastavnik je učenicima postavljao pitanja kako bi ponovili gradivo koje je obrađeno na prethodnim časovima. Nastavnik je tekst ukratko predstavio učenicima. Prvi deo teksta se bavio ortačkim društvima, drugi deo društvima sa ograničenom odgovornošću, a treći osnivačkim aktima. Od učenika je traženo da pregledaju tekst i podvuku nepoznate reči. Nastavnik je od njih tražio da pokušaju svojim rečima da objasne te izraze.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. U okviru prvog zadatka je od učenika traženo da odrede istinitost tvrdnji, a neistinite tvrdnje isprave. Nastavnik je učenicima rekao da ovaj zadatak urade u parovima.
2. U drugom zadatku je od učenika traženo da reči navedene u zadatku spoje u izraze kojima su kasnije popunjavali rečenice. Ovaj zadatak su učenici takođe uradili u parovima.
3. Od učenika je u okviru trećeg zadatka traženo da popune obrazac akta o osnivanju. Reči koje su im bile potrebne su se nalazile u tekstu lekcije. Nastavnik je učenicima rekao da ovaj zadatak urade u grupama.

4. U okviru četvrtog zadatka se od učenika tražilo da napišu akt o osnivanju i uvodni deo statuta kompanije. Na tabli je nastavnik napisao pitanja preuzeta iz lekcije *Your company and your job* iz knjige *Business Builder* autora Pola Emersona, koja su trebala da im pomognu pri pisanju akata (koji je naziv kompanije, gde se nalazi glavno predstavništvo, navesti veličinu kompanije, zemlje u kojima posluje, glavnu uslugu ili proizvod).

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Nastavnik je tokom ovog dela časa od učenika tražio da pročitaju rešenja zadataka i njihove akte i statute koje su napisali tokom ovog časa. Prema planu istraživanja učenici su u poslednjim minutama časa ispunili Obrazac za praćenje časa-učenik.

Peti čas je posvećen nastavnoj jedinici *The Balance Sheet*.

Cilj časa je usvajanje reči i izraza vezanih za bilans stanja i njegovo predstavljanje.

Ishodi: učenici će: naučiti vokabular vezan za bilans stanja i naučiti samostalno da opišu bilans stanja koristeći engleski jezik.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu lekcije nastavnik je pitao učenike koje vrste finansijskih izveštaja postoje, zatim je predstavio lekciju i od učenika tražio da podvuku nepoznate reči da bi ih objasnio.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. Od učenika je u sklopu ovog zadatka traženo da odrede istinitost ili neistinitost tvrdnji, kao i da neistinite tvrdnje isprave. Učenici su zadatak uradili u paru.
2. U okviru ovog zadatka je od učenika traženo da definicije popune rečima koje se nalaze u tekstu nastavne jedinice. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.
3. U okviru ovog zadatka je od učenika traženo da napišu bilans stanja kompanije po njihovom izboru. U tekstu nastavne jedinice su se nalazile sve potrebne reči i izrazi. Nastavnik je nadgledao rad i pomagao po potrebi.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

U ovom delu časa učenici su pročitali rešenja svih zadataka i predstavili bilans stanja. Nastavnik je ocenio rad učenika.

Šesti čas je posvećen nastavnoj jedinici *Financial Institutions*.

Cilj ovog časa je upoznavanje i usvajanje reči i izraza vezanih za finansijske institucije, njihove vrste i delatnosti.

Ishodi: učenici će: naučiti vokabular koji se koristi kada se govori o finansijskim institucijama kod nas i u svetu.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu časa nastavnik je zatražio od učenika da ponove gradivo sa prethodnih časova. Potom je pitao učenike da navedu vrste finansijskih institucija na srpskom jeziku i napišu ih u sveskama. Nastavnik je predstavio tekst i objasnio reči za koje je smatrao da su učenicima nepoznate.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. U okviru prvog zadatka od učenika je traženo da u tekstu pronađu nazive finansijskih institucija koje su napisali na srpskom u sveskama. Učenici su zadatak uradili u grupama.
2. Od učenika je u ovom zadatku traženo da definicije popune odgovarajućim rečima iz teksta.
3. U okviru trećeg zadatka je od učenika traženo da povežu finansijske institucije sa poslom koji su obavljale pre izmena zakona o poslovanju. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.
4. U ovom zadatku je od učenika traženo da spoje odlomak sa veb sajta, datog u tekstu zadatka sa odgovarajućom finansijskom institucijom. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.
5. Od učenika je u ovom zadatku traženo da iz teksta lekcije odaberu jednu finansijsku instituciju i za nju napišu prezentaciju. Potrebne reči i izrazi su se nalazili u tekstu i drugim zadacima. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Tokom završnog dela časa nastavnik je prozvaao učenike da pročitaju rešenja zadataka i prezentacije finansijskih institucija.

Sedmi čas je posvećen nastavnoj jedinici *Stocks and Shares*.

Cilj ovog časa je usvajanje reči i izraza vezanih za hartije od vrednosti i izlazak na berzu.

Ishodi: učenici će: razumeti vokabular koji se koristi za hartije od vrednosti i znati da definišu različite vrste hartija od vrednosti.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

Nastavnik je predstavio lekciju i objasnio nepoznate reči. Potom je učenike pitao koje vrste hartija od vrednosti postoje.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. U okviru ovog zadatka učenici su povezali reči sa njihovim definicijama. Ovaj zadatak su učenici uradili u parovima.
2. Učenici su u okviru ovog zadatka, koji su uradili u grupama, određivali istinitost tvrdnji i ispravljali neistinite. Nastavnik je pratio rad učenika.
3. U okviru ovog zadatka od učenika je traženo da ponuđene reči povežu u izraze i potom popune rečenice. Ovaj zadatak su učenici radili u grupama.
4. U okviru ovog zadatka učenici su napisali prospekt, dokument kojim se poziva javnost da kupi akcije, navodeći uslove prodaje i informacije o kompaniji: finansijski izveštaj, podatke o rukovodstvu i finansijsku poziciju. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Tokom ovog dela časa učenici su predstavili svoje prospekte i pročitali rešenja ostalih zadataka.

Nastavna jedinica osmog časa je *Describing Charts and Graphs*.

Cilj ovog časa je upoznavanje i usvajanje reči i izraza vezanih za opisivanje grafika.

Ishodi: učenici će: usvojiti vokabular vezan za opisivanje grafika i naučiti kako da opišu grafik.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu časa nastavnik je učenike upoznao sa vokabularom koji se koristi za opis grafika, objasnio je i preveo izraze. Tekst lekcije se sastojao od izraza vezanih za opis grafika. Navedeni su glagoli i imenice za kretanja grafika na gore i dole. Zatim

su navedeni pridevi koji opisuju brzinu i obim promene na grafiku, a potom glagoli koji opisuju najviše i najniže tačke na grafiku.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. U prvom zadatku je od učenika traženo da spoje grafike sa njihovim opisima. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.
2. U okviru ovog zadatka od učenika je traženo da opise grafika popune ponuđenim rečima. Nastavnik je rekao učenicima da ovaj zadatak urade u parovima.
3. U okviru trećeg zadatka učenici su opisali grafike preuzete iz lekcije *Describing Trends 2* iz knjige *Business Builder* autora Pola Emersona, ali je jedna grupa opisala grafik koji se nalazio u materijalu koji su dobili na početku časa.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Tokom ovog dela časa nastavnik je saslušao prezentacije učenika. Nakon toga nastavnik je učenicima podelio Obrazac za praćenje časa-učenik kako bi učenici izneli svoja zapažanja o časovima.

Nastavna jedinica devetog časa je *Legal Systems*.

Cilj ovog časa je usvajanje vokabulara vezanog za uređenje jedne države.

Ishodi: na kraju časa učenici će razumeti vokabular vezan za državno uređenje i naučiti da u kratkim crtama predstavljaju državno uređenje naše zemlje.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu časa nastavnik je učenike zamolio da navedu odlike državnog uređenja Srbije i njenog pravnog sistema. Nastavnik je rekao učenicima da letimično pregledaju tekst i podvuku nepoznate reči. Potom je nastavnik objasnio nepoznate reči i po potrebi ih preveo.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minuta

1. U okviru ovog zadatka je od učenika traženo da u prvom delu teksta pronađu reči kako bi popunili date definicije. Učenici su ovaj zadatak uradili u parovima.
2. U sklopu ovog zadatka je od učenika traženo da rečenice popune rečima iz teksta. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama, a nastavnik je pratio rad.
3. U trećem zadatku od učenika je traženo da od ponuđenih glagola datih u tabeli napišu imenice i prideve. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.

4. U ovom zadatku je od učenika traženo da jednostavnim rečenicama opišu glavne odlike državnog uređenja Republike Srbije. Sve potrebne reči su se nalazile u tekstu lekcije. Učenici su ovaj zadatak uradili u grupama.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Tokom ovog dela časa učenici su pročitali svoje opise državnog uređenja, kao i rešenja ostalih zadataka.

Nastavna jedinica desetog časa je *Criminal Justice and Criminal Proceedings*.

Cilj ovog časa je usvajanje vokabulara vezanog za krivični postupak i osnove prava.

Ishodi: na kraju ovog časa učenici će razumeti vokabular vezan za krivični postupak i odluke koje se donose u okviru njega, naučiti da daju sažeti opis krivičnog postupka i uočiti razlike između pravila krivičnih postupaka u različitim državama.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu nastavne jedinice nastavnik je zatražio od učenika da ponove gradivo koje je bilo obrađeno na prethodnom času. Učenici su potom letimično pregledali tekst da bi podvukli nepoznate reči, koje su pokušali da objasne uz pomoć nastavnika.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. Od učenika je u prvom zadatku traženo da od ponuđenih reči naprave izraze kojima su zatim popunili rečenice. Učenici su zadatak uradili u grupama.
2. Drugi zadatak predstavlja opis krivičnog postupka. Od učenika je u ovom zadatku traženo da podvučene delove rečenica zamene odgovarajućim rečima iz teksta lekcije. Nastavnik je naglasio da postoji više rešenja. Nakon prvog dela zadatka učenicima naglasiti da rečenice poredaju hronološkim redom.
3. U okviru trećeg zadatka je od učenika traženo da napišu kratak opis krivičnog postupka u pravnom sistemu Republike Srbije. Potrebne reči nalaze se u tekstu nastavne jedinice.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Tokom ovog dela časa učenici su predstavili svoje opise krivičnog postupka i pročitali odgovore na zadatke koje su radili tokom časa.

Nastavna jedinica jedanaestog časa je *Client Correspondence*.

Cilj ovog časa je usvajanje vokabulara vezanog za poslovnu i službenu korespondenciju, kao i način pisanja i izgled pisama.

Ishodi: učenici će naučiti da napišu poslovno pismo na engleskom jeziku.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu nastavne jedinice nastavnik je učenicima skrenuo pažnju na deo teksta u kome se navode izrazi kojima se počinju i završavaju poslovna pisma. Nastavnik je potom učenicima rekao da podvuku nepoznate reči u tekstu, preveo ih i objasnio.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. Od učenika je u prvom zadatku traženo da pronađu u tekstu odgovarajuće sinonime za podvučene izraze. Učenici su zadatak uradili u grupama.
2. Za potrebe drugog zadatka učenici su opet pročitali pismo i odredili istinitost iskaza iz ovog zadatka. I ovaj zadatak su učenici uradili u grupama.
3. U trećem zadatku je od učenika traženo da poslovno pismo popune rečima i frazama datim u tekstu nastavne jedinice. Ovaj zadatak su učenici radili u grupama. Nastavnik je pratio rad.
4. Nastavnik je u ovom zadatku svakoj grupi dodelio dve teme. Na jednu temu su učenici pisali poslovno pismo, a na drugu temu elektronsko pismo. Teme su preuzete iz teksta *Topics for letters, faxes and e-mail* iz knjige *Business Builder* autora Pola Emersona.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Učenici su tokom ovog dela časa pročitali odgovore, poslovna pisma i elektronska pisma. Nastavnik je pružio povratnu informaciju vezanu za pisma i pohvalio njihov rad.

Nastavna jedinica dvanaestog časa je *Explanation and Clarification*.

Cilj ovog časa je usvajanje vokabulara vezanog za proces davanja objašnjenja, te skretanje pažnje učenika na neophodnost objašnjavanja i pojednostavljivanja.

Ishodi: učenici će naučiti vokabular vezan za objašnjavanje i pojednostavljivanje, kao i da napišu objašnjenje pravnog procesa.

Uvodni deo časa (Prezentacija): 7 minuta

U uvodnom delu časa nastavnik je sumirao gradivo pređeno tokom prethodnih jedanaest časova i podelio materijal učenicima. Nastavnik je učenicima rekao da podvuku nepoznate reč i po potrebi je nepoznate reči objasnio i preveo.

Glavni deo časa (Vežba): 21 minut

1. U okviru ovog zadatka od učenika je traženo da popune rečenice rečima i izrazima iz teksta. Ovaj zadatak su učenici uradili u grupama.
2. U ovom zadatku učenici su rečenice popunili rečima iz poslednjeg pasusa koji se nalazi u tekstu lekcije. Drugi zadatak su učenici uradili u parovima.
3. U okviru ovog zadatka od učenika je traženo da napišu jednostavniju verziju prijave patenta koristeći ponuđene teze. Prva teza je urađena kao primer. Nastavnik je učenike usmerio na tekst nastavne jedinice kao izvor potrebnih reči i izraza. Zadatak su učenici uradili u grupama.

Završni deo časa (Produkcija): 17 minuta

Tokom ovog dela časa učenici su pročitali rešenja zadataka i pojednostavljenu verziju prijave patenta. Učenici su poslednji put ispunili Obrazac za praćenje časa-učenik i izneli svoje mišljenje o časovima. Nastavnik je pohvalio učenike i zahvalio im se na učešću i saradnji tokom ovog istraživanja.

5.4.7. Obrazac za praćenje časa – nastavnik

Tokom sprovođenja ogleda, da bi se dobio bolji uvid u proces rada na času, nastavnik je koristio obrazac za praćenje časa. Obrazac za praćenje časa-nastavnik (Prilog 5) kreiran je na osnovu modela koji je predstavio Volas (Wallace, 1998; 59-60). Iako postoji više modela načina za praćenje časa, obrazac *Single Lesson Time-line Record Sheet* se pokazao kao najpraktičniji jer omogućava nastavniku / istraživaču lako i jednostavno beleženje i analiziranje podataka neposredno posle održanog časa, kako u eksperimentalnoj grupi, tako i u kontrolnoj. Obrazac za praćenje časa uključuje podatke o razredu, odeljenju i datumu kada se određeni čas sprovodi. Obrazac, takođe, uključuje: ciljeve časa, planirane ishode, zapažanja o održanom času (ono što je bilo dobro, šta je učenicima privuklo pažnju, a šta ne), vremensku osu podeljenu na pet delova slovima abecede (A, B, C, D, E) i deo za pitanja koje su učenici postavljali

tokom časa. Vremenska osa označava pet nivoa efikasnosti prema slovima koja se nalaze ispred njih (Wallace, 1998; 59):

A = označava izuzetno efektivan rad uz ispunjavanje svih ciljeva i ishoda;

B = označava dobar efektivan rad gde je većina ciljeva i ishoda ispunjena;

C = označava relativno efektivan rad gde su neki ciljevi i ishodi ispunjeni;

D = označava nedovoljno efektivan rad gde je nekolicina ciljeva i ishoda ispunjena;

E = označava neefektivan rad gde ciljevi i ishodi nisu ispunjeni.

Ovakav način beleženja podataka na času pomaže u analizi nastavnog procesa, jer smer kretanja vremenske ose ukazuje nastavniku na trenutak kada su učenici počeli da gube interesovanje, ali i kada ih je neka aktivnost zainteresovala.

5.4.8. Obrazac za praćenje časa – učenik

Obrazac za praćenje časa-učenik (Prilog 6) je kreiran za potrebe istraživanja da bi se dobili podaci o mišljenju učenika u vezi sa održanim časovima. Obrazac su ispunjavali, kako učenici eksperimentalne grupe, tako i učenici kontrolne grupe. Obrazac se sastojao od sedam pitanja. Od učenika je traženo da ocene časove koje su pohađali, kao i način na koji je nastavnik predstavio radne zadatke. Potom je od učenika traženo da navedu da li je prezentacija bila jasna i zašto, šta im je pomoglo da bolje razumeju lekciju, šta su naučili posle časova, da li su im se časovi svideli, kao i da li bi želeli da pitaju ili predlože nešto nastavniku.

6. REZULTATI

6.1. Rezultati teorijskog istraživanja i analiza nastavnog plana i programa

Pravac kojim se OJPP kretala tokom godina najbolje se može uočiti analizom nastavnih planova i programa. Uzimajući u obzir sva politička previranja, kao i mogućnost pribavljanja informacija, ovom tezom je bio obuhvaćen period od 1990. godine do 2012. godine. Pažnja je bila posvećena nastavi jezika struke jer sve veći broj učenika i stručnjaka ima potrebu za učenjem istog.

U nastavku predstavljeni su rezultati analize nastavnih planova i programa stručnih predmeta i dela nastavnog plana i programa predmeta Engleski jezik koji se odnosi na jezik struke, kao i nastavnog plana i programa predmeta Poslovni engleski jezik. Cilj ove analize je bio da se utvrdi zastupljenost engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama.

6.1.1. Nastavni planovi i programi stručnih predmeta

Pravilnik o nastavnom planu i programu za sticanje obrazovanja u trogodišnjem i četvorogodišnjem trajanju u stručnoj školi za područje rada ekonomija, pravo i administracija⁸ objavljen je prvi put u Službenom glasniku – Prosvetni glasnik za oblast ekonomija 3/96 i za oblast prava i administracije 7/93. Tokom godina izmene su objavljivane i u brojevima 1/94, 14/97, 12/02, 5/03, 11/06 i poslednji put 4/13 od 15.5.2013. Izmene se tiču nastavnih planova i programa obrazovno-vaspitanog rada za područje ekonomija, pravo i administracija, u odeljku obavezni nastavni predmeti. Ovim nastavnim planovima su propisani ciljevi i zadaci stručnih predmeta uz orijentacioni broj časova za realizaciju po temi sa detaljnim sadržajima programa predmeta. Oni se razlikuju od nastavnih planova za jezik struke koji samo navode opštu temu za obradu bez dodatnog obrazloženja sadržaja i broja časova. Načinom

---

⁸ <http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/nastavni-planovi-i-programi/srednje-obrazovanje-i-vaspitanje/90-strucne-skole/ekonomija-pravo-i-administracija/800-pravilnik-o-izmenama-pravilnika-o-nastavnom-planu-i-programu-za-sticanje-obrazovanja-u-trogodisnjem-i-cetvorogodisnjem-trajanju-u-strucnoj-skoli-za-podrucje-rada-ekonomija-pravo-i-administracija-oblast-ekonomija-prosvetni-glasnik-br-4-13-od-15-05-2013-god>

ostvarivanja programa navedene su veze sa drugim predmetima koje učenici trenutno uče i koje će učiti. Kod predmeta Državno uređenje i Osnovi prava sadržaj, prema nastavnom planu, raspoređen je u okviru tema sa predloženim brojem časova obrade: elementi države (teritorija, stanovništvo, vlast, suverenitet) – 6 časova; državne organizacije (državni organi, službena lica, nadležnost, hijerarhija, vrste državnih organa) – 6 časova; oblici države (oblici vladavine, političkog režima, državna vlast) – 10 časova; opšta znanja o pravu (pojam prava i pravni poredak, društvene norme, suština prava, pravne norme, opštepravni akti, podzakonski akti, ustavnost i zakonitost, itd.) – 26 časova.

Oblast ekonomije u okviru područja ekonomije, prava i administracije, takođe, ima detaljne nastavne planove za stručne predmete. Sadržaj programa je organizovan u tematske celine za koje je dat okvirni broj časova za realizaciju uz mogućnost prilagođava broja časova pojedinih tema (do 20%). Predmeti Poslovna ekonomija i Osnovi ekonomije sadrže sledeće teme: uvod u poslovnu ekonomiju (pojam ekonomije preduzeća, predmet i ciljevi izučavanja poslovne ekonomije) – 1 čas; preduzeće (pojam i karakteristike preduzeća, zadaci, elementi, vrste, organizacioni oblici preduzeća) – 20 časova; funkcije preduzeća – 1 čas; sredstva i izvori sredstava preduzeća (sredstva, izvori sredstava, kontrola korišćenja sredstava) – 12 časova; nastanak i razvoj ekonomskih nauka (osnovni pojmovi i shvatanja privrednog života u vreme nastajanja ekonomskih nauka) – 6 časova; proces društvene proizvodnje kao predmet izučavanja političke ekonomije (pojam proizvodnje, osnovni faktori proizvodnje, tehnička i društvena strana procesa proizvodnje, proizvodne snage i proizvodni odnosi, osnovna obeležja pravilnosti i principa privrednog života) – 12 časova; osnovni pojmovi o društvenoj proizvodnji (nužnost proizvodnje, proizvodnja i ljudske potrebe, karakteristike proizvodnje u savremenim uslovima, pojam i osnovne karakteristike društvene i tehničke podele rada, osnovne karakteristike podele rada u savremenim uslovima, itd.) – 20 časova.

Nastavni planovi napred pomenutih predmeta Državnog uređenja, Osnova prava, Poslovne ekonomije i Osnova ekonomije su samo primer definisanja nastavnih planova stručnih predmeta. Potpuno smo svesni da nastavni planovi i programi za strani jezik i jezik struke ne mogu biti toliko detaljni, ali bi nastavnicima od pomoći bile preciznije smernice za izbor tekstova od onih koje se trenutno nalaze u nastavnom planu

i programu. Analiza nastavnih planova i programa je pokazala izostanak korelacije sa predmetom Engleski jezik.

6.1.2. Nastavni planovi i programi predmeta Engleski jezik

Pravilnik o nastavnim planovima i programima za zajedničke predmete (u daljem tekstu Pravilnik) u koje spadaju i nastavni planovi i programi za strane jezike u srednjim stručnim i umetničkim školama donešen je 1990. godine i od tada više puta menjan. Poslednje izmene Pravilnika nastale su 1996. godine, da bi prečišćen tekst izašao 1998. godine (Službeni glasnik SRS – Prosvetni glasnik, 1998; 5). Izmene Pravilnika se javljaju i kasnije, ali se te izmene ne odnose na engleski kao jezik struke.

Nastava stranog jezika, najčešće engleskog, kao jezika struke, u trogodišnjim i četvorogodišnjim zanimanjima se odvija od prvog razreda srednje stručne škole prema smernicama propisanim nastavnim planom i programom (u nastavku nastavni plan). Prema Pravilniku (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik SRS Prečišćen tekst, 1998; 15) zadaci nastave engleskog kao jezika struke za trogodišnja zanimanja su da učenicima omoguće ovladavanje stranom stručnom terminologijom u meri dovoljnoj za razumevanje raznih uputstava i drugih pisanih materijala na stranom jeziku uz korišćenje rečnika i drugih izvora informacija. Sa druge strane, zadaci nastave engleskog kao jezika struke za četvorogodišnja zanimanja odnose se na razumevanje pisanog stručnog teksta, pisanje rezimea, nalaza, izveštaja i osposobljavanje za njihovu interpretaciju uz uključivanje odrednice za osposobljavanje za dalje obrazovanje i samoobrazovanje u oblasti jezika struke korišćenjem rečnika, leksikona i druge priručne literature (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik SRS Prečišćen tekst, 1998; 49). Iako su ovi navedeni zadaci nastave jasni, ono što predstavlja problem nastavnicima stranih jezika jeste definisanje stručne tematike dato nastavnim planom. Nedostatak tačno definisanog broja časova, tokom kojih bi određenu temu trebalo obrađivati pored naziva tema u nastavnim planovima, može predstavljati problem nastavnicima početnicima, ali i nastavnicima uopšte. Analizirajući uputstvo o načinu ostvarivanja nastavnog plana i programa za strani jezik utvrđeno je da ne postoji nikakav razlog za izostavljanje broja časova po temama. Nastavni plan za engleski kao strani jezik deo je Pravilnika za zajedničke predmete u srednjim stručnim školama, što znači da su teme iste za sva

zanimanja, jedino se tekstovi vezani za engleski kao jezik struke biraju prema određenom obrazovnom profilu.

Stručna tematika prema nastavnom planu i programu u prvom razredu se obrađuje u obimu od 10% od ukupnog godišnjeg fonda časova, da bi se taj procenat u zavisnosti od broja časova nedeljno povećavao u drugom razredu od 15% do 20%, kao i u trećem od 20% do 30%, te četvrtom od 25% do 40% (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik SRS Prečišćen tekst, 1998; 15-16, 48-51). U trogodišnjim zanimanjima stručnu tematiku za drugi razred predstavljaju „lakši tekstovi iz oblasti struke“ o elementima procesa proizvodnje uz osnovne podatke o radnom mestu, dok su za treći razred to tekstovi vezani za osnovne karakteristike procesa proizvodnje, uputstva, prospekti, sheme, itd. (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik SRS Prečišćen tekst, 1998; 16). Kada je u pitanju nastavni plan četvorogodišnjih zanimanja: u prvom razredu stručna tematika se odnosi na uvod u osnovnu terminologiju vezanu za struku, u drugom na opšte teme vezane za struku i praktičan rad u struci, dok je u trećem i četvrtom razredu predviđen i dodatak tekstova o „značajnim ostvarenjima u struci u našoj zemlji i zemlji/zemljama čiji se jezik uči“ (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik SRS Prečišćen tekst, 1998; 48-51).

Deo teksta u nastavnom planu i programu vezan za način ostvarivanja programa isti je i za trogodišnja i za četvorogodišnja zanimanja. Međutim, razlike postoje u delu koji se odnosi na rad sa stručnim tekstovima, gde se ističe da sam karakter teksta i jezik kojim je pisan određuju način obrade i dalje korišćenje tog teksta; sigurno je da će shvatanje sadržine stručnog teksta biti olakšano upotrebom shema, crteža, fotografija i filma (Službeni glasnik SRS – Prosvetni glasnik prečišćen tekst, 1998; 45,91). U nastavnom planu i programu stoji da se prilikom objašnjavanja stručne leksike ne treba zadržavati samo na tumačenju značenja nepoznatih reči, već treba učenike navoditi da uočavaju i morfološke oznake samih reči, položaj reči u rečenici, sastav rečenica i slično. U nastavnom planu i programu je navedeno da je prevod najprecizniji način proveravanja razumevanja, a nastavnicima se savetuje da prevod ne daju preuranjeno, već on treba da bude rezultat rada učenika, te da na osnovu svog jezičkog znanja i iskustva učenik razume tekst (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik SRS Prečišćen tekst, 1998; 91). Takođe, u nastavnom planu i programu je navedeno da bi se stručni tekst što više približio učeniku nastavnik treba učenika da upozna sa određenim brojem jezičkih

karakteristika stila stručnih tekstova i nauči ga da te karakteristike koristi u toku daljeg školovanja ili zaposlenja.

6.1.3. Nastavni plan i program jezika struke novog obrazovnog profila

Poslovni administrator predstavlja novo zanimanje u području rada ekonomija, pravo i administracija, čiji je nastavni plan i program usvojen 2012. godine i objavljen u Službenom glasniku RS – Prosvetni glasnik broj 10/12. Obrazovanje za ovaj profil traje četiri godine tokom kojih se učenici pripremaju za obavljanje administrativnih poslova za potrebe određenih službi u preduzeću sa sledećim kompetencijama: planiranje i organizovanje poslovnih aktivnosti, obavljanje poslovne korespondencije i komunikacije, vođenje evidencije o zaposlenima, vođenje dokumentacije, obavljanje osnovnih knjigovodstveno-blagajničkih poslova i obavljanje administrativnih poslova u oblasti nabavke i prodaje za potrebe preduzeća (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, 10/12; 1123). Ovaj profil je za nas nastavnike stranih jezika interesantan jer je u njegovom nastavnom planu i programu stručna tematika u okviru prvog stranog jezika mnogo jasnije definisana. Akcenat se sada stavlja na komunikativnu nastavu stranih jezika koja podrazumeva poimanje jezika kao sredstva komunikacije i insistira se na upotrebi ciljnog jezika u učionici u dobro osmišljenim sadržajima od interesa za učenike (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS, 10/12; 1147). Prvi put su u nastavnom planu preciznije predložene stručne teme koje treba obrađivati na časovima. Teme su iste za sve četiri godine i usko vezane za već gore navedene kompetencije obrazovnog profila (vođenje dokumentacije, praćenje novina na polju administrativnih poslova, primene zakonske regulative, korespondencije) (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 10/12; 1147 – 1148). Značajno je istaći da iako su teme iste tokom sve četiri godine nastavnik ima smernice odakle da počne, prvo sa uvođenjem opštih termina, a kasnije i složenijih stručnih termina prateći napredak učenika. Učenje jezika struke je bitan deo nastave stranog jezika u srednjim stručnim školama, ali u meri neophodnoj za prenos informacija i osposobljavanja za jednostavnu usmenu i pismenu komunikaciju na stranom jeziku. Učenje engleskog kao jezika struke se progresivno uvećava od 20% do 50% tokom četvorogodišnjeg školovanja i mora da bude jasno definisan i u skladu sa ishodima vezanim za kvalifikacije struke (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS, 10/12; 1149). Neophodno je da stručna tematika koja se obrađuje na stranom jeziku

prati ishode pojedinih stručnih predmeta i sa njima bude u korelaciji. U nastavi jezika struke akcenat je stavljen na razvoj receptivnih veština, a ne na razvoj produktivnih veština. Cilj učenja stranog jezika je osposobljavanje učenika za praćenje stručne literature radi informisanja, praćenja inovacija i dostignuća u oblasti struke, usavršavanja i napredovanja (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS, 10/12; 1149). Preporučeni spektar tekstova ide od šematskih prikaza, uputstava o primeni aparata, instrumenata ili materijala, hemikalija, recepata, deklaracija, kraćih stručnih tekstova relevantnih za tematske sadržaje stručnih predmeta, izveštaja, kataloga, programa sajamskih aktivnosti i slično (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 10/12; p. 1150). Produktivne veštine su ograničene na strogo funkcionalnu primenu koja je realna za zahteve struke, a koje podrazumevaju pisanje kratkih poruka, mejlova u okviru poslovne komunikacije, popunjavanje formulara, računa i drugih administrativnih papira (porudžbenice, reklamacije, zahtevi, molbe) i vođenje usmene komunikacije koja omogućava sporazumevanje na osnovnom nivou, kako u direktnom kontaktu sa sagovornikom, tako i u telefonskom razgovoru (Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik, 10/12; 1150).

Ratifikacija novog obrazovanog profila, poslovni administrator, donela je i novi obavezni, stručni predmet – Poslovni engleski jezik. Cilj predmeta, prema tvorcima nastavnog plana i programa, predstavlja kompetentno i samosvesno sporazumevanje sa ljudima iz drugih zemalja i vođenje pismene i usmene poslovne komunikacije uz praćenje novina u struci (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 10/12; 1289). Nastavnim planom su preporučene stručne teme i gramatički sadržaji koji proizilaze iz opisa standarda zanimanja i koji se obrađuju tokom četvorogodišnjeg obrazovanja uzimajući u obzir program stručnih predmeta radi korelacije sa tematikom iz stranog jezika. Stručne teme su iste za sve četiri godine. Međutim, planom je predstavljena i uže stručna tematika koja se obrađuje tokom školske godine, a koja uključuje norme i standarde poslovne komunikacije, primenu pravnih propisa, marketing i odnose sa javnošću, pripremu i organizaciju poslova, putovanja, sastanaka i proces zasnivanja radnog odnosa, te poznavanja uređenja države sa kojom posluju (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 10/12; 1290-1291, 1294-1295, 1297-1298,1230).

6.1.4. Izmene i dopune nastavnog plana i programa

Naslovom teze je obuhvaćen period od 1990. godine do 2012. godine. Godina 2012. presudna je za status engleskog kao jezika struke jer je tada usvojen novi obrazovni profil u kom je jeziku struke posvećen novi nastavni predmet Poslovni engleski jezik. Sledeća, 2013. godina je donela potvrdu da je proces promena u nastavi stranih jezika u toku jer su tada objavljene izmene i dopune nastavnog plana i programa za predmet Engleski jezik, a koje moramo pomenuti zbog novina koje su uvedene. Prvi put od objavljivanja Prečišćenog teksta Pravilnika o nastavnom planu i programu 1998. godine, nastavni plan i program za jezik struke je izmenjen i dopunjen 2013. godine (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 11/13; 20). Broj časova jezika struke je isti i čini od 20% do 40% ukupnog godišnjeg broja časova za trogodišnja zanimanja tokom drugog i trećeg razreda (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 11/13; 20), dok za četvorogodišnja zanimanja broj časova jezika struke iznosi od 15% do 20% za drugi razred, za treći razred od 20% do 30%, te za četvrti razred od 25% do 40% godišnjeg broja časova u zavisnosti od nedeljnog broja časova (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS 11/13; 30). Napravljene izmene se ne odnose na broj časova, nego na sadržaj tema. Naime, stručna tematika prema novom Pravilniku (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS 11/13; 30) treba da uključuje različite tekstove tematski vezane za struku u zavisnosti od područja rada i obrazovnog profila.

Zadaci nastave stranog jezika su takođe dopunjeni „stepenom postignuća po jezičkim veštinama“ (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS 11/13; 20, 29): za trogodišnja zanimanja nivo B1, a za četvorogodišnja zanimanja B1+, nivo znanja stranog jezika prema skali datoj u Zajedničkom evropskom referentnom okviru za jezike. Zatim, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja kroz Pravilnik (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS 11/13; 28, 41) preporučuje da za realizaciju nastave jezika struke nastavni plan i program bude jasno definisan i u skladu sa ishodima vezanim za kvalifikacije struke, kao i da posebnu pažnju treba posvetiti korelaciji sa stručnim predmetima kroz praćenje njihovih ishoda i uz razvoj veština neophodnih za praćenje stručne literature.

6.2. Rezultati empirijskog istraživanja

6.2.1. Intervju sa savetnikom koordinatorom NSZ

Razgovor sa savetnikom koordinatorom Nacionalne službe za zapošljavanje sproveden je krajem avgusta 2013. godine. Na početku razgovora savetniku je ukratko predstavljen cilj istraživanja.

Podaci iz NSZ u opštini Stara Pazova pokazali su da je u tom trenutku bilo 3796 nezaposlenih. Tokom avgusta je zaposleno 845 osoba, na neodređeno je zaposleno 158 osoba, a na određeno 696 osoba. Sa evidencije NSZ zaposleno je 106 osoba.

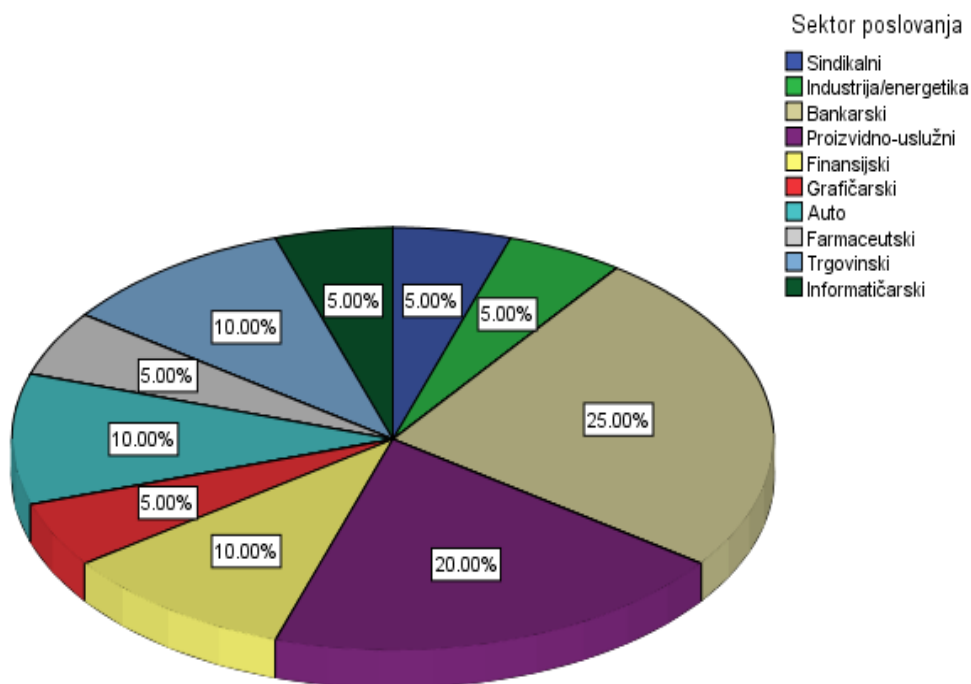
Prema rečima savetnika, nezaposleni prilikom prijavljivanja u evidenciju NSZ ne moraju da prilože dokaz o poznavanju stranog jezika. Nezaposleni podatke o poznavanju opšteg stranog jezika unose sami tako što obeležavaju jedan od tri ponuđena nivoa: početni, srednji i konverzacijski. Ovi navedeni nazivi nivoa poznavanja stranog jezika se koriste u NSZ. Savetnik koordinator je istakao da domaći poslodavci sa prostora opštine obično ne traže osobe sa znanjem stranog jezika, ali je znanje jezika u svakom slučaju prednost. Međutim, ima situacija kada se traže ljudi koji poznaju jezik struke za poslove u proizvodnim procesima.

S vremena na vreme se javljaju poslodavci koji traže ljude sa srednjom stručnom spremom koji poznaju ruski, engleski ili nemački zbog rada a mašinama jer moraju da pročitaju upustvo za rad i uputstvo za popravku. Savetnik je naveo primer kompanija koje su tražile ljude sa određenim nivoom znanja stranog jezika. Kompanija „Euromodul“ je tražila ljude koji koriste viši konverzacijski nivo ruskog jezika, a firma „Multipartner“ je tražila automehaničare koji znaju engleski ili nemački zbog rada sa mašinama za dijagnostiku. U trenutku sprovođenja intervjuja su se tražili medicinski radnici za rad u Nemačkoj. U oglasu su navedeni uslovi za kandidate koji moraju posedovati znanje nemačkog i engleskog jezika minimalno nivoa A2 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike. Takođe, u oglasu je navedeno da će prednost imati kandidati sa znanjem nemačkog jezika na nivou B1 ili višem nivou. Tokom intervjuja savetnik koordinator je istakao da kandidati mogu dostaviti dokaz / sertifikat o znanju stranog jezika, ali dokaz nije neophodan, jer poslodavci najčešće sami vrše provere znanja jezika.

6.2.2. Rezultati ankete za poslodavce

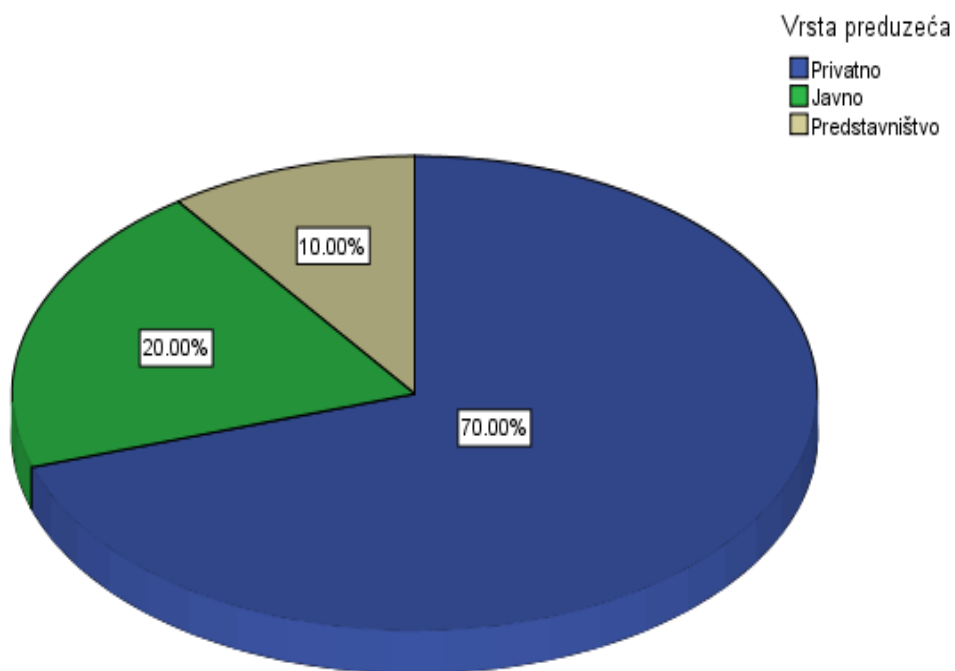
Tokom istraživanja, da bi se utvrdilo mišljenje poslodavaca i ustanovile potrebe za znanjem engleskog kao jezika struke, anketirani su poslodavci koji posluju na teritoriji opštine Stara Pazova. Od ukupno 30 kontaktiranih poslodavaca koji imaju potrebu za zapošljavanjem osoba čije je područje rada ekonomija, pravo i administracija anketirano je 20 poslodavaca. Prema podacima iz ankete, preduzeća su mahom osnivana u poslednjim decenijama XX veka.

Na **Grafiku 1** prikazani su sektori poslovanja anketiranih poslodavaca. Najveći broj kompanija je pripadao bankarskom sektoru, zatim sledi proizvodno-uslužni sektor, dok su ostali sektori bili slabije zastupljeni.

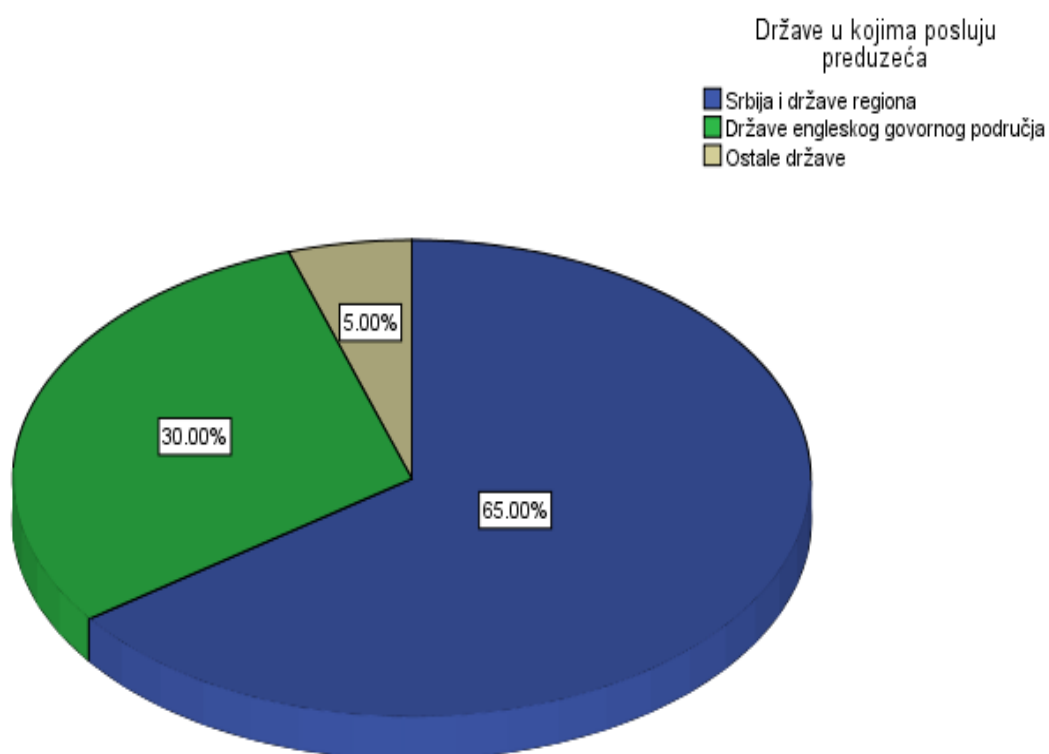
Grafik 1: Sektor poslovanja

Grafik 2 predstavlja vrste preduzeća prema načinu osnivanja. Četrnaest preduzeća pripada privatnim, četiri zatim javnim, dok samo dva preduzeća predstavljaju predstavništva.

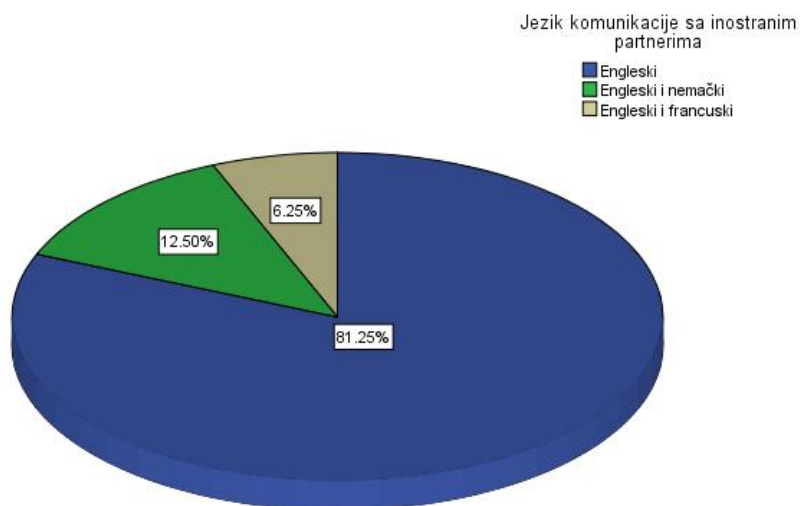
Grafik 2: Vrste preduzeća

Čak osamnaest poslodavaca saraduje sa inostranstvom. Trinaest poslodavaca (65%) posluje u regionu (bivše države Savezne federativne republike Jugoslavije-SFRJ), šest (30%) sa kompanijama sa engleskog govornog područja, dok samo jedna (5%) kompanija saraduje sa državama koje nisu ni iz regiona ni sa engleskog govornog područja (**Grafik 3**).

Grafik 3: Države poslovanja

Grafik 4 predstavlja podatke o jeziku komunikacije sa inostranim partnerima. Vlasnici četiri kompanije nisu odgovorili na ovo pitanje, dok je 81,25% vlasnika kompanija navelo engleski jezik, 12,50% engleski i nemački jezik i 6,25% engleski i francuski kao jezik koji se koristi za komunikaciju sa inostranim partnerima..

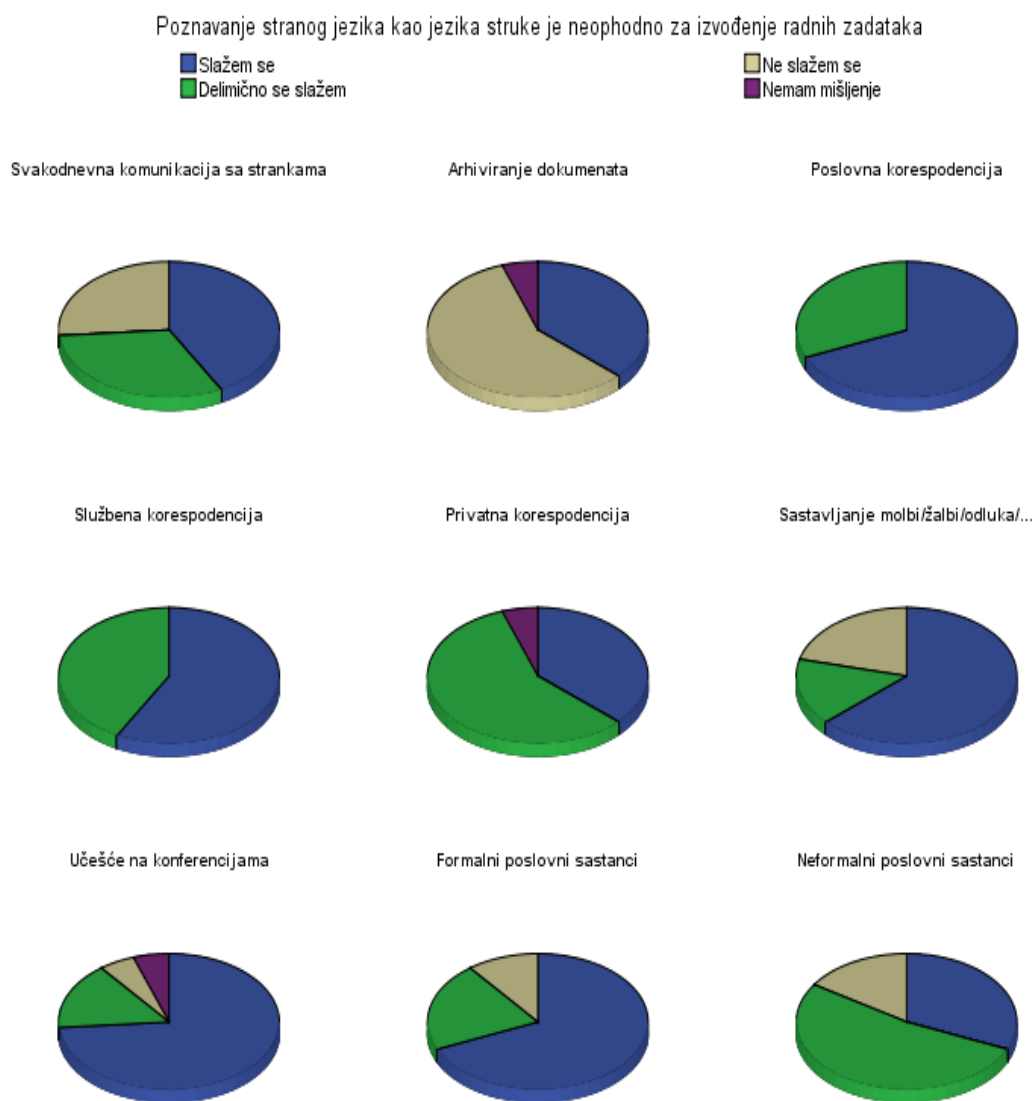

Grafik 4: Jezik komunikacije

Na pitanje da li se slažu da je strani jezik potreban pri zapošljavanju odgovorilo 19 od 20 poslodavaca, pri čemu je deset (53%) poslodavaca je navelo da se slaže, dok je ostalih devet (47%) navelo da se delimično slaže. Poslodavci daju prednost najviše engleskom jeziku (68,4%), zatim kombinacijama engleskog i ruskog (10,5%); engleskog i nemačkog (15,8%); engleskog i francuskog (5,3%). Kada su u pitanju dokazi o znanju stranih jezika 60% poslodavaca se odlučuje za sertifikat, 15% za dokaz o završenom kursu, 10% za preporuku, 5% sprovodi test prilikom zapošljavanja, dok 10% ne traži ništa. Međunarodno priznat sertifikat traži 21% poslodavaca, a 79% poslodavaca ne traži ovu vrstu sertifikata.

Prema mišljenju većine poslodavaca (70%) strani jezik je neophodan za obavljanje radnih zadataka i to za rad sa kompjuterima (12%), saradnju sa strancima (38%), dok kombinacija saradnje sa strancima i rada sa kompjuterima čini 38%.

Kada je upotreba stranog jezika u pitanju poslodavci su naveli da je strani jezik potreban u sledećim situacijama (**Grafik 5**): komunikacija sa strankama, proces arhiviranja, korespondencija: službena, poslovna i privatna, pisanje i sastavljanje akata, učešće na konferencijama, formalni i neformalni sastanci.

Grafik 5: Neophodnost poznavanja jezika struke za obavljanje radnih zadataka

Na pitanje koji bi nivo stranog jezika kao jezika struke (kratak opis nivoa dat je u okviru pitanja u anketi – Prilog 1) zaposleni trebalo da poseduju poslodavci su dali sledeće odgovore: nivo A2 - 15,8%; nivo B1 - 26,3%); a nivo B2 - 57,9%, što je predstavljeno **Grafikom 6**.

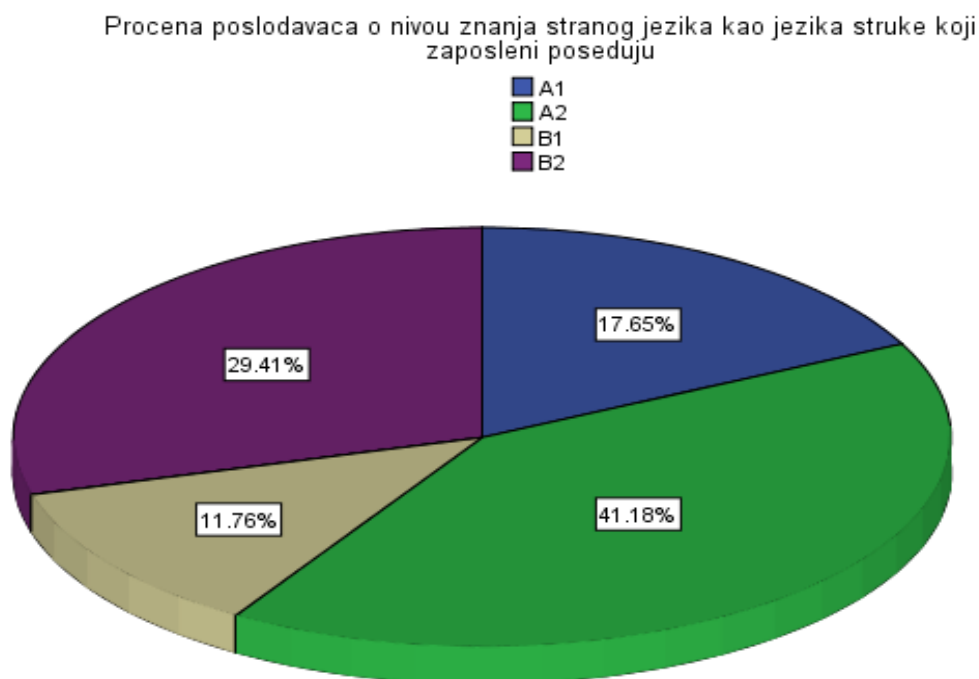

Grafik 6: Nivo znanja jezika koji bi zaposleni trebalo da poseduju

Na pitanje da li poznavanje stranog jezika zadovoljava potrebe preduzeća 41% poslodavaca je odgovorio da zadovoljava, dok 59% navodi da delimično zadovoljava potrebe preduzeća. Kada je u pitanju poznavanje jezika struke među zaposlenima 47% poslodavaca ističe da znanje jezika struke zadovoljava potrebe preduzeća, 47% smatra da delimično zadovoljava, dok 6% poslodavaca nema mišljenje. Imajući u vidu odgovore na prethodno pitanje, poslodavci su ipak u obrazloženju odgovora istakli da je konstantno usavršavanje neophodno jer je veliki broj onih koji poseduju minimalno znanje stranog jezika, pogotovo među zaposlenima koji imaju preko 40 godina života,

dok su drugi naveli da ima dovoljan broj pojedinaca u kolektivu koji znaju strani jezik tako da ostali ne moraju.

Prema procenama poslodavaca zaposleni poseduju znanje stranog jezika kao jezika struke sledećih nivoa (kratak opis nivoa dat je u okviru pitanja u anketi – Prilog 1): nivo A1- 17,6%; nivo A2 - 41,2%; nivo B1 - 11,8%; a nivo B2 - 29,4%. Rezultati su predstavljeni **Grafikom 7**.

Grafik 7: Nivo znanja jezika struke koji zaposleni poseduju

Nastavu stranog jezika u kompaniji omogućava 53% poslodavaca; dok 47% ne omogućava. Oni poslodavci koji omogućavaju usavršavanje najčešće angažuju škole stranih jezika.

6.2.3. Rezultati ankete za učenike

Anketirano je 157 učenika, od toga 54 (34,3%) dečaka, a 103 (65,6%) devojčice. Učenici su se školovali za područje rada ekonomija, pravo i administracija; po obrazovnim profilima: ekonomski tehničar (36,94%), birotehničar (31,8%), poslovni administrator (13,4%), finansijski tehničar (17,8%). Engleski kao prvi strani jezik je učilo 99% učenika, a francuski 1% učenika. Većina učenika (67%) učila je strani jezik od sedam do deset godina, dok je 5% učilo strani jezik od četiri do šest godina; jedan deo učenika (29%) je naveo podatak da je strani jezik učio više od 10 godina.

Učenici su naveli da u školi prema njihovom mišljenju stižu sledeća znanja i veštine karakteristične za njihovo zanimanje:

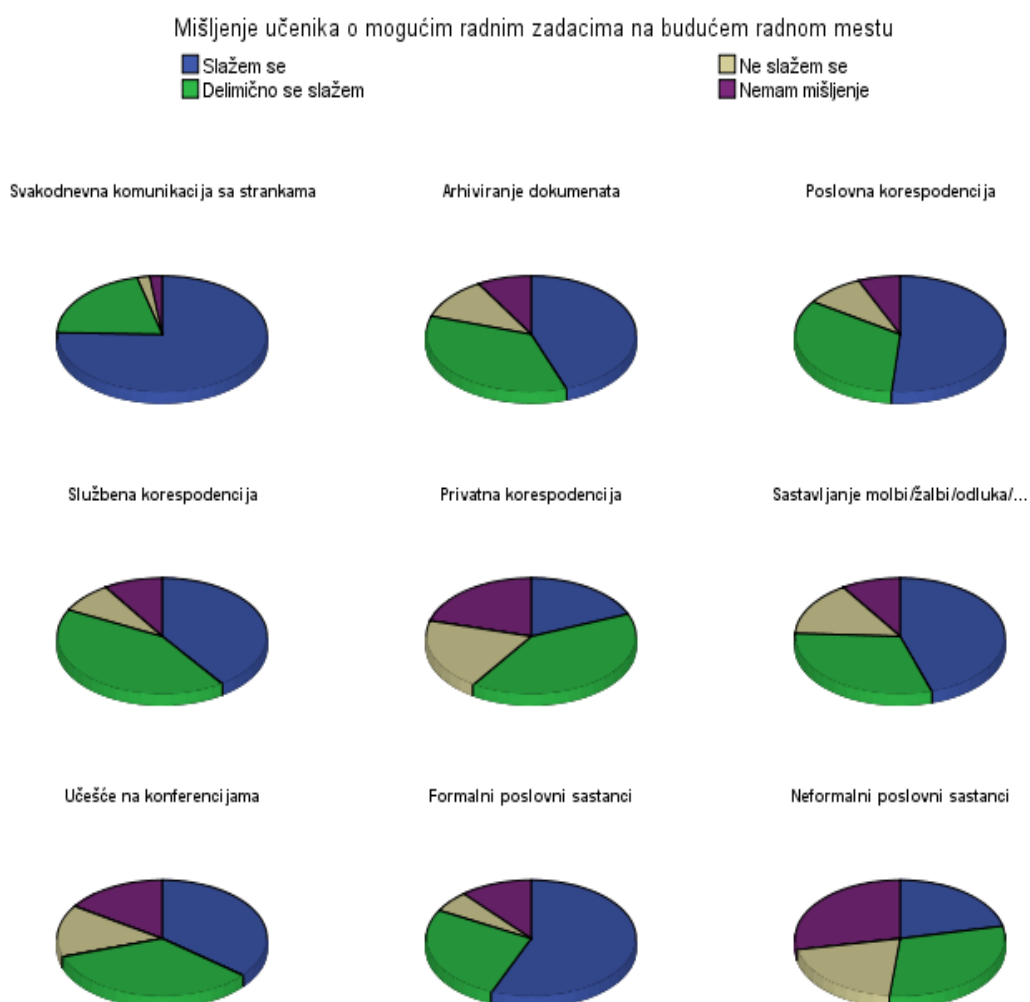
- Računovodstvo (40,1%)
- Pravo (29,9%)
- Knjigovodstvo (26,1%)
- Korespondencija (42,7%)
- Ekonomija (29,9%)
- Administracija (15,3%)
- Finansije (16,6%).

Školovanje je nameravalo da nastavi 97% učenika, dok 3% nije. Kao razloge za dalje školovanje naveli su: bolje radno mesto (79%), usavršavanje (60,5%); bolja plata (54,1%) i ostalo (17,2%).

Većina učenika (96%) smatrala je da postoji potreba za poznavanjem stranog jezika struke, a 4% učenika je smatralo da ne postoji. Kao razlozi za upotrebu stranog jezika u struci navedeni su: komunikacija sa stranim klijentima (72%), zaposlenje u inostranstvu (7%), i ostalo (22%).

Na pitanje da li su zadovoljni temama koje obrađuju na času 94% učenika je navelo da jeste, a 6% da nije. U obrazloženju je samo 6% učenika napisalo da treba da bude više tekstova bogatih vokabularom vezanim za njihovu struku. Većina učenika (94%) je zadovoljna načinom obrade tema na času, dok je 6% nezadovoljno. Jasnoću obrade nastavnih jedinica 47,4% učenika je ocenilo kao veoma jasno, 39% učenika je ocenilo kao jasno, 12,3% je ocenilo kao delimično jasno, i 1,3% je ocenio kao nejasno. Većina učenika (72%) smatra da uči dovoljno stručnih izraza na časovima, a dok ostalih 28% ne deli to mišljenje. Da bi se utvrdilo postojanje svesti o jeziku struke kod učenika,

učenici su pokušali da definišu sintagmu „jezik struke“: 29% učenika misli da je to jezik koji se koristi na poslu, 45% učenika smatra da su to stručni izrazi, dok je 26% dalo neodređen odgovor. Jezikom struke na većem broju časova bi volelo da se bavi 46,4% učenika, dok 53,6% učenika ne bi. Obrazloženje ove želje je dalo ukupno samo 19 učenika od ukupno 157: 20% učenika je navelo da jezik struke treba da uče zbog školovanja, 47% učenika zbog posla, a oba razloga je navelo 33% učenika. Kada su u pitanju potrebe za znanjem jezika struke pri obavljanju radnih zadataka učenici su dali sledeće odgovore (**Grafik 8**): komunikacija sa strankama, arhiviranje, poslovna i službena korespondencija, privatna korespondencija, pisanje i pripremanje akata, učešće na konferencijama, formalni i neformalni sastanci.

Grafik 8: Mogući radni zadaci

Prema mišljenju učenika jezik struke će za obavljanje radnih zadataka biti: neophodan 40%, potreban 42%, delimično potreban 17% i nepotreban 1%. Učenici smatraju da je prilikom zapošljavanja potreban sledeći nivo znanja jezika struke (kratak opis nivoa dat je u okviru pitanja u anketi – Prilog 2): nivo A1 - 2%), nivo A2 - 5,88%, nivo B1 - 23,5%, nivo B2 -28,7%, nivo C1 - 19,6%, i nivo C2 - 20,26%, **Grafik 9**.

Grafik 9: Mišljenje o nivou znanja jezika struke potrebnom pri zapošljavanju

6.2.4. Rezultati testova

Rezultati testova su prikazani brojem ostvarenih bodova odnosno tačnih odgovora (srednja vrednost $\pm$ standardna devijacija). Maksimalan broj bodova na ulaznom, kao i na izlaznom testu iznosio je 35.

Rezultati ulaznog i izlaznog testa učesnika kontrolne i eksperimentalne grupe prikazani su u **Tabeli 1**. Analiza pokazuje da nema statistički značajne razlike u rezultatima ulaznog testa između kontrolne i eksperimentalne grupe što ukazuje na homogenost grupa, tj. da su kontrolna i eksperimentalna grupa sa istim znanjem jezika struke ušle u eksperiment. Eksperimentalna grupa je statistički značajno bolje uradila izlazni test u odnosu na kontrolnu grupu, što ukazuje da se jezik struke bolje usvaja uz pomoć *soft* modela nastavnog metoda CLIL. U odnosu na tip testa (ulazni / izlazni) značajno bolji rezultati su zapaženi kod izlaznog testa, kako u kontrolnoj, tako i eksperimentalnoj grupi.

Tabela 1 Postignuti rezultati ispitane populacije učenika na ulaznom i izlaznom testu

	Kontrolna grupa (srednja vrednost $\pm$ SD)	Eksperimentalna grupa (srednja vrednost $\pm$ SD)	<i>P</i> *
Ulazni test	12,67 $\pm$ 8,29	13,10 $\pm$ 4,87	0,171
Izlazni test	25,01 $\pm$ 5,74	31,76 $\pm$ 5,68	<0,001
<i>P</i> **	<0,001	<0,001	

P* - vrednost (< 0.05) Man – Vitnjev (Mann-Whitney) test

P** - vrednost Vilkoksonov (Wilcoxon) test

U **Tabeli 2**. su prikazani rezultati u odnosu na tip zadatka (zadatak 1- popunjavanje rečenica, zadatak 2- povezivanje reči sa definicijama, zadatak 3- prevod). Na ulaznom testu eksperimentalna grupa je značajno bolje uradila zadatak jedan u odnosu na kontrolnu grupu, dok razlike u rezultatima zadataka dva i tri nisu zapažene između grupa. Na izlaznom testu eksperimentalna grupa postigla je značajno bolje rezultate u sva tri zadatka u odnosu na kontrolnu grupu. Poređenjem tipova zadataka u odnosu na tip testa analiza pokazuje da su značajno bolji rezultati postignuti na izlaznom testu, kako u kontrolnoj, tako i u eksperimentalnoj grupi.

Tabela 2 Postignuti rezultati ispitane populacije učenika na ulaznom i izlaznom testu u odnosu na tip zadatka

	Kontrolna grupa (srednja vrednost $\pm$ SD)	Eksperimentalna grupa (srednja vrednost $\pm$ SD)	<i>P</i> *
Ulazni test			
Zadatak 1	5,06 $\pm$ 3,52 ¹	6,21 $\pm$ 2,31 ¹	0,001
Zadatak 2	4,21 $\pm$ 2,06 ²	4,62 $\pm$ 1,84 ²	0,225
Zadatak 3	3,38 $\pm$ 5,07 ³	2,30 $\pm$ 3,01 ³	0,763
Izlazni test			
Zadatak 1	10,14 $\pm$ 2,54 ¹	12,53 $\pm$ 2,84 ¹	<0,001
Zadatak 2	7,75 $\pm$ 2,79 ²	8,85 $\pm$ 2,62 ²	<0,001
Zadatak 3	7,13 $\pm$ 2,89 ³	10,39 $\pm$ 1,71 ³	<0,001
<i>P</i> **	<0,001 ¹	<0,001 ¹	
	<0,001 ²	<0,001 ²	
	<0,001 ³	<0,001 ³	

P* - vrednost Man – Vitnijeve (Mann-Whitney) test

P** - vrednost Vilkoksonov (Wilcoxon) test

U **Tabeli 3** su prikazani rezultati izlaznog testa kontrolne i eksperimentalne grupe u odnosu na razrede. Rezultati pokazuju da su odeljenja eksperimentalne grupe prvog, trećeg i četvrtog razreda postigla značajno bolje rezultate na testu od odeljenja kontrolne grupe odgovarajućih razreda. Razlika u rezultatima testa između odeljenja kontrolne i eksperimentalne grupe drugog razreda nije zabeležena.

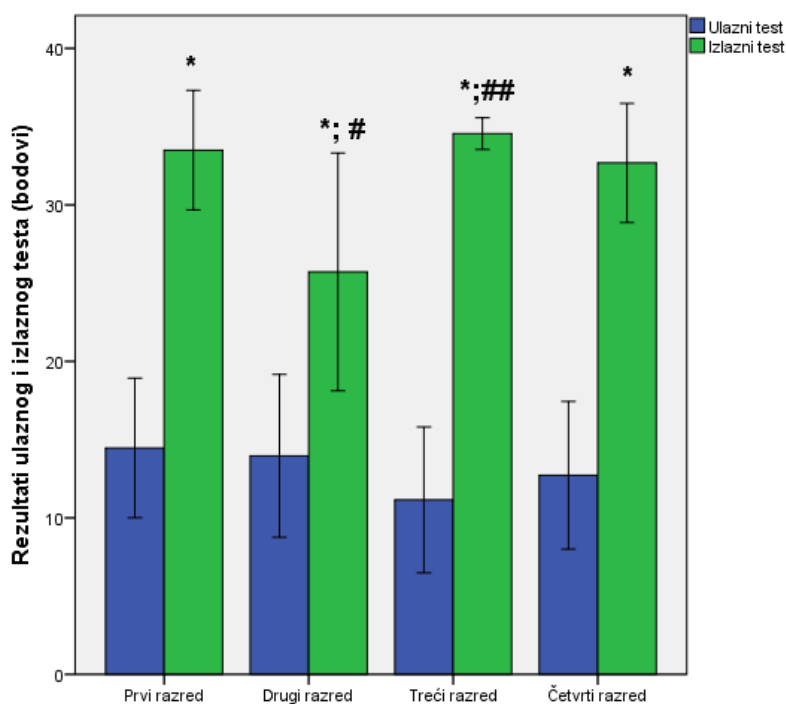
Tabela 3 Postignuti rezultati ispitane populacije učenika na izlaznom testu u odnosu na razrede

	Kontrolna grupa (srednja vrednost $\pm$ SD)	Eksperimentalna grupa (srednja vrednost $\pm$ SD)	<i>P</i> *
Ulazni test			
Razred 1	21,36 $\pm$ 4,93	33,50 $\pm$ 3,82	<0,001
Razred 2	27,09 $\pm$ 2,74	25,72 $\pm$ 7,60	0,676
Razred 3	29,52 $\pm$ 4,64	34,56 $\pm$ 1,01	<0,001
Razred 4	21,09 $\pm$ 5,81	32,68 $\pm$ 3,80	<0,001

P* - vrednost <0,05 Man – Vitnijev (*Mann-Whitney*) test

Grafik 10 prikazuje efekat primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL u eksperimentalnoj grupi podeljenoj na razrede kroz analizu rezultata izlaznog testa. Rezultati pokazuju značajnu razliku u izlaznom testu između učenika različitih razreda. Poredeći rezultate izlaznog testa u odnosu na svaki prethodni razred uočeni su značajno lošiji rezultati kod učenika drugog razreda u odnosu na učenike prvog razreda, dok su učenici trećeg razreda bili značajno uspešniji od učenika drugog razreda. Između učenika trećeg i četvrtog razreda nema razlike u rezultatima izlaznog testa. Zabeležene razlike su najverovatnije posledica različitog stepena motivacije učenika različitih razreda. Značaj motivacije i njen uticaj na rad na času i rešavanje zadataka opširnije je predstavljen u poglavlju Diskusija na stranama od 142 do 145.

Grafik 10 Efekat primene CLIL u eksperimentalnoj grupi u odnosu na razrede srednje stručne škole

* $P < 0,05$ Ulazni vs izlazni test (Vilkoksonov test)

# $P < 0,05$ Izlazni test u odnosu na prethodni razred (Man-Vitnijev test)

drugi vs prvi razred

treći vs drugi razred

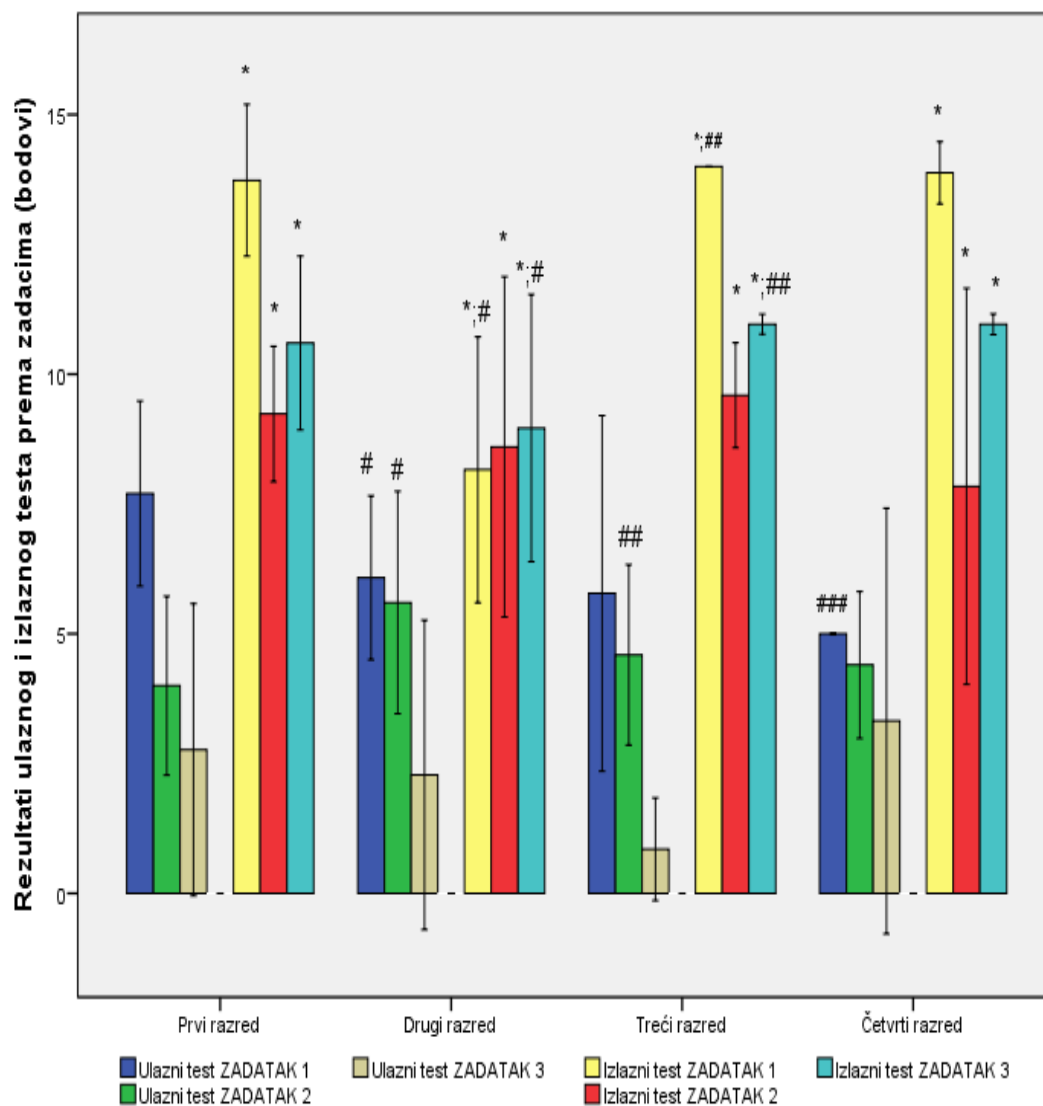
četvrti vs treći razred

Na **Grafiku 11** prikazana je analiza efekta primene *soft* modela CLIL na osnovu rezultata postignutih u okviru zadataka (zadatak 1 – popunjavanje rečenica, zadatak 2 – povezivanje reči sa definicijama, zadatak 3 – prevod) koji čine strukturu ulaznog i izlaznog testa u eksperimentalnoj grupi podeljenoj na razrede od prvog do četvrtog. Rezultati zadataka 1, 2 i 3 na izlaznom testu bili su značajno bolji od rezultata istih zadataka na ulaznom testu u okviru sva četiri razreda.

Analiza rezultata zadataka na ulaznom i izlaznom testu između prvog i drugog razreda pokazala je da su zadatak 1 ulaznog testa i zadatke 1 i 3 izlaznog testa učenici drugog razreda značajno lošije uradili, a značajno bolje zadatak 2 od učenika prvog razreda. Nisu uočene razlike u rezultatima zadatka 3 ulaznog testa i zadatka 2 izlaznog testa između učenika prvog i drugog razreda.

U odnosu na drugi razred, učenici trećeg razreda su zadatak 2 ulaznog testa uradili značajno lošije, a zadatke 1 i 3 izlaznog testa značajno bolje. Nisu uočene značajne razlike u rezultatima zadataka 1 i 3 ulaznog testa i zadatka 2 izlaznog testa između učenika drugog i trećeg razreda.

Učenici četvrtog razreda su značajno lošije uradili zadatak 1 ulaznog testa u odnosu na učenike trećeg razreda. Rezultati ostalih zadataka ulaznog i izlaznog testa se značajno ne razlikuju između učenika trećeg i četvrtog razreda. Mogući razlog za pojavu ovih varijacija u uspešnosti rešavanja ovih zadataka se može naći u motivisanosti učenika i sklonosti ka rešavanju određenih vrsta zadataka. Detaljnije objašnjenje ovih razloga se nalazi u poglavlju Diskusija na stranama 139 i 140.

Grafik 11 Efekat primene CLIL u eksperimentalnoj grupi u odnosu na razrede srednje stručne škole prema tipovima zadataka

* $P < 0,05$ Zadatak ulaznog vs zadatak izlaznog testa (Vilkoksonov test)

# $P < 0,05$ Zadatak ulaznog/izlaznog testa u odnosu na isti tip zadatka prethodnog razreda (Man-Vitnijev test)

drugi vs prvi razred

treći vs drugi razred

četvrti vs treći razred

6.2.5. Rezultati oglednih časova (Obrazac za praćenje časa-nastavnik)

Obrazac za praćenje časa-nastavnik (Prilog 5) predstavlja sredstvo za prikupljanje podataka o časovima održanim u eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi. Obrazac se sastojao od podataka o razredu i vremenu kada je čas održan, ciljeva i planiranih ishoda za svaki čas, vremenske ose na kojoj je nastavnik beležio oscilacije u radu učenika tokom časa uz svoja zapažanja.

Podaci su analizirani deskriptivno. Obradom podataka pokazano je da su učenici eksperimentalne grupe, kako je nastavni proces *soft* modelom CLIL odmicao, postajali sve aktivniji i motivisaniji za rad na času, nije se osećao pritisak jer su učenici slobodno komunicirali na engleskom jeziku. Ciljevi i ishodi su bili ispunjeni. Za razliku od eksperimentalne grupe, analiza rezultata kontrolne grupe pokazala je porast bezvoljnosti i nespremnosti učenika na saradnju uz otvoreno iskazivanje nezadovoljstva. Učenici su bili nemirni, te su stoga časovi često prekidani zbog skretanja pažnje na njihovo ponašanje

6.2.5.1. Eksperimentalna grupa

Odeljenje I/1 poslovni administrator

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik (Prilog 5) ukazala je na veliki entuzijazam učenika odeljenja I/1, obrazovnog profila poslovni administrator, za učenje engleskog kao jezika struke sa kojim su se sreli prvi put. Tokom prvog časa obrađena je lekcija *Money and Income*. Učenici su bili fokusirani na rad na času i način obrade lekcije. Tokom časa učenici su uradili zadatke koji su uključivali popunjavanje rečenica ponuđenim rečima, utvrđivanja istinitosti / neistinitosti tvrdnji, definisanja i pisanja mesečnog plana budžeta.

U uvodnom delu časa učenici su naveli neke reči koje su se odnosile na novac, prvenstveno su to bili nazivi valuta: *dinars, euro, dollars*, jedan od učenika je dobio *cash*, a drugi se nadovezao sa *dough* ili *G*, termina koje je čuo u filmovima. Na pitanje da li su čuli za reč *income* rekli su da nisu sigurni šta znači.

Učenici I/1 nisu imali problema sa definisanjem reči u prvom zadatku i završili su ga u okviru predviđenog vremena. Diskusija u okviru grupa je bila živa, a prilikom formulisanja objašnjenja koristili su reči koje su se nalazile u tekstu lekcije.

U nastavku časa učenici nisu imali poteškoća ni sa drugim zadatkom, koji se odnosio na razvrstavanje reči u kolone. Jedna učenica je pitala „Da li *skim the text* znači

ono kada brzo pročitamo tekst i tražimo određene reči?“. Pošto nedoumica i nejasnoća više nije bilo, učenici su zadatak završili pre vremena i proverili rešenja sa drugim grupama. Jedina reč koju nisu znali bila je *mortgage*, zapravo učenici nisu znali da se reč hipoteka tako piše, ali su je čuli u brojnim filmovima i serijama.

Treći i četvrti zadatak nisu predstavljali problem za učenike. U trećem zadatku je od učenika traženo da rečenice popune ponuđenim rečima, dok je u četvrtom zadatku od njih traženo da odrede istinitost tvrdnji. Izjavili su da im zadaci nisu dosadni jer ima puno novih i zanimljivih reči. Jedino im se određivanje istinitosti / neistinitosti tvrdnji činilo dosadnim, ali im je izmena u načinu rada bila interesantna (rad u parovima, naizmenično čitanje rečenica i ispravljanje neistinitih tvrdnji). Ove dve aktivnosti su završene pre vremena, za sedam umesto 10 minuta.

Vreme za peti zadatak je produženo za tri minuta (preostalo vreme od prethodnih aktivnosti). Tokom ovog zadatka učenici su radili na planiranju mesečnog budžeta. U grupama se diskutovalo o ovom problemu. Većini učenika je smetalo što je suma koju su „zaradili“ nedovoljna za njihove potrebe. Čuli su se komentari „*That is not enough!*“; „*Only that much.*“; i poneko „Da li može više?“. Jedan učenik je prokomentarisao da njegovi roditelji ne zarade toliko za mesec dana. Reči i izrazi su bili poznati, međutim, pojedinci su ispoljili nesigurnost prilikom čitanja brojeva. Primećeno je da su svi predstavnici grupa, pre prezentacije budžeta pred celim odeljenjem, održali mini prezentaciju u okviru grupe.

Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa, jer su svi zadaci bili urađeni u potpunosti bez većih problema. Učenici su pokazali pozitivan stav prema radu na času. Tokom razgovora u završnom delu časa učenici su izjavili da im se čas izuzetno dopao zato što su radili zajedno i bili uključeni u rad na času.

Planirani ishodi za kraj časa su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za novac, primanja i rashode (*salary, income, perks, benefits, wages, overtime, bonus commission, rent, mortgage, living expenses*). Učenici su koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Rezultati drugog oglednog časa tokom koga se obrađivala lekcija *Business Finance* doneli su nova saznanja, kako za učenike, tako i za nastavnika. Učenici su se odmah po početku časa uključili u rad. Učestvovali su u ponavljanju gradiva sa prethodnog časa i pokušali da objasne značenje termina *business finance*.

Kada ih je nastavnik zamolio da se podele u grupe primetio je da se taj proces sada odvija brže nego tokom prethodnog časa. Svi su pažljivo saslušali objašnjenja za rad i odmah počeli da se dogovaraju i zapisuju tražene izraze. Jedna učenica je pitala šta je *revenue*. Nastavnik je odgovorio da je to „*income of a company*“. Prvi zadatak, koji je predstavljao definisanje nepoznatih reči, učenici su završili pre predviđenog vremena.

Učenici su bili iznenađeni drugim zadatkom koji je predstavljao popunjavanje ukrštenice, jer to nisu očekivali. Napomenuli su da su se sa njima susreli par puta na časovima engleskog jezika u osnovnoj školi, ali da nijedna nije imala tako velik broj pojmova (21), obično je prema njihovim rečima bilo sedam ili osam. U odeljenju je tokom rada vladala takmičarska atmosfera. Svi učenici su se trudili da što brže i što tačnije ispune ukrštenicu. Na kraju zadatka su svi bili pobednici jer su je završili za 15 minuta umesto 20.

Treći zadatak, u okviru koga su učenici pisali prezentacije poslovnih finansija kompanije, a čiji su se podaci nalazili u materijalu koji je nastavnik podelio, bio je komplikovaniji od ostalih. Međutim, nakon što su dobili detaljnija objašnjenja i pomoć koju su tražili počeli su da rade. Tokom rada shvatili su da imaju više vremena jer su ostale zadatke završili ranije. Nakon aktivnog rada, diskutovanja i raspravljanja sve grupe su uspešno predstavile načine finansiranja kompanije koja je osnovana kao ortačko društvo, ali se kasnije pretvorila u akcionarsko društvo.

Planirani ishodi za ovaj čas su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su naučili izraze vezane za osnivanje kompanije i opis prihoda: *set up, capital, borrow, interest, equity, funds, working capital, revenue, profit, dividend, financial statements, balance sheet, assets*. Tokom procesa popunjavanja ukrštenice učenici su postavljali pitanja da bi došli do željenih informacija.

Rezultati trećeg oglednog časa *Accounting and Accountancy* su pokazali povećano interesovanje učenika za aktivnosti vezane za engleski kao jezik struke. Tokom časa učenici su bili fokusirani na rad u grupama i način obrade nastavne jedinice.

U uvodnom delu nastavnik je učenicima objasnio šta je računovodstvo i njegovu podelu, zatim su učenici na osnovu prezentacije i teksta odgovorili na pitanja nastavnika.

Tekst lekcije o računovodstvu je bio složeniji od prethodna dva, tako da je nastavnik pomogao učenicima da formulišu objašnjenja za pojedine izraze u okviru prvog zadatka.

Drugi i treći zadatak su bili slični. U drugom zadatku su učenici odredili profesije govornika na osnovu njihovih izjava. Treći zadatak je bio komplikovaniji jer je na osnovu dela rečenice trebalo odrediti zemlju u kojoj se sprovodi određena računovodstvena praksa. Problem se javio zbog nerazgovetnosti njihovog izgovora jer su učenici svojim partnerima čitali delove rečenica. Iako je bilo lakše da učenici individualno rade ovaj zadatak, nastavnik je učenicima rekao da svojim parovima čitaju rečenice naglas da bi više vremena oni koristili strani jezik i vežbali veštine čitanja i slušanja. Vežbanje su ipak uspeali da završe u predviđenom vremenu jer je aktivnost produžena za dva minuta (preostalo vreme od prethodne aktivnosti). Rad u grupi je omogućio prevazilaženje problema koji su se javljali tokom rada.

Učenici su u četvrtom zadatku tražili kolokacije odnosno glagole koji se upotrebljavaju sa imenicama datim u zadatku. Nastavnik ih je pitao da li su ranije čuli za termin „kolokacije“ i potom ga objasnio zbog onih koji ga ranije nisu čuli.

U sklopu petog zadatka učenici su napisali kratku prezentaciju računovodstvene prakse u Srbiji. Međutim, ova prezentacija je bila teža od onih na prethodnim časovima, pa su učenici tokom završnog dela časa iskazali svoje nezadovoljstvo zbog težine lekcije. Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa jer su sva vežbanja bila urađena uprkos problemima.

Planirani ishodi su bili ostvareni u većoj meri. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za računovodstvenu praksu koji će im pomoći u daljem školovanju i praćenju stručne literature: *accounting, transactions, accountancy, bookkeeping, fraud, auditing, internal / external audit, laws, rules, standards, annual accounts*. Učenici su koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Rezultati četvrtog oglednog časa *Company Law* ukazali su na želju učenika za daljim učenjem engleskog kao jezika struke. Tokom ovog časa obrađena je nastavna jedinica koja je opisivala dokumente vezane za osnivanje kompanije.

U uvodnom delu časa učenici su posle objašnjenja nastavnika pokušali da se sete da li su na ambalaži primetili oznake koje pokazuju vrstu kompanije. Učenici su bili

zadovoljniji jer im je ovo bilo lakše od gradiva obrađenog na prethodnom času.

Prva tri zadatka su uključivala objašnjavanje reči, određivanje istinitosti tvrdnji i povezivanje izraza sa definicijama. Tokom prvog zadatka učenici su podvukli nepoznate reči i analizirali ih u okviru svojih grupa. Kako je ovaj zadatak odmicao nastavnik je primetio da su se učenici opustili. Drugi zadatak u kom je trebalo da odrede istinitost / neistinitost tvrdnji protekao je bez problema i završen je pre predviđenog vremena. Treći zadatak koji je podrazumevao povezivanje izraza sa definicijama je, takođe, završen pre predviđenog vremena.

Četvrti zadatak je bio produžen za pet minuta (preostalo vreme od prethodnih zadataka), međutim, za tim nije bilo potrebe, jer su akt o osnivanju učenici popunili u okviru prvobitno predviđenog vremena.

U okviru petog zadatka učenici su napisali akt o osnivanju i uvodni deo statuta kompanije. I pored obimnosti zadatka učenici su proces pisanja završili tokom predviđenog vremena, a vreme koje je preostalo od prethodnih zadataka su iskoristili za prezentaciju dokumenata.

Nastavnik je iskazao zadovoljstvo postignutim rezultatima na kraju časa, jer su svi zadaci bili urađeni u potpunosti i bez problema, kao i zbog toga što su učenici ponovo pokazali entuzijazam nakon nezadovoljstva pokazanog na prethodnom času. Tokom razgovora u završnom delu časa učenici su izjavili da im se ova nastavna jedinica više dopala od prethodne. Neki učenici su bili skeptični povodom ispunjavanja Obrasca za praćenje časa-učenik (Prilog 5). Iskazali su zabrinutost da bi njihovi odgovori mogli uticati na njihovu ocenu. Nastavnik ih je uverio da to neće biti slučaj, pogotovo jer su obrasci anonimni i da slobodno napišu svoje iskreno mišljenje.

Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za osnivanje kompanije: *partnership, sole trader, limited liability, legal entity, share capital, corporate governance, committee, board of directors, draw up, Memorandum of Association*. Za rešavanje zadataka učenici su koristili znanje stečeno na času engleskog jezika. Učenici su koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Rezultati petog oglednog časa *The Balance Sheet* pokazali su da interesovanje učenika za aktivnosti na časovima engleskog kao jezika struke ne opada. Učenici su bili

fokusirani na rad na času i lekciju. Tokom časa učenici su uradili veći broj zadataka.

Nastavnik je sa učenicima razgovarao o nastavnoj jedinici. Učenici su saslušali uvodnu prezentaciju nastavnika.

Učenici su tokom prvog zadatka sedeli u grupama i podvukli nepoznate reči koje su pokušali da objasne. Tokom ovog časa nastavnik je primetio da su učenici postali sigurniji u svoje znanje i da ne traže pomoć već pokušavaju sami da dođu do odgovora. Na osnovu rezultata prethodnih časova nastavnik je skratio vreme za rešavanje drugog zadatka, određivanje istinitosti / neistinitosti rečenica, i trećeg zadatka, popunjavanje definicija ponuđenim rečima, što ni na koji način nije omelo učenike jer su ove zadatke uspešno rešili. Drugi i treći zadatak su urađeni za pet minuta. Međutim, rečenice iz četvrtog zadatka su bile složenije, te je stoga učenicima bilo omogućeno dodatno vreme za popunjavanje ovih rečenica.

U okviru petog zadatka učenici su opisali bilanse stanja kompanija, čije su podatke dobili u okviru materijala. Učenici su tokom rada na ovom zadatku razmenjivali ideje, tražili informacije u materijalu koji im je bio podeljen na početku časa i tek na kraju za pomoć pitali nastavnika. Predstavnici grupa su održali mini prezentaciju pred grupom, pa se tek onda javljali da svoj opis bilansa stanja pročitaju pred odeljenjem.

Svi zadaci su bili urađeni u potpunosti, a učenici su pokazali samostalnost u radu i pozitivan stav prema lekciji zbog čega je nastavnik bio zadovoljan. Učenici su tokom razgovora u završnom delu časa izjavili da im se ovaj način rada dopada: „Nama se baš sviđa da ovako radimo u grupama. Da li možemo stalno ovako?“.

Planirani ishodi časa su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za bilans stanja: *liabilities, capital, shareholders equity, suppliers, distributed, retained earnings, cash flow statement*.

Rezultati šestog oglednog časa na kome je obrađena šesta nastavna jedinica *Financial Institutions* ukazali su da entuzijam za učenje jezika struke nije opao. Tokom časa sprovedeno je više različitih zadataka.

U uvodnom delu časa učenici su pažljivo saslušali prezentaciju nastavnika. U okviru prvog zadatka učenici su u tekstu tražili nazive za finansijske institucije i pokušali su da odrede čime se one bave. Zadatak je uspešno završen u okviru predviđenog vremena.

Drugi zadatak u okviru kog je od njih traženo da u tekstu pronađu reči koje odgovaraju ponuđenim definicijama nije predstavljao problem. Reči koje odgovaraju definicijama pronašli su pre isteka vremena. U trećem i četvrtom zadatku je od učenika traženo da spoje finasijske institucije sa poslovima koje su obavljale pre izmene zakona i da odlomke sa sajtova spoje sa odgovarajućim finasijskim institucijama. Zadaci su završeni u okviru predviđenog vremena.

Vreme za peti zadatak je produženo za tri minuta (preostalo vreme od prvog zadatka). U okviru petog zadatka je od učenika (podeljenih u šest grupa) traženo da napišu prezentacije finasijskih institucija koje su zainteresovane za saradnju sa kompanijom koja se bavi proizvodnjom slatkiša i želi da saraduje sa drugom finasijskom institucijom zbog širenja na strano tržište. Učenici jedne od šest grupa su predstavljali upravni odbor. Dodatno vreme je omogućilo učenicima u grupi koja je predstavljala upravni odbor da donesu odluku sa kojom finasijskom institucijom bi saradivali. Učenici su aktivnost shvatili ozbiljno i vredno radili na pripremi prezentacije. Zadatak im je bio zanimljiv jer su morali da iskoriste reči i izraze koje su naučili tokom časa.

Nastavnik je iskazao zadovoljstvo postignutim rezultatima na kraju časa. Učenici su pokazali pozitivan stav prema nastavnoj jedinici i izjavili da im se dopada što rade sve zadatke kao timovi i što su sve mogli da nauče koristeći engleski jezik.

Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za finasijske institucije: *investment banks, raised capital, merger, insurance companies, building societies, central banks, private banks, clearing banks, non-bank financial intermediaries*.

Rezultati sedmog oglednog časa ukazali su na to da želja za učenjem engleskog kao jezika struke kod učenika nije opadala kako je istraživanje napredovalo. Nastavna jedinica *Stocks and Shares* je bila obrađena tokom ovog časa. Za vreme rada tokom časa sprovedeno je više različitih zadataka. Učenici su bili fokusirani na rad na času i način obrade lekcije.

U uvodnom delu časa nastavnik je ukratko predstavio lekciju i pojam hartija od vrednosti, njihov značaj, vrste i mesta na kojima se trguje hartijama od vrednosti. Tekst ove lekcije sadržao je značajan broj novih reči. U okviru prvog zadatka učenici su

podvukli nepoznate reči i o njima diskutovali u pokušaju da dođu do njihovog značenja.

U okviru drugog zadatka se od učenika tražilo da ponuđene reči spoje u izraze i potom popune definicije. Ovaj zadatak učenici su radili u parovima, umesto u grupama kao što je bilo uobičajeno za zadatke ovog tipa tokom istraživanja. Varijacije u načinu rešavanja zadataka nisu učenicima dozvoljavale da se naviknu na proces rada i činjenica da nisu znali na koji način će raditi sledeći zadatak doprinela je održavanju njihove koncentracije na visokom nivou.

U trećem zadatku učenici su individualno uradili vežbanje u kome su odredili istinitost / neistinitost tvrdnji. Nastavnik je prozvao pojedine učenike da pročitaju odgovore i isprave neistinite tvrdnje.

Četvrti zadatak su uradili u grupama i u okviru predviđenog vremena spojili su ponuđene reči u izraze kojima su popunili rečenice. Kako je istraživanje odmicalo učenici su pokazivali sve više slobode u korišćenju engleskog jezika za komunikaciju na času. Vreme potrebno za davanje informacija o vežbanjima je takođe bilo svedeno na minimum.

Peti zadatak je bio vezan za pisanje prospekta, dokumenta kojim se javnost poziva da kupi hartije od vrednosti jedne kompanije. Tokom pisanja ovog teksta učenici su iskoristili podatke iz materijala koji im je nastavnik podelio. Učenici su zadatak završili u predviđenom vremenskom okviru i predstavnici grupa su svoje prospekte predstavili ostalim učenicima u odeljenju.

Nastavnik se zahvalio na saradnji i pohvalio učenike za zalaganje na času. Svi zadaci su bili urađeni u potpunosti i u predviđenom vremenskom okviru bez većih problema. Učenici su pokazali pozitivan stav prema radu na času i izjavili su da im se lekcija dopala.

Planirani ishodi za kraj časa su bili ostvareni u potpunosti. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za hartije od vrednosti: *stocks, shares, stockholders, go public, due diligence, prospectus, flotation, initial public offering, underwrite, ordinary and preference shares*. Takođe, koristili su engleski jezik u okviru grupa za traženje i dobijanje informacija, klasifikovanje i poređenje.

Nastavna jedinica osmog časa bila je *Describing Charts and Graphs*. Tokom nastavne jedinice urađeno je više zadataka. Rezultati osmog oglednog časa pokazali su

da su učenici stekli samopouzdanje i da su sve sigurniji u svoje znanje.

Glavni cilj časa je bio naučiti učenike da opišu grafik. Nastavnik je učenicima ukratko predstavio pojam grafika i podelio materijal za rad.

Izrazi za opis grafika se nisu nalazili u formi klasičnog teksta već su bili predstavljeni u formi izraza i podeljeni u delove koji su bili povezani sa kretanjem grafika koje opisuju. U prvom zadatku je od učenika traženo da pronađu sve izraze vezane za kretanja prikazana na graficima i da ih objasne.

U okviru drugog zadatka se od učenika podeljenih u grupe tražilo da spoje grafike sa njihovima opisima. Grupa broj tri je prva uspešno uradila zadatak i izabrala grafik koji je kasnije opisala.

Treći zadatak, u kom je od učenika traženo da opis grafika popune rečima iz lekcije, sve grupe su završile u predviđenom roku, osim jedne kojoj je trebalo duže vremena da uradi zadatak.

Tokom četvrtog zadatka učenici su pisali opis grafika koji im je dodeljen. Učenici su sve izraze pronašli u materijalu koji im je bio podeljen na početku časa. Među grupama je vladao takmičarski duh i svi su se trudili da što bolje opišu svoj grafik. Nastavnik je nakon prezentacija bio zadovoljan postignutim rezultatima, jer su svi zadaci bili urađeni u potpunosti. Tokom rešavanja zadataka učenici su pokazali pozitivan stav prema ovoj lekciji.

Planirani ishodi časa su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular koji opisuje kretanja krive na grafiku: *upward movement, rise, increase, growth, downward movement, fall, decrease, decline, drop, rate of change, large changes, fast changes, regular changes, small changes, slow changes, high points, low points, fluctuate.*

Na kraju osmog oglednog časa učenici su ispunili Obrazac za praćenje časa koji je pomogao u planiranju narednih oglednih časova.

Deveti ogledni čas je pokazao da se interesovanje učenika ne smanjuje. Nastavna jedinica *Legal Systems* je bila obrađena tokom ovog časa. Učenici su bili fokusirani na rad na času i način obrade lekcije.

U uvodnom delu časa učenici su ponovili gradivo koje su naučili na prethodnim časovima. U okviru prvog zadatka učenici su podvukli nepoznate reči i o njima

diskutovali u okviru svojih grupa. Od nastavnika su tražili da im pročita pojedine reči čiji izgovor nisu znali (*legislate, substantive, jurisdiction*). U drugom zadatku od učenika se tražilo da u tekstu lekcije pronađu reči i izraze koji su odgovarali ponuđenim definicijama. Zadaci su bili urađeni u okviru predviđenog vremena.

U trećem zadatku učenici su rečenice popunili rečima koje su se nalazile u tekstu. Zadatak je u potpunosti završen pre predviđenog vremena. Vreme za četvrti zadatak je produženo za dva minuta (preostalo vreme od prethodnog zadatka). Četvrti zadatak nije naišao na odobravanje učenika jer je u pitanju bila tvorba reči. Učenici su od datih glagola morali da naprave prideve i imenice. Vreme koje je preostalo od prethodnog zadatka je ovde iskorišćeno da bi se zadatak završio u potpunosti. Učenici su svoje nezadovoljstvo pokazali slabijim interesovanjem za rad.

Prelazak na peti zadatak je probudio interesovanje učenika u okviru kog se od njih tražilo da naprave prezentaciju državnog uređenja Republike Srbije. Učenici su se potpuno posvetili pisanju kratkog opisa glavnih odlika državnog uređenja naše zemlje. Nastavnik je primetio da kada je učenicima nastavna jedinica zanimljiva žele da se prikažu u što boljem svetlu pred odeljenjem i tada obavezno prvo održe mini prezentaciju pred članovima grupe.

Svi zadaci su bili urađeni u potpunosti bez problema i nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima. Tokom razgovora na kraju časa učenici su izjavili da im se lekcija izuzetno dopala i da im je žao što čas nije duže trajao.

Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular koji se odnosi na državno uređenje i državne institucije: *public law, criminal law, constitution, jurisdiction, legislature, hierarchy, convention, signatory, liabilities, accession, legislative*.

Rezultati desetog oglednog časa su pokazali da učenike više zanimaju nastavne jedinice vezane za pravne predmete, a ne za ekonomske.

U uvodnom delu časa učenicima je naglašeno da se ova lekcija razlikuje od prethodne. Ova nastavna jedinica se bavila krivičnim postupkom, a ne državnim uređenjem. Tokom prvog zadatka učenici su rečenice popunili ponuđenim rečima. Zadatak im je omogućio da se bolje upoznaju sa rečima u tekstu.

Na osnovu prvog zadatka učenici su drugi i treći zadatak uradili pre predviđenog vremena. U okviru drugog zadatka spojili su ponuđene reči u izraze i zatim su izrazima

popunili rečenice. U trećem zadatku se od učenika očekivalo da reči podvučene u tekstu zamene odgovarajućim izrazima iz teksta. Od učenika je traženo da obrate pažnju i na gramatičku tačnost. Svi ovi zadaci su predstavljali uvod u sledeći zadatak.

U okviru četvrtog zadatka učenici su napisali kratak opis krivičnog postupka u našoj zemlji koji je uključivao reči vezane za hapšenje, pritvor, kauciju i suđenje.

Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa, jer su svi zadaci bili urađeni u potpunosti bez većih problema. Učenici su pokazali pozitivan stav prema lekciji. Tokom razgovora u završnom delu časa nastavnik je pohvalio učenike zbog prikazanog rada i zalaganja na časovima.

Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za krivični postupak: *prosecution, prosecute, warrant of arrest, accused, legal aid, serving summons, defence costs, summary offences*.

Rezultat jedanaestog oglednog časa *Client Correspondence* ukazao je na činjenicu da učenici ne vole poslovnu korespondenciju. Zadatke su uradili u okviru predviđenog vremena, ali bez entuzijazma.

Odgovarajući na pitanja o poslovnoj korespondenciji učenici su izjavili da su veoma svesni njene važnosti, ali da je dosadna jer se od njih očekuje da pišu „sastave“.

Tokom prvog zadatka učenici su se, u okviru svojih grupa, upoznali sa frazama i izrazima koji se koriste kada se piše poslovno pismo. Navedene su fraze za početak i kraj klasičnih poslovnih pisama i elektronskih poslovnih pisama. U prvom zadatku je od učenika traženo da spoje izraze date u pismu na početku lekcije sa sinonimima navedenim u zadatku. Zadatak je uspešno završen u okviru predviđenog vremena.

Drugi zadatak su učenici uradili u grupi. U okviru drugog zadatka od učenika je traženo da odrede istinitost tvrdnji. Ponovo su pročitali pismo iz teksta i odredili da li su tvrdnje u drugom vežbanju istinite ili neistinite. Svaki predstavnik grupe je pročitao po rečenicu da bi nastavnik proverio odgovore. Iako nisu bili zainteresovani zadatak su rešili u predviđenom vremenskom okviru. U trećem zadatku učenici su poslovno pismo popunili rečima i izrazima navedenim u tekstu nastavne jedinice. Kod rešavanja ovog zadatka nastavnik je primetio da su pojedini učenici postali zainteresovani.

U okviru četvrtog zadatka učenici su napisali klasično poslovno pismo i elektronsko poslovno pismo. Svaka grupa je dobila po jednu temu za poslovno pismo i

za elektronsko pismo, što predstavlja dve teme po grupi. Učenici su prihvatili predlog nastavnika i u grupama odredili ko se od njih bavio pisanjem elektronskog poslovnog pisma, a ko pisanjem standardnog poslovnog pisma. Pisma su učenici kasnije pročitali pred odeljenjem, tako da su svi čuli sva pisma.

Nastavnik je bio relativno zadovoljan rezultatima postignutim na kraju ovog časa, svi zadaci su bili urađeni, ali nisu svi učenici učestvovali u radu na času. Tokom razgovora u završnom delu časa učenici su izjavili da im je sada lakše da napišu poslovno pismo jer su sada videli da se veliki broj fraza ponavlja prilikom pisanja pisama na engleskom jeziku. Neko je od učenika rekao da bi se samo mogao promeniti razlog zbog koga se pismo piše, a sve ostalo ostaje skoro isto.

Planirani ishodi za kraja časa bili su ostvareni u većoj meri. Učenici su po završetku časa naučili vokabular koji se koristi u poslovnoj korespondenciji: *I am writing to inform/advise you..., Please find enclosed..., We act on the behalf of..., Further to our recent correspondence..., If you have any questions, please do not hesitate to give me a call..., Could you confirm that..., I look forward to your reply...* Učenici su koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Dvanaesti ogledni čas *Explanation and Clarification* je pokazao da su učenici bili zainteresovani za ovu nastavnu jedinicu. Učenici su bili fokusirani na rad na času i način obrade nastavne jedinice.

U uvodnom delu časa učenici su ponovili prethodno naučeno gradivo i razgovarali o procesu davanja objašnjenja. Došli su do zaključka da im je važno da znaju da daju kratka i jasna objašnjenja.

Tokom prvog zadatka učenicima je bilo dato vreme da letimično pregledaju tekst i podvuku nepoznate reči i u okviru grupa pokušaju da ih objasne. Nastavnik je pratio rad učenika. Učenici su u drugom zadatku popunili rečenice rečima koje su se nalazile u tekstu lekcije. Zadatak su završili u okviru predviđenog vremena. Treći zadatak je bio sličan drugom i u njemu je od učenika traženo da rečenice popune rečima i izrazima iz poslednjeg pasusa teksta. Ovaj zadatak je takođe završen u predviđenom roku.

Četvrti zadatak je bio najvažniji deo lekcije. Od učenika se kao advokata očekivalo da napišu pojednostavljenu verziju procedure za prijavu patenta. Učenici se sa ovakvom vrstom zadataka do sada nisu susretali na časovima stranog jezika. Svoja objašnjenja su

pročitati pred odeljenjem.

Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa. Iako su učenici pokazali ravnodušan stav prema nastavnoj jedinici. Do kraj časa učenici su naučili sledeći vokabular: *The next thing/step is to..., once that's been done..., before that happens you/we..., the last step will be to.*

Na kraju časa učenici su ispunili poslednji Obrazac za praćenje časa-učenik, koji je nastavniku pružio uvid u mišljenje učenika.

Odeljenje II/2 ekonomski tehničar

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik za ostala odeljenja eksperimentalne grupe pokazala je sledeće rezultate. Pojedini učenici odeljenja II/2 su aktivno učestvovali u radu na časovima i pokazali interesovanje za učenje engleskog kao jezika struke.

Zadaci u okviru kojih je od učenika traženo da odrede istinitost ili neistinost tvrdnji i popune rečenice i definicije ponuđenim rečima bili su dobro prihvaćeni i svi zadaci su bili rešeni u predviđenom vremenskom okviru. Međutim, zadaci u kojima se od njih tražilo da naprave prezentacije mesečnog budžeta, bilansa stanja, akta o osnivanju i drugi, nisu naišli na prihvatanje pojedinih učenika. Svoje nezadovoljstvo su iskazali kroz komentare na času. Žalili su se na to da je ta vrsta zadataka dosadna, da ih to ne zanima, ali su pojedini učenici uspešno završili vežbanja i bili ocenjeni. Na pitanje da li znaju da će im engleski kao jezik struke biti potreban na radnom mestu, učenici odeljenja II/2 su tvrdili da je za njih još rano da razmišljaju u budućnosti jer imaju dovoljno vremena: „još dve godine idemo u školu.“

Planirani ishodi časa su bili u većoj meri ostvareni. Učenici su naučili vokabular vezan za engleski kao jezik struke, za rešavanje zadataka koristili su znanje stečeno na časovima engleskog jezika i koristili su engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa. Nastavnik je bio zadovoljan rezultatima postignutim na većini časova jer je veći broj zadataka bio urađen u potpunosti, ali sa manjim problemima vezanim za prezentacije. Učenici su u većoj meri pokazali pozitivan stav prema lekcijama i pojedinim vrstama zadataka. Tokom razgovora u završnim delovima časova učenici su govorili da su im se tekstovi i zadaci dopali, ali im se nije dopalo to što su morali da pišu prezentacije, jer ne vole da pišu ni na srpskom jeziku, a još manje na engleskom.

Odeljenje III/2 ekonomski tehničar

Rezultati Obrasca za praćenje časa-nastavnik za odeljenje III/2, obrazovnog profila ekonomski tehničar, pokazali su da su učenici treće godine sa entuzijazmom prihvatili tekstove vezane za engleski kao jezik struke. Zadaci u kojima se od učenika tražilo da popune rečenice i definicije ponuđenim pojmovima i odrede istinost iskaza su bili urađeni u okviru predviđenog vremena, pa čak i ranije. Učenicima su se posebno dopali zadaci u kojima se od njih tražilo da napišu prezentacije mesečnog budžeta, bilansa stanja, prospekta za prodaju hartija od vrednosti, statuta kompanije i poslovnih pisama. Vreme koje nisu iskoristili za rešavanje ostalih zadataka iskorišćeno je za prezentacije učenika.

Svoje zadovoljstvo učenici su iskazali tako što su od nastavnika tražili da tokom narednih časova rade više ovakvih tekstova. Učenici su za svoj rad bili adekvatno ocenjeni. Takođe su bili svesni činjenice da se kraj ovog perioda školovanja približava i da moraju da donesu važne odluke, pa su stoga bili zainteresovani za nastavu engleskog kao jezika struke.

Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja procesa istraživanja naučili vokabular vezan za lekcije koje su bile obrađene tokom oglednih časova i koristili su engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa, dobijanje i klasifikovanje informacija.

Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časova, jer su sva vežbanja bila urađena u potpunosti i bez problema. Učenici su pokazali pozitivan stav prema tekstovima, zadacima i radu na časovima. U završnim delovima časa tokom razgovora sa nastavnikom su istakli da im se dopadao rad u grupama jer više pričaju na engleskom jeziku i da su postali svesni potrebe za znanjem engleskog kao jezika struke.

Odeljenje IV/3 birotheničar

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik za odeljenje IV/3, obrazovni profil birotehničar, pokazala je da su učenici bili izuzetno zainteresovani za nastavu engleskog kao jezika struke. Svi zadaci su rešeni u okviru predviđenog vremena. Zadaci koji su uključivali određivanje istinitosti tvrdnji, popunjavanje rečenica i definicija ponuđenim izrazima su urađeni bez problema, a povezivanje reči sa definicijama, čak i pre predviđenog roka.

Učenicima su zadaci u kojima se od njih zahtevalo da napišu prezentacije bili posebno interesantni, jer su u njima videli sličnosti sa radnim zadacima koje bi mogli obavljati u okviru svojih budućih profesija. Na sve postavljene zahteve odgovarali su u najkraćem roku, dok su istovremeno obraćali pažnju na tačnost odgovora. Tokom oglednih časova učenici su za svoj rad bili ocenjeni. Interesovanje učenika IV/3 za nastavu engleskog kao jezika struke je bilo podstaknuto približavanjem maturalnog ispita i donošenja odluke vezane za nastavak školovanja ili traženje posla.

Planirani ishodi su bili ostvareni u potpunosti. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za nastavne jedinice oglednih časova. Koristili su engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa, jer su svi zadaci bili urađeni u potpunosti i bez većih problema. Učenici su pokazali pozitivan stav prema lekcijama, zadacima i povezivanju jezika i struke. Tokom razgovora u završnim delovima časova učenici su izjavili da su im se časovi izuzetno dopali, jer su radili zajedno, bili uključeni u rad na času i zato što će im naučeno pomoći u budućnosti.

6.2.5.2. Kontrolna grupa

Odeljenje I/4 finansijski administrator

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik pokazala je da učenici odeljenja I/4, obrazovnog profila finansijski administrator, nisu bili zainteresovani za rad sa tekstovima vezanim za engleski kao jezik struke. Tokom prvog ovog časa obrađena je lekcija *Money and Income*. Učenici nisu bili fokusirani na rad na času i nije ih interesovalo rešavanje zadataka.

U uvodnom delu časa učenici nisu pažljivo pratili prezentaciju lekcije i naveli su poneku reč vezanu za novac (*cash, euros, dollars*) uz „Da li moramo ovo sada da radimo?“. Učenici nisu pokazali ni veće interesovanje za ostatak časa.

Glavni deo časa bio je posvećen zadacima. Učenici su tokom ovog dela uradili četiri zadatka, popunjavanje rečenica i određivanje istinitosti tvrdnji, sa ciljem da nauče vokabular i primene ga u zadacima. Zadatke su radili u grupama. Tokom rada učenici su se trudili da govore engleski jezik, ali nisu bili oduševljeni. Kada je zadatak u kom je od njih traženo da napišu mesečni plan budžeta učenici su samo naveli osnovne izraze pod stavkama prihoda (*salary*) i rashoda (*bills and food*). Nastavnik je predstavnike grupa

morao da proziva da pročitaju odgovore za razliku od eksperimentalne grupe gde su se učenici sami dobrovoljno javljali.

Nastavnik nije bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa, iako su svi zadaci bili urađeni u potpunosti. Učenici nisu pokazali pozitivan stav prema lekciji. Tokom razgovora u završnom delu časa učenici su izjavili da im se čas nije dopao jer ih mrzi da na času razgovaraju na engleskom jeziku i dosadno im je. Na pitanje nastavnika da kažu šta bi ih interesovalo učenici su samo slegli ramenima i rekli da ne znaju.

Planirani ishodi su bili ostvareni u manjoj meri. Učenici su naučili osnovni vokabular vezan za primanja i rashode. Za rešavanje zadataka u okviru grupa učenici su koristili engleski jezik za sporazumevanje na času samo kada ih nastavnik opomene.

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik, koji je vođen tokom drugog časa tokom koga je obrađena nastavna jedinica *Business Finance* je pokazala da nije bilo nikakvih novina u odnosu na prethodni čas. Nastavnik je učenicima postavljao pitanja da bi u uvodnom delu časa ponovili gradivo prethodnog časa. Dva učenika iz odeljenja su bila zainteresovana za objašnjavanje značenja termina poslovne finansije. Ostali su saslušali prezentaciju lekcije i nisu postavljali dodatna pitanja ili tražili objašnjenja.

Prilikom podele u grupe nastavnik je primetio da učenici odugovlače. Zadatke su završili u predviđenom roku, ali su engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa tokom rešavanja zadataka koristili samo kada ih nastavnik opomene. Nekoliko puta je nastavnik tokom praćenja rada primetio da učenici razgovaraju o temama koje nisu vezane za čas. Drugi zadatak, popunjavanje ukrštenice, ih je iznenadio, ali su odmah došli do zaključka da je ukrštenica preteška. Ostali zadaci, koji su se odnosili na objašnjavanje reči i popunjavanje rečenica, nisu naišli na pozitivan prijem kod učenika.

Planirani ishodi za ovaj čas su bili ostvareni u manjoj meri. Učenici su usvojili vokabular vezan za osnivanje kompanije. Tokom procesa popunjavanja ukrštenice učenici su pokušali da postavljaju pitanja na engleskom jeziku, ali su brzo odustajali i prelazili na srpski jezik. Nastavnik nije bio zadovoljan postignutim.

Rezultati trećeg časa *Accounting and Accountancy* su pokazali da učenici nisu bili fokusirani na lekciju.

U uvodnom delu časa, tokom prezentacije lekcije, učenici su iskazali

nezadovoljstvo što rade tekst o predmetu koji „najviše mrze“. Na pitanja u vezi sa tekstom odgovarali su kratkim rečenicama. Nastavnik je morao da ih proziva, jer se niko nije javio da odgovori na pitanja.

Zadatke definisanja izraza, povezivanja odlomaka sa odgovarajućom profesijom i povezivanje računovodstvene prakse sa državom u kojoj se sprovodi, učenici nisu uradili u predviđenom roku, pa je nastavnik morao da ih podstiče da rade. U okviru četvrtog zadatka od učenika se tražilo da napišu prikaz računovodstvene prakse u Srbiji. Nastavnik nije bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časa, jer se tokom faze rešavanja zadataka javilo mnogo problema koji nisu bili uspešno prevaziđeni. Najveći problem je bio otpor pojedinih učenika.

Dosadašnji rezultati su ukazali na činjenicu da je učenike teško zainteresovati za rad na času. Međutim, rezultati četvrtog časa *Company Law* ukazuju da je ova lekcija ipak zainteresovala učenike za rad na času.

U uvodnom delu časa učenici su saslušali prezentaciju nastavnika i prvi put učestvovali u objašnjavanju reči. Nabrojali su vrste kompanija prema načinu osnivanja.

Tokom glavnog dela časa učenici su zadatke uradili u predviđenom roku što je na kraju ostavilo dovoljno vremena da se predstave rezultati. Zadaci su uključivali određivanje istinitosti tvrdnji, povezivanje izraza sa definicijama i pisanje akata i statuta kompanije. Učenici su se za vreme rada trudili da što više komuniciraju na engleskom jeziku. Deo časa posvećen produkciji je prošao bez problema i učenici su se sami javljali da pročitaju odgovore.

Nastavnik je iskazao zadovoljstvo postignutim rezultatima na kraju časa jer su svi zadaci bili urađeni u potpunosti i što su učenici pokazali interesovanje za lekciju. Tokom razgovora koji je sproveden nakon učeničkih prezentacija učenici su izjavili da im se ova lekcija više svidela u odnosu na prethodne. Pojedini učenici su izrazili zabrinutost prilikom ispunjavanja Obrasca za praćenje časa-učenik (Prilog 6) jer su mislili da bi njihove izjave mogle uticati na ocene u budućnosti. Nastavnik im je naglasio da je obrazac anonimn i da samo treba da budu iskreni i da napišu svoje mišljenje.

Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za osnivanje kompanije i koristili engleski jezik za sporazumevanje u

okviru grupa.

Rezultati petog časa, *The Balance Sheet*, i šestog časa, *Financial Institutions*, pokazali su da je interesovanje učenika za ove lekcije opalo. Učenici nisu bili zainteresovani za sadržaj lekcije, a samim tim ni za zadatke koje su radili tokom časa. Zadaci su uključivali objašnjavanje reči, određivanje tačnosti tvrdnji, popunjavanje definicija, opis bilansa stanja i pripremu prezentacije finansijske institucije.

Tokom časova nastavnik je primetio da učenici rade automatski i da zadatke ispunjavaju samo zato što im je neko rekao da to urade. Tokom petog zadatka, opisa bilansa stanja, žalili su se na to što moraju da pišu i pričaju na engleskom. Pitali su kada se sve završava i koliko još ima do kraja časa.

Faza produkcije je pokazala da je nastavnik učenike morao da proziva da čitaju odgovore. Nastavnik nije bio zadovoljan postignutim rezultatima iako su svi zadaci urađeni i provereni. Učenici nisu pokazali pozitivan stav prema lekcijama, a planirani ishodi su bili ostvareni u nedovoljnoj meri. Tokom rada na zadacima učenici nisu koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Rezultati sedmog časa *Stocks and Shares* su pokazali dalju nezainteresovanost učenika za lekciju. Za vreme časa urađeno je više zadataka koje su učenici rešili u potpunosti, ali samo zato što je od njih to tražio nastavnik. Zadaci su uključivali spajanje reči i definicija, popunjavanje rečenica i određivanje tačnosti tvrdnji.

Tekst o hartijama od vrednosti nije podstakao učenike da se uključe u čas. Tokom celog časa su negodovali zbog toga što moraju da rade. Nastavnik je više puta učenike opominjao da manje pričaju, a više rade. Koncentracija učenika je bila na niskom nivou. Tokom pisanja prospekta i rada na drugim zadacima nisu se sporazumevali na engleskom jeziku u okviru grupa.

Nastavnik nije bio zadovoljan, ali je ipak na kraju časa pohvalio učenike. Planirani ishodi su bili ostvareni u nedovoljnoj meri. Učenici su se upoznali sa rečima vezanim za hartije od vrednosti, ali ih nisu naučili.

Rezultati osmog časa *Describing Charts and Graphs* su pokazali da učenici lekcije ne smatraju dovoljno interesantnim i potrebnim. U uvodnom delu časa saslušali

su prezentaciju nastavne jedinice i podvukli nepoznate reči i izraze. Zadaci u ovoj lekciji su uključivali diskutovanje o izrazima, spajanje grafika sa opisima, popunjavanje opisa grafika ponuđenim rečima i pisanje opisa grafika.

Opisi grafika su im se činili komplikovanim, pa su oklevali i da pokušaju. Zadatke na času su radili u grupama, ali uz pomoć nastavnika. Učenici nisu želeli da razgovaraju na engleskom u okviru grupa. Nastavnik je jedan grafik opisao uz pomoć celog odeljenja da bi učenici videli da nije teško.

Učenici nisu pokazali interesovanje za čas, a nastavnik nije bio zadovoljan radom na času. Planirani ishodi su ostvareni u manjoj meri. U završnom delu časa učenici su popunili Obrazac za praćenje časa-učenik i pitali nastavnika da li moraju zadatke da rade u grupama jer ne vole da razgovaraju na engleskom jeziku i predložili da na sledećem času svako pročitava jednu rečenicu i uradi ono što se traži u zadatku, kao i da više ne bude zadataka sa pisanjem.

Rezultati devete nastavne jedinice *Legal Systems* su pokazali da nema interesovanja za jezik struke. Učenici nisu bili fokusirani na rad na času, a ni na način obrade nastavne jedinice.

U uvodnom delu časa ponovljeno je gradivo sa prethodnih časova i predstavljena je nova lekcija. Učenici su uradili sve zadatke u okviru predviđenog vremena. Najviše su negodovali kada su radili zadatak sa tvorbom reči, gde su od glagola izvodili imenice i prideve. Svoje nezadovoljstvo su otvoreno pokazivali kroz komentare: „Jel mora ovo?“, „Ja neću ovo da radim.“, „Kada zvoni?“. Ostali zadaci u ovoj lekciji su uključivali objašnjenje reči, povezivanje reči i definicija, popunjavanje rečenica ponuđenim rečima i pisanje opisa državnog uređenja Srbije.

Zadatak u kom su morali da daju kratak opis odlika državnog uređenja naše zemlje nije naišao na dobar prijem. Predstavnici grupa su radili na prezentacijama, dok su drugi pričali o stvarima koje nisu bile vezane za lekciju.

Nastavnik nije bio zadovoljan postignućima na času, a ishodi su bili delimično ostvareni. Učenici su se upoznali sa odgovarajućim vokabularom, ali nisu koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa.

Rezultati desetog časa pokazali su da se tokom ovog procesa ništa nije promenilo. Učenici nisu bili zainteresovani za lekciju i sve zadatke su radili mehanički, jer se od njih očekuje da urade zadatke.

Tokom obrade učenicima su neke reči i izrazi vezani za krivično pravo privukli pažnju, ali ništa što bi ih navelo da se ozbiljnije uključe u rad. Učenike nije zainteresovalo ni pisanje opisa krivičnog postupka. Nastavnik nije bio zadovoljan rezultatima na kraju časa, iako su svi zadaci bili urađeni, ipak su tokom razgovora u završnom delu časa učenici pohvaljeni. Planirani ishodi su bili delimično ostvareni.

Rezultati jedanaestog časa, *Client Correspondence*, i dvanaestog časa, *Explanation and Clarification*, pokazali su da učenici nisu prihvatili tekstove vezane za struku iz ovih lekcija, kao ni na prethodnim časovima. Učenici nisu zadatke ni tekstove smatrali zanimljivim. Zadaci pisanja klasičnih poslovnih pisama i elektronskih poslovnih pisama, kao i pojednostavljene verzije prijave patenta su naišli na otpor kod učenika. Nastavnik je morao stalno da nadgleda rad i pomaže učenicima. Upoznali su se sa vokabularom vezanim za nastavne jedinice, ali samo kao sredstvom za rešavanje zadataka. Tokom časova su radili samo što se od njih tražilo, a u okviru nadgledanja rada nastavnik je morao da pazi da svi učenici razgovaraju na engleskom jeziku u grupama i da ih stalno opominje. Učenici su tokom oba časa uradili zadatke vezane za određivanje istinitosti tvrdnji, popunjavanje poslovnog pisma ponuđenim rečima i popunjavanje rečenica rečima iz teksta.

Učenici su svoje nezadovoljstvo iskazali komentarišući zadatke i negodujući svaki put kada bi morali da pišu nešto duže od dve reči i nisu bili motivisani za rad na času. Planirani ishodi za ova dva časa su delimično ostvareni. Kada su posle dvanaestog časa učenici ispunili Obrazac za praćenje časa-učenik laknulo im je jer se istraživanje završilo.

Odeljenje II/3 birotehničar

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik za ostala odeljenja kontrolne grupe pokazala je sledeće rezultate. Učenici odeljenja II/3, obrazovnog profila birotehničar, pokazali su slabo interesovanje za lekcije koje su se obrađivale na časovima.

Zadatke u okviru kojih je trebalo odrediti istinitost ili neistinitost tvrdnji i popuniti

rečenice datim rečima, učenici su dobro prihvatili i ispunili u predviđenom vremenskom okviru. Međutim, zadaci u kojima se od učenika tražilo da napišu prezentacije nisu naišle na odobravanje učenika. Takođe im se nije dopao rad u grupama, hteli su da svako „uradi“ po jednu rečenicu i da ne moraju da razgovaraju na engleskom jeziku.

Planirani ishodi časa bili su ostvareni delimično. Učenici su se upoznali sa vokabularom vezanim za engleski kao jezik struke i nisu koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa. Nastavnik nije bio zadovoljan rezultatima postignutim na većini časova zato što nisu svi zadaci bili urađeni u potpunosti i zato što učenici nisu ispoljili želju za samostalnim radom. Učenici su rekli da im se časovi i zadaci nisu naročito dopali, ali da je bilo pojedinih zadataka koji su im bili interesantni.

Odeljenje III/3 birotehničar

Rezultati Obrasca za praćenje časa-nastavnik za odeljenje III/3, obrazovnog profila birotehničar, pokazali su da su učenici treće godine prihvatili tekstove povezane sa strukom. Zadaci u okviru kojih je trebalo popuniti rečenice i definicije ponuđenim pojmovima i odrediti istinitost iskaza naišli su na odobravanje učenika. Istakli su i da im se dopao rad u grupama. Međutim, učenicima se nije dopalo što su morali da pišu prezentacije i koriste engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupe.

Planirani ishodi su bili ostvareni u većoj meri. Učenici su do kraja procesa istraživanja naučili vokabular vezan za lekcije koje su bile obrađene tokom časova kontrolne grupe. Nastavnik je bio zadovoljan postignutim rezultatima na kraju časova. U završnim delovima časa tokom razgovora sa nastavnikom učenici nisu pominjali nastavu jezika struke, niti da su uvideli vezu sa stručnim predmetima.

Odeljenje IV/1 poslovni administrator

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik za odeljenje IV/1, obrazovnog profila poslovni administrator, pokazala je da su učenici bili relativno zainteresovani za tekstove povezane sa strukom. Svi zadaci su bili urađeni u okviru predviđenog vremena. Učenicima ovog odeljenja dopali su se zadaci određivanja istinitosti tvrdnji, popunjavanja definicija i rečenica ponuđenim rečima koji su urađeni bez problema.

Učenicima se nisu dopali zadaci u kojima su morali da pišu prezentacije i nije pomoglo ni objašnjenje nastavnika da bi se jednog dana sa sličnim zadacima mogli

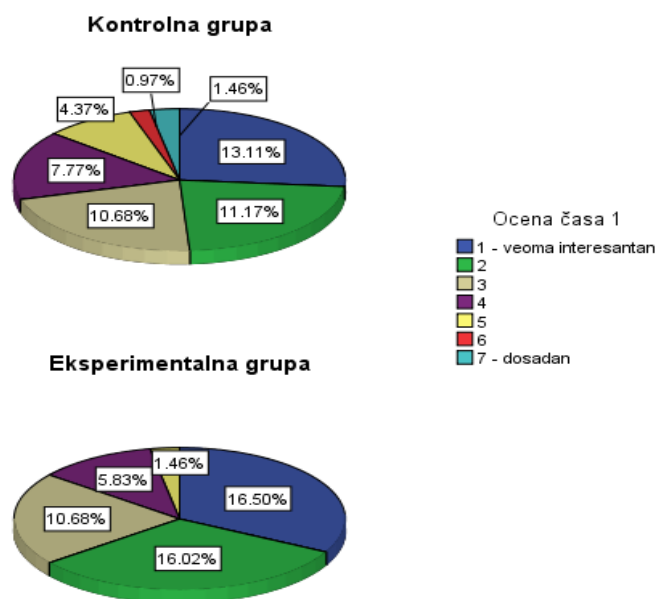
susresti na radnom mestu. Tokom časova učenici kontrolne grupe su takođe bili ocenjeni.

Planirani ishodi nisu bili ostvareni u potpunosti. Učenici su do kraja časa naučili vokabular vezan za nastavne jedinice, ali nisu koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa. Učenici su pokazali delimično pozitivan stav prema nastavnim jedinicama i engleskom kao jeziku struke.

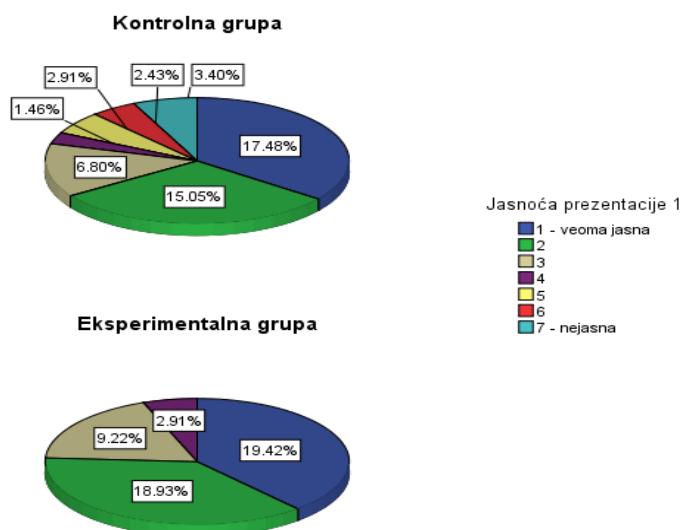
6.2.6. Rezultati Obrasca za praćenje časa-učenik

Da bismo dobili uvid u mišljenje i stavove učenika o učenju jezika struke i primeni novog metoda u nastavi zamolili smo ih da ispune Obrazac za praćenje časa (Prilog 6), kako u eksperimentalnoj, tako i u kontrolnoj grupi. Obrazac su popunjavali na četvrtom, osmom i dvanaestom času. Obrazac se sastojao od sedam pitanja. Odgovarajući na njih učenici su ocenjivali časove, jasnoću prezentacije, te navodili šta im je pomoglo da bolje razumeju lekciju, šta su naučili posle časova, da li su im se svideli, te da li imaju neke predloge ili pitanja za nastavnika. Ovo je bio jedan od načina da procenimo motivaciju učenika, pored Obrasca za praćenje časa nastavnika. Zbog preglednosti rezultati analiza prema broju Obrasca su dati grafikom.

Rezultati analize Obrasca popunjenog posle četvrtog časa vezani za ocenu časa su prikazani na **Grafiku 13**, a za jasnoću prezentacije na **Grafiku 14**.

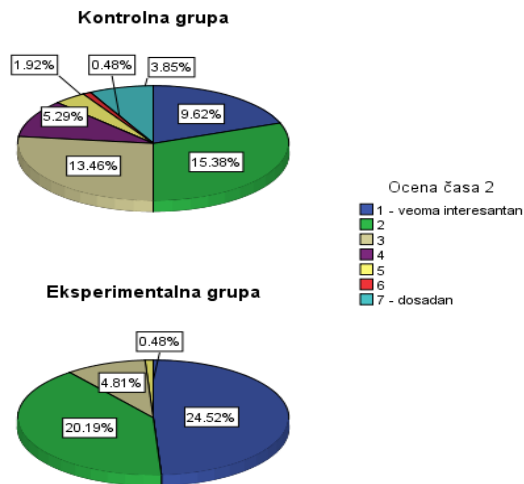

Grafik 13: Ocena časa

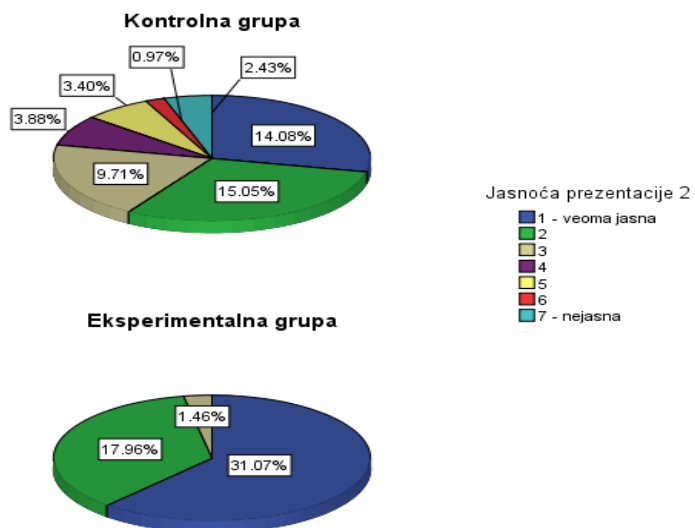

Grafik 14: Jasnoća prezentacije

Analiza Obrasca popunjenog posle osmog časa je dala sledeće rezultate vezane za ocenu časa prikazane na **Grafiku 15** i jasnoću prezentacije prikazane na **Grafiku 16**.

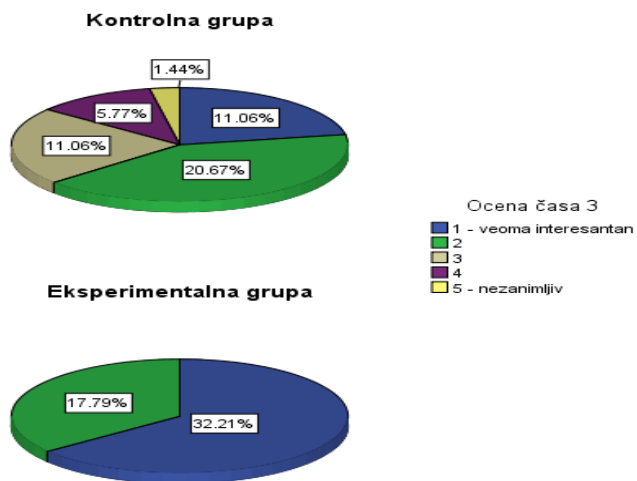

Grafik 15: Ocena časa

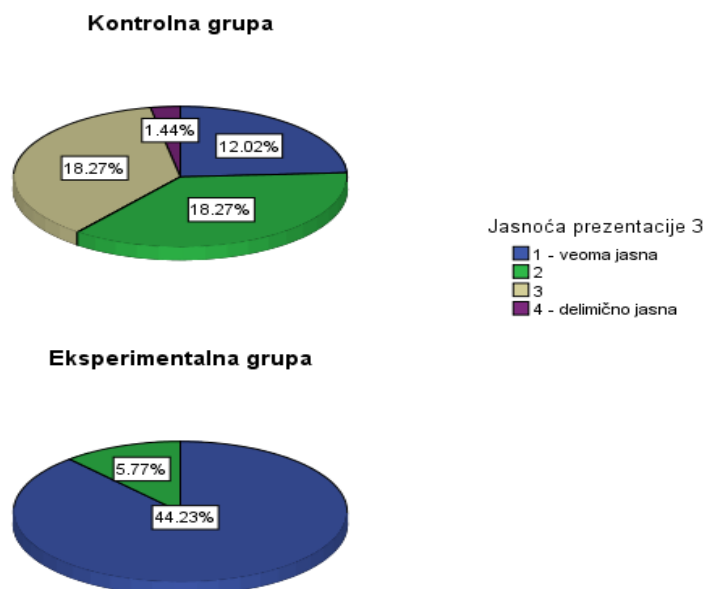

Grafik 16: Jasnoća prezentacija

Analiza Obrasca ispunjenog posle dvanaestog je dala sledeće rezultate vezane za ocenu časa prikazane na **Grafiku 17** i jasnoću prezentacije prikazane na **Grafiku 18**.

Grafik 17: Ocena časa

Grafik 18: Jasnoća prezentacije

Tabelarni prikaz rezultata analize Obrasca za praćenje časa (Prilog 6) koji su ispunjavali učenici pokazuje da su učenici eksperimentalne grupe časove održane *soft* modelom nastavne metode CLIL ocenjivali kao veoma interesantne kako je nastavni proces odmicao, dok su učenici kontrolne grupe časove održane nastavnom metodom PPP smatrali neinteresantnim i nejasnim. Rezultati statističke analize prikazani su **Tabelama 4 i 5**.

Rezultati ocene časova prikupljeni Obrascem za praćenje časa prikazane su u **Tabeli 4**. Analiza pokazuje da nema statistički značajne razlike u rezultatima ocene časova kod Obrasca 1 (ispunjenog posle četvrtog časa) između kontrolne i eksperimentalne grupe ($p=0,017$). Statistički značajni rezultati su vidljivi kod analize ocene časova Obrasca 2 (ispunjenog posle osmog časa) i Obrasca 3 (ispunjenog posle dvanaestog časa), gde je eksperimentalna grupa časove održane CLIL metodom ocenila kao interesantnije. Analizirajući ocene časova u okviru grupa, uočeno je da kod kontrolne grupe ne postoje statistički značajni rezultati ($p=0,169$), što znači da učenici časove održane nastavnom metodom PPP smatraju neinteresantnim. Ista analiza je kod eksperimentalne grupe pokazala statistički značajne rezultate. Učenici ove grupe su časove smatrali interesantnijim kako je nastava novim metodom odmicala, što znači da su časovi ocenjeni Obrascem 2 kao interesantniji od onih ocenjenim Obrascem 1, kao i to da su časovi ocenjeni Obrascem 3 interesantniji od onih ocenjenim Obrascem 2.

Tabela 4 Ocene časa iz Obrasca za praćenje časa – učenik

	Ocena časa 1 (prosečna ocena $\pm$ SD)	Ocena časa 2 (prosečna ocena $\pm$ SD)	Ocena časa 3 (prosečna ocena $\pm$ SD)	* <i>P</i> -vrednost
Kontrolna grupa	2,74 $\pm$ 1,55	2,79 $\pm$ 1,59	2,31 $\pm$ 1,04	0,169
Eksperimentalna grupa	2,20 $\pm$ 1,11 ^{a,b}	1,63 $\pm$ 0,74 ^{a,c}	1,36 $\pm$ 0,48 ^{b,c}	<0,001 ^a <0,001 ^b <0,001 ^c 0,001
** <i>P</i> -vrednost	0,017	<0,001	<0,001	

*P-vrednost <0,05 Fridmanov test praćen Vilkoksovim testom

**P-vrednost <0,05 Man-Vitnijev test

Rezultati jasnoće prezentacije Obrazaca 1, 2 i 3 prikazani su **Tabelom 5**. Analiza Obrasca 1 nije pokazala statistički značajnu razliku u jasnoći prezentacije između kontrolne i eksperimentalne grupe ($p=0,098$). Statistički značajni rezultati su uočeni kod analize jasnoće prezentacije Obrazaca 2 i 3, gde je eksperimentalna grupa prezentacije ocenila kao jasnije u odnosu na kontrolnu grupu. Rezultati analize podataka, koji su dobijeni tokom istraživanja, prema grupama nisu pokazali statistički značajne rezultate kod kontrolne grupe ($p=0,789$), što znači da su ih učenici kontrolne grupe ocenili kao nejasne. Sa druge strane, analiza je pokazala statistički značajne rezultate u eksperimentalnoj grupi. Učenici ove grupe su prezentacije ocenili kao jasne ($p < 0,001$). Takođe, bilo je razlike u poređenju rezultata Obrazaca 1 i 2, 1 i 3, i 2 i 3 i sve analize su se pokazale kao statistički značajne ($p < 0,001$). Ovo ukazuje da su učenici eksperimentalne grupe časove smatrali jasnijim kako je nastava primenom *soft* modela CLIL odmicala.

Tabela 5 Jasnoća prezentacije iz Obrasca za praćenje časa - učenik

	Jasnoća prezentacije 1 (prosečna ocena $\pm$ SD)	Jasnoća prezentacije 2 (prosečna ocena $\pm$ SD)	Jasnoća prezentacije 3 (prosečna ocena $\pm$ SD)	* <i>P</i> -vrednost
Kontrolna grupa	2,53 $\pm$ 1,79	2,58 $\pm$ 1,59	2,18 $\pm$ 0,83	0,789
Eksperimentalna grupa	1,91 $\pm$ 0,90 ^{a,b}	1,41 $\pm$ 0,55 ^{a,c}	1,12 $\pm$ 0,32 ^{b,c}	<0,001 ^a <0,001 ^b <0,001 ^c <0,001
** <i>P</i> -vrednost	0,098	<0,001	<0,001	

*P-vrednost <0,05 Fridmanov test praćen Vilkoksovim testom

**P-vrednost <0,05 Man-Vitnijev test

6.2.6.1. Obrazac za praćenje časa-učenik: eksperimentalna grupa

Deskriptivna analiza Obrasca za praćenje časa-učenik (Prilog 6) pokazala je stavove učenika eksperimentalne i kontrolne grupe prema nastavnim metodama korišćenim u istraživanju. Nastavnik je učenicima dao Obrazac za praćenje časa-učenik da ispune posle četvrtog, osmog i dvanaestog časa. Učenici odeljenja I/1, poslovni administrator, eksperimentalne grupe su napisali da im je prilikom obrade lekcija pri učenju pomogao rad u grupama, kao i vežbanja koja su data uz lekciju. Učenicima su se najviše dopale nove reči koje su naučili. Nisu imali dodatna pitanja i predloge za nastavnika.

U Obrascu za praćenje časa ispunjenom posle osmog časa učenici su naveli da su im časovi veoma interesantni i veoma jasni, da su se potpuno prilagodili novom načinu rada posle početnih nedoumica. Istakli su da su naučili nove izraze vezane za pravo i ekonomiju. Ni ovaj put nisu imali pitanja i predloge za nastavnika.

Učenici odeljenja II/2, ekonomski tehničar, eksperimentalne grupe se nisu brzo prilagodili novom načinu rada. U okviru Obrasca za praćenje časa ispunjenog posle četvrtog časa napisali su da su im se prilikom obrade nastavnih jedinica dopali tekstovi, rad u grupama i aktivno učešće u časovima što im je pomoglo pri boljem učenju gradiva, te vežbanja koja su data uz lekciju, ali da bi bilo bolje kada ne bi bilo vežbanja za koja moraju da pišu prezentacije. Napisali su da su tokom proteklih časova naučili nove reči i izraze koji će im biti potrebni u daljem školovanju i pri zaposlenju. Nisu imali predloge i pitanja za nastavnika.

U Obrascu za praćenje časa ispunjenom posle osmog časa učenici su napisali da im se dopao rad u grupama i način na koji sami analiziraju tekstove. Istakli su da su naučili nove reči i izraze vezane za pravne i ekonomske predmete, ali problem i dalje predstavljaju prezentacije. Ni ovaj put nisu imali predloge i pitanja za nastavnika.

Učenici odeljenja III/2, ekonomski tehničar, eksperimentalne grupe su odmah prihvatili nov način rada. U okviru Obrasca za praćenje časa ispunjenog posle četvrtog časa istakli su da im se dopadaju tekstovi vezani za struku, rad u grupama jer pomažu jedni drugima i slobodnije komuniciraju što im je pomoglo pri savladavanju. Tokom proteklih časova su konstatovali da su naučili nove reči i izraze vezane za njihovu struku uz aktivno učešće na časovima. Učenici su predlagali da više rade u grupama jer tako ne osećaju pritisak i da bude više vežbanja za koje treba da pišu prezentacije.

Obrazac za praćenje časa ispunjen posle osmog časa je pokazao da su učenici prihvatili nov nastavni metod. Rad u grupama im je pomogao da komuniciraju na engleskom jeziku slobodno i bez pritiska. Ovaj put nije bilo predloga za nastavnika, ali su učenici iskazali zadovoljstvo što su njihovi predlozi usvojeni i primenjeni.

Učenici odeljenja IV/3, birotehničar, eksperimentalne grupe su se prilagodili novom načinu rada. Prilikom obrade nastavnih jedinica posebno su im se dopali tekstovi, rad u grupama i aktivno učešće u časovima što im je pomoglo pri boljem učenju gradiva, te vežbanja koja su data uz lekciju. U okviru Obrasca za praćenje časa ispunjenog posle četvrtog časa istakli su da su tokom protekla četiri časa naučili nove reči i izraze koji će im biti potrebni u daljem školovanju. Nisu imali predloge i pitanja za nastavnika.

Pregled Obrasca za praćenje časa ispunjenog posle osmog časa pokazao je da učenici smatraju da su časovi interesantni i jasni. Ovog puta nisu bili zainteresovani za detaljno popunjavanje Obrasca. Ni ovaj put nisu imali pitanja i predloge za nastavnika.

Analiza Obrasca za praćenje časa ispunjenog posle dvanaestog časa sva četiri odeljenja eksperimentalne grupe je pokazala da su učenici ovih odeljenja prihvatili nov pristup nastavi *soft* model nastavnog metoda CLIL. Zaključili su da su im časovi interesantni jer su radili u grupama, nisu osećali pritisak i slobodnije su komunicirali. Na kraju istraživanja učenici su izrazili želju da nastave sa radom po ovom modelu i da se više bave engleskim kao jezikom struke jer im je zanimljiviji od opšteg engleskog jezika.

6.2.6.2. Analiza Obrasca za praćenje časa-učenik: kontrolna grupa

Učenici četiri odeljenja kontrolne grupe, finansijski administrator, birotehničar (drugi razred), birotehničar (treći razred) i poslovni administrator, nisu pokazali zainteresovanost za ispunjavanje Obrasca za praćenje časa. Odgovori su se sastojali od potvrdne ili odrične rečice, bez daljih objašnjenja ili jednostavno nisu ništa ni pisali. Pregled Obrasca ispunjenog posle četvrtog časa pokazao je njihovu nezainteresovanost za jezik struke i dešavanja na času. Mali broj učenika je napisao da su lekcije bile zanimljive i da su naučili nove reči. Kako je proces nastave nastavnim metodom PPP napredovao bili su sve manje raspoloženi za saradnju i ispunjavanje Obrasca. Pregled Obrasca ispunjenog posle osmog časa pokazao je da su učenici časove okarakterisali

kao dosadne i da su radili samo zato što su morali. Tekstovi su im bili dosadni i dugi. Niko od učenika nije imao neki predlog ili pitanje za nastavnika. Obrazac za praćenje časa koji je dat posle dvanaestog časa većina učenika nije ni ispunila, samo su dali ocene časa i jasnoće prezentacije.

7. DISKUSIJA

Rezultati ove studije slučaja odnose se na:

- utvrđivanje statusa engleskog kao jezika struke u nastavnim planovima i programima u periodu od 1990. godine do 2012. godine,
- utvrđivanje potreba za znanjem jezika struke na prostoru opštine Stara Pazova intervjuisanjem savetnika koordinatora NSZ i anketiranjem poslodavaca sa prostora opštine, kao i anketiranje učenika ETŠ „Vuk Karadžić“ iz Stare Pazove radi utvrđivanja njihovog mišljenja o potrebama za znanjem jezika struke prilikom zapošljavanja,
- uspešnost primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL kod učenja engleskog kao jezika struke.

Obrazovna politika u Srbiji je centralizovana. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donosi i usvaja nastavne planove i programe za sva područja rada, obrazovne profile i predmete, a sve škole i nastavnici su u obavezi da ih primenjuju. Značajno mesto u procesu obrazovanja zauzima nastava stranih jezika jer omogućava učenicima sticanje znanja iz različitih oblasti struke uz podsticanje samostalnosti i saradnje. Proces nastave stranih jezika u Srbiji je organizovan *de iure*, jer se nastava stranih jezika u školama odvija prema nastavnim planovima i programima koje je propisalo MNPTR. Šoamijeva (Shohamy, 2006: 76-77) navodi da bi se ovaj način mogao zloupotrebiti i da bi se pomoću njega mogli nametati politički stavovi jer oni koji poseduju političku moć mogli bi uticati na kreiranje nastavnih planova i programa i preko njih ideologiju pretvoriti u praksu kroz formalno obrazovanje, a škole i nastavnike mogli bi prisiljavati na poslušnost.

Sintagma nastavni plan i program definisana je u najširem smislu da uključi svaki značajan proces donošenja odluka svih učesnika (Johnson, 1989: 1). Proces donošenja ovih odluka postoji u konkretnom obliku koji se može opisati i posmatrati, na primer: zakonski dokumenti, godišnji nastavni planovi i programi, obuke nastavnika, nastavni materijali i pomoćna sredstva, sam čin nastave i učenja (Johnson, 1989: 1). Analizom nastavnih planova i programa koji se tiču nastave jezika i pregledom dokumenata OJPP može se uočiti naučna i društveno-politička orijentacija autora i državnih institucija koje su ih odobrile, a koja ukazuje na postojanje svesti u zemlji po pitanju učenja stranih jezika (Filipović, 2007: 376; Vučo i Filipović, 2013: 158).

Obrazovna politika za strane jezike je „decenijama sistematično definisana potpuno nezavisno od opšte jezičke obrazovne politike“, ali je bila u direktnoj sprezi sa ekonomskim faktorima tog perioda (Filipović i sar., 2007: 7).

Istraživanja po pitanju jezika struke se većinom vezuju za nastavu jezika struke na fakultetima i višim školama nefilološke struke. Autori iz Srbije i regiona (bivše republike SFRJ) istakli su nezadovoljstvo postojećim tretmanom jezika struke na nivou višeg i visokog obrazovanja. Anđelkovića (2011: 677) navodi da osnovne probleme u nastavi engleskog jezika na Fakultetu organizacionih nauka (FON), u Beogradu, predstavljaju velike grupe studenata različitih nivoa predznanja, te prilagođavanje nastavnog plana i programa različitim usmerenjima na FON. Autorka iznosi podatak da se broj časova jezika struke smanjuje u korist nastave stručnih predmeta (Anđelković, 2011: 678). Mitićeva (2011: 216-217) ističe da je nedovoljno promišljeno pristajanje na reforme koje prate bolonjsku deklaraciju na Arhitektonsko-građevinskom fakultetu (AGF) u Banjaluci dovelo do narušavanja celovitosti i koherentnosti nastavnih planova. Autorka ističe da se statusi predmeta (obavezni / izborni) i nastavni planovi i programi često menjaju te nema uspostavljenog kontinuiteta. Mitićeva (2011: 217) navodi da je nastava jezika struke pod stalnom pretnjom ukidanja, te da ne postoji kontinuitet koji bi doveo do kreiranja nastavnog plana i programa i formalnog definisanja statusa engleskog kao jezika struke. Situacija je slična i u Sloveniji. Merteljeva (2011: 362) navodi da se nastava jezika struke posle srednjoškolskog nivoa ne podstiče kao deo znanja koje bi studenti trebalo da poseduju. Autorka ističe da se smanjio ne samo izbor stranih jezika struke, nego i broj kontaktnih časova (Mertelj, 2011: 363), ali je došlo do povećanja obima ciljeva koji su sada kompetencijski usmereni, u smislu nabiranja ishoda učenja. Na osnovu podataka o višim školama i fakultetima do kojih su došli navedeni autori (Anđelković, 2011; Mertelj, 2011; Mitić, 2011) može se zaključiti da se nastavi jezika struke ne pridaje zaslužena pažnja.

Što se tiče srednjih stručnih škola, proces promena u srednjem stručnom obrazovanju u Srbiji je imao uticaja i na nastavu stranog jezika u srednjim stručnim školama. Međutim, prema rečima Breuove (Breu, 2011: 708), reforma ne ispunjava ciljeve koje je Evropska komisija za jezike donela 2000. godine. Opšti standardi postignuća za kraj opšteg srednjeg obrazovanja i vaspitanja za strani jezik (Zavod za

vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja, 2013: 12) ističu potrebu učenika za korišćenjem stranog jezika pri aktivnom učešću, kako u svakodnevnoj komunikaciji, tako i u diskusijama o konkretnim i apstraktnim temama vezanim za poznate opšte ili stručne tematske oblasti.

Iako je analiza kompletnog nastavnog plana i programa engleskog kao stranog jezika značajna tema, zbog predmeta istraživanja u ovoj studiji smo se ograničili na deo koji se odnosi na engleski kao jezik struke. Engleski kao jezik struke se nalazi u okviru nastavnih planova i programa za predmet Engleski jezik. Nastavni plan i program za nastavu stranih jezika u srednjim stručnim školama objavljen 1990. godine je u Pravilniku o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama u Službenom glasniku – Prosvetni glasnik broj 6/90. Ovaj nastavni plan i program je do 1996. godine menjan osam puta i tadašnje Ministarstvo prosvete je 1998. godine izdalo prečišćeni tekst ovih Pravilnika koji bi nastavnicima olakšao proces pripreme godišnjih i operativnih planova rada (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik, 1998: 5). Značajno je istaći da se izmene nastavnog plana i programa od 1990. do 1996. godine nisu ticale nastave engleskog kao jezika struke. Engleski kao jezik struke je u nastavnom planu i programu iz 1996. godine, u zavisnosti od razreda srednje škole koju učenici pohađaju i nedeljnog broja časova, bio zastupljen sa 10 % do 40% ukupnog godišnjeg broja časova. U uputstvu nastavnog plana i programa navedeno je da su teme vezane za jezik struke uključivale tekstove stručne tematike koji se bave područjem rada za koji se učenici obrazuju (šeme, uputstva, planove, ugovore, poslovna pisma i drugo). Detaljnije objašnjenje tema i tekstova u nastavnom planu i programu ne postoji, nego samo spisak tekstova koji se koriste uz uputstvo da je prevod najbolji način za proveru naučenog. Analiza nastavnih planova i programa sprovedena u okviru ovog istraživanja je ukazala na izostanak revizije nastavnog plana i programa jezika struke, relativno mali procenat časova koji se posvećuju engleskom kao jeziku struke i slabo definisane teme koje se obrađuju u okviru jezika struke. Imajući ovo u vidu može se zaključiti da se nastavi engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama u nastavnim planovima i programima od 1990. do 1996. godine ne posvećuje dovoljna pažnja. Takođe, može se reći da se nastavnim planom i programom predlaže primena zastarelih metoda za proveru stečenog znanja jer se prevod kao isključivo merilo za proveravanje znanja koristio

tokom osamnaestog i devetnaestog veka kao deo gramatičko-prevodnog metoda (*grammar-translation method*) koji je napušten već u drugoj polovini devetnaestog veka (Richards and Rogers, 2007: 5-7).

Cilj nastavnog plana i programa usvojenog 1990. godine i poslednji put menjanog 1996. godine je bio da učenike upozna sa vokabularom engleskog kao jezika struke i osposobi ih za popunjavanje formulara, pisanje kraćih izveštaja, razumevanje pisanog stručnog teksta, usmeno i pismeno prevođenje kraćih saopštenja na maternji jezik i obratno, a teme koje su, kako je već rečeno, iste za sve godine školovanja obrađuju se samo tokom 12 do 20 časova godišnje od ukupnog godišnjeg broja časova koji zavisi od obrazovnog profila (od 74 do 111).

Nastavni plan i program koncipiran na ovaj način, bez navedenog tačnog broja časova tokom kojih svaka tema mora biti obrađena, omogućava nastavniku dosta slobode, što može dovesti do značajnih razlika u količini znanja jezika struke među učenicima zavisno od stavova i sklonosti nastavnika. Naime, praćenjem uputstava iz nastavnog plana i programa godišnji plan rada nastavnika mogao bi da izgleda ovako (ako za primer uzmemo ukupan godišnji broj časova za prvi razred – 74): 20% ovog broja se odvaja za nastavu engleskog kao jezika struke – 15 časova; 25% za nastavu gramatike koja uključuje: rečenicu (red reči, upitne rečenice, indirektni govor, pitanja sa predlogom na kraju, izjave, molbe zahteve, pitanja sa promenom reda reči), imenice (član, množinu imenica, kongruenciju, gerund), zamenice (lične, pokazne, prisvojne, relativne, odrične, uzajamno-povratne, determinatore), prideve, brojeve, kvantifikatore, sva glagolska vremena, modalne glagole, pasivne konstrukcije, priloge, predloge, tvorbu reči i ortografiju bi bilo potrebno najmanje – 20 časova; za pismene zadatke (po jedan čas u polugodištu i po dva za pripremu učenika i ispravak) – 6 časova; ostavljajući 33 časa za obradu obaveznih osam tema vezanih za nastavu engleskog jezika; i za proveru znanja, a sve ovo pod uslovom da nije iskorišćeno zakonski dozvoljeno odstupanje od 5 % - 4 časa. Kada se ovako predstavi nastavni plan i program vidimo koliko je teško uklopiti sve zahteve, posebno ako još uključimo i slobodu nastavnika da smanjuje broj časova jezika struke kako bi učenicima pružio bolju osnovu iz opšteg engleskog jezika. Na osnovu ovoga može se zaključiti da se nastavni plan i program ne bavi jezikom struke dovoljno.

Kako bi se časovi engleskog kao jezika struke ipak maksimalno iskoristili, priprema materijala za ovu nastavu zahteva veliko angažovanje nastavnika i ujedno predstavlja i veliki izazov. Poteškoćama u pripremi odgovarajućeg materijala za časove doprinose i nedovoljno jasne smernice u nastavnom planu i programu. Sve ovo pokreće mnoga pitanja kod nastavnika: da li je tekst pretežak, da li je u skladu sa onim što rade na časovima stručnih predmeta, da li odgovara nastavnom planu i programu. U odnosu na nastavnike srednjih stručnih škola koji moraju da poštuju nastavni plan i program koji je donelo MNPTR, nastavnici na višim i visokim školama imaju prednost jer su oni često osobe koje kreiraju nastavni plan i program i udžbenike za svoje akademske oblasti jer su u mogućnosti da na licu mesta procene potrebe učenika (Mićović i Stojov, 2011: 418).

Tekstovi, koji se kao materijal mogu obrađivati u učionici, dele se prema stepenima autentičnosti na autentične (one koji se mogu naći u komunikativnom diskursu ciljne zajednice) i neautentične (jednostavniji tekstovi koji se nalaze u udžbenicima i koje pripremaju nastavnici jezika). Belčerova (Belcher, 2006: 143) dalje ističe da „kritički nastojen nastavnik jednostavno ne napušta nastavu jezika, niti slepo veruje da će metodika nastave otvoriti neka vrata“, nego umesto toga prioritet daje pomaganju učenicima da usvoje engleski u oblicima korisnim za njihove poslovne zajednice. Ovde dolazi do izražaja i pomenuta kreativnost nastavnika koji, na primer, može iskoristiti i pamflete kojima nas banke obavestavaju o vrstama svojih usluga, kao materijal za obradu jer oni predstavljaju izvor tema o kojima se može diskutovati na časovima sa učenicima ekonomske struke koji mogu da prošire znanje stručnih predmeta dok opisuju ili diskutuju o prednostima i manama usluga koje banke nude, te vesti iz ekonomije objavljene u dnevnim novinama i časopisima (na primer: *Ekonomski magazin*, *The Economist*, *Economic Journal*, *Ekonomski anali*, *The Financial Times*, itd.).

Prekretnicu na polju nastave jezika struke u srednjim stručnim školama predstavljaju novine u okviru novog obrazovnog profila poslovnog administratora koji je 2012. godine uveden u redovnu nastavu. Naime, u nastavnom planu i programu za obrazovni profil poslovnog administratora engleski kao jezik struke se nalazi u nastavnom planu i programu predmeta Engleski jezik, kao i novog obaveznog stručnog predmeta Poslovni engleski jezik. U okviru predmeta Engleski jezik odnos zastupljenosti

preporučenih opštih i stručnih tema u nastavi je 80% : 20%. Stručne teme za razliku od nastavnog plana i programa iz 1996. godine su detaljno navedene i vezane za obrazovni profil, ali ipak dovoljno široke da bi se mogle primeniti i na ostale obrazovne profile područja rada ekonomija, pravo i administracija. Teme uključuju osnovnu terminologiju, primenu informacionih tehnologija u struci, vođenje administracije, praćenje novina u struci, primene međunarodnih standarda i regulative i osnove poslovne komunikacije (Službeni glasnik-Prosvetni glasnik, 10/12: 1191-1192). Teme i odnos zastupljenosti su isti za sve četiri godine. U nastavnom planu i programu ovog novog obrazovnog profila nalazi se Poslovni engleski jezik kao obavezni stručni predmet. Što se tiče nastavnog plana i programa za Poslovni engleski jezik učenici uče engleski kao jezik struke tokom celokupnog četvorogodišnjeg školovanja, dva časa nedeljno. Teme propisane nastavnim planom i programom za predmet Poslovni engleski jezik su iste za sve četiri godine, uz dodatak uže stručnih tema koje su detaljnije definisane i u korelaciji sa stručnim predmetima. Prvi put su u okviru nastavnog plana i programa navedene smernice koje vode nastavnika kroz nastavni proces uz preporučeni spektar tekstova koji treba da se koristi na času. Navedene su i produktivne veštine vezane za funkcionalnu primenu realnu za zahteve struke. Tokom izrade ove teze došlo se do podatka da Poslovni engleski jezik kao predmet sada čini deo stručne mature koju učenici obrazovnog profila poslovni administrator polažu u okviru maturalnog praktičnog rada na kraju četvrtog razreda (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik 15/15, 2015: 8). Prema podacima iz Pravilnika na maturalnom ispitu se proverava znanje učenika iz poslovne korespondencije na engleskom jeziku. Ovi podaci o programu maturalnog ispita nisu navedeni u okviru nastavnog plana i programa obrazovnog profila već su usvojeni naknadno (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik 15/15, 2015: 8). Imajući u vidu analizu nastavnog plana i programa za nov obrazovni profil može se zaključiti da se u okviru novih obrazovnih profila uviđa potreba za jezikom struke pa se uvodi i novi stručni predmet Poslovni engleski jezik i gde se nalaze detaljnije smernice za nastavu jezika struke. Konačno dolazi do pozitivnog pomaka u nastavi jezika struke.

Zbog uvida u proces započetih reformi analiziran je i nastavni plan i program za predmet Engleski jezik u srednjim stručnim školama koji je usvojen 2013. godine i koji se primenjuje u ostalim obrazovnim profilima. Prateći tokove promena autori nastavnih planova i programa u Srbiji se, kao i u ostatku Evrope, sada služe smernicama koje su

propisane Zajedničkim evropskim referentnim okvirom za jezike evropske Jezičke komisije (Filipović i sar., 2007: 12). Analiza nastavnog plana i programa iz 2013. godine pružila je uvid u pravac u kom se kreće OJPP po pitanju nastave stranog jezika kao jezika struke. Ovaj nastavni plan i program predstavlja izmenu i dopunu plana iz 1996. godine objavljenog u prečišćenom tekstu iz 1998. godine i značajno je spomenuti ga jer 2013. godine označava početak promena na polju nastave predmeta Engleskog jezika odnosno engleskog kao jezika struke. Naime, teme za jezik struke su detaljnije, jer su navedeni tekstovi koje treba obraditi sada razvrstani prema područjima rada i isti su za sve školovanja. Broj časova dodeljenih jeziku struke je ostao isti (od 20% do 45% godišnjeg broja časova). Na primer: umesto odrednice „teme vezane za struku i praktičan rad“ sada su navedeni tipovi tekstova koje treba obraditi u nastavi (šematski prikazi, uputstva o pripremi aparata, instrumenata, materijala i hemikalija, deklaracije, izveštaji itd.). Međutim, teme koje se odnose na nastavu opšteg engleskog jezika nisu bile menjane.

Novinu u ovom nastavnom planu i programu, takođe, predstavljaju stepeni postignuća po jezičkim veštinama koji su u skladu sa Zajedničkim evropskim referentnim okvirom za jezike, a prevod se više ne navodi kao sredstvo za proveru rezultata rada učenika, već se od nastavnika traži da pažnju usmeri na razvoj komunikativnih veština. Rezultati analize u okviru ovog istraživanja su pokazali da je nastavni plan dizajniran po ugledu na Zajednički evropski referentni okvir za jezike i u ishodima se čak navodi da učenici na kraju školovanja treba da poseduju nivo znanja B1. Međutim, gledajući nastavni plan kao celinu čini se kao da je prepisan iz Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike.

Kritiku ovog principa, da se istih smernica, iz Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike, za pisanje nastavnog plana i programa pridržavaju autori širom Evrope, nude Milatovićeve i Mrdakova (2007: 432). Autorke ističu da zbog toga ne čudi činjenica da nastavni planovi i programi „pokazuju izvesnu težnju ka uniformisanosti“ jer su ciljevi i sadržaji programa stranih jezika slični, ako ne i isti. Ove podatke autorke su dobile analizirajući nastavne planove i programe stranih jezika u Crnoj Gori i drugim zemljama regiona i Evrope. Imajući ovo u vidu, zajedno sa rezultatima dobijenim u ovom istraživanju, može se reći da je sličan trend ka „uniformisanosti“ nastavnih planova i programa stranih jezika prisutan i u Srbiji.

U skladu sa navedenim može se videti da su neki delovi dopunjenog nastavnog plana i programa slični sa Zajedničkim evropskim referentnim okvirom za jezike, ali i da su pored napravljenih izmena pojedini delovi u koliziji. Naime, od učenika četvorogodišnjih zanimanja se očekuje da ovladaju nivoom postignuća B1+, dok se u ciljevima učenja jezika navodi da učenike srednjih stručnih škola treba osposobiti za upotrebu jezika u jednostavnoj komunikaciji. Treće poglavlje Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike se odnosi na skalu nivoa postignuća koja treba da bude opšta, što znači da ne treba da bude kreirana, na primer, za odrasle, a primenjivana na decu u školama (CEFR, 2001: 22), kao u slučaju ovog nastavnog plana. Odlike nivoa B1+ se odnose na sposobnost interakcije u različitim situacijama koje uključuju praćenje razgovora na standardnom varijetetu, davanje ili traženje ličnih mišljenja u razgovoru sa prijateljima uz pojavu poteškoća kada govornik želi da iskaže svoje mišljenje (CEFR, 2001: 34). Zatim, sposobnost da se izbori sa nepredviđenim problemima u svakodnevnom životu (na primer: problemi u javnom prevozu ili prilikom planiranja i organizovanja putovanja), da iznese pritužbu, da razgovara o poznatim temama bez prethodne pripreme, da zatraži dodatna objašnjenja. Odlike nivoa B1+ uključuju i objašnjavanje problema, davanje konkretnih informacija tokom razgovora ili konsultacija (na primer: opisivanje simptoma kod lekara) ali uz ograničenu preciznost, iskazivanje mišljenja o priporukama, člancima, dokumentarcima uz iznošenje odgovarajućih detalja, sprovođenje unapred pripremljenog intervjua, potvrđivanje i proveru informacija, iako slušalac mora od sagovornika ponekad da zatraži da ponovi šta je rekao, ako je odgovor bio brz ili dug (CEFR, 2001; 34). Na osnovu ovoga može se videti da je komunikacija i upotreba jezika na nivou B1+ sve samo ne jednostavna.

Analiza nastavnih planova i programa do 2012. godine pokazala je da nastavi engleskog kao jezika struke nije bila posvećena dovoljna pažnja, kao i da ovako napisan nastavni plan i program iako nastavnicima pruža svu slobodu ne može da osigura da će se nastava jezika struke odvijati u preporučenom obimu. Imajući u vidu rezultate analiza starih, izmenjenih i novih nastavnih planova i programa može se zaključiti da je engleski kao jezik struke počeo da dobija na značaju. Teme su detaljnije objašnjene u izmenjenim planovima, a u novim obrazovnim profilima posvećen mu je ceo predmet. Nastavne teme su bolje definisane i nastavnici se upućuju na korelaciju sa stručnim

predmetima, ali mora se istaći da je analiza nastavnih planova i programa stručnih predmeta pokazala da se ne pominje korelacija stručnih predmeta sa stranim jezikom. Poredeći nastavne planove i programe za jezik struke u okviru predmeta Engleski jezik i nastavni plan i program za predmet Poslovni engleski jezik možemo zaključiti da nastavi engleskog kao jezika struke treba posvetiti ceo predmet koji će se javljati u svim obrazovnim profilima, a ne samo u novim.

Takođe, ova studija pokazuje da se ciljevi nastave engleskog kao jezika struke i kompetencije govornika u srednjim stručnim školama ne razvijaju u smeru koji to zahteva određena struka, što se videlo kroz upoređivanje sadržaja nastavnih planova i programa stručnih predmeta i stranih jezika. Nastavni planovi i programi stručnih predmeta u delu koji se odnosi na korelacije sa drugim predmetima ne spominju korelaciju sa predmetom Engleski jezik, ali se spominju korelacije sa drugim stručnim predmetima u zavisnosti od obrazovnog profila. Imajući sve ovo u vidu, kao i neposrednu vezu između srednjih stručnih škola i tržišta rada ova studija se bavila i utvrđivanjem potrebe za znanjem engleskog kao jezika struke i pokazala sledeće rezultate.

Rezultati intervjua sa savetnikom koordinatorom NZS, sprovedenog u okviru ovog istraživanja, potvrdili su pretpostavku da poslodavci traže osobe koje znaju jezik struke zbog saradnje sa stranim kompanijama ili rada na mašinama. Anketiranje dvadeset poslodavaca sa prostora opštine sprovedeno za potrebe istraživanja takođe je potvrdilo ovu pretpostavku. Rezultati pokazuju da poslodavci pri zapošljavanju u najvećem procentu (68,4%) daju prednost osobama koje znaju engleski jezik zbog saradnje sa inostranstvom (poslovna korespondencija, sastavljanje dokumenata, formalni sastanci i učešće na konferencijama) i radom sa savremenim tehnologijama. Prema mišljenju poslodavaca znanje jezika struke njihovih zaposlenih zadovoljava potrebe posla kojim se bave, ali i pored toga većina poslodavaca obezbeđuje usavršavanje u okviru kompanije angažovanjem škola stranih jezika jer je stalno usavršavanje neophodno. Poslodavci su naveli da bi znanje engleskog kao jezika struke nivoa A2 ili B2 zadovoljilo njihove potrebe. Navedeni rezultati su u skladu sa rezultatima dobijenim u okviru istraživanja koje je 2012. godine u Srbiji sproveo *Project Reforming Foreign Language Studies in Serbia* (REFLESS) *Tempus* pod nazivom „Studije filologije i potrebe tržišta rada“ i koje je ukazalo na potrebu za znanjem jezika struke jer se kroz

analize anketa pokazalo da poslodavci prilikom zapošljavanja prednost daju kandidatima koji vladaju strukom i stranim jezikom kao jezikom struke. Takođe, rezultati ankete sprovedene među učenicima srednje stručne škole pokazali su da i kod učenika postoji svest o potrebi za znanjem engleskog kao jezika struke, prvenstveno zbog komunikacije sa klijentima i zaposlenja u inostranstvu. Učenici su naveli da smatraju da bi im prilikom zapošljavanja trebalo znanje jezika struke nivoa B1 i B2. Imajući u sve ovo u vidu može se zaključiti da svest o značaju znanja engleskog kao jezika struke postoji, kako kod onih koji su već na tržištu rada (poslodavci), tako i onih koji tek treba da se na tržište rada uključe (učenici).

Analiza anketa za učenike je pokazala da su učenici u velikom broju na pojedina pitanja odgovarali potvrdno navodeći da im se dopadaju tekstovi koji se obrađuju na časovima, kao i način rada nastavnika na času. Međutim, treba imati u vidu da ispitanici ne navode uvek istinite odgovore, odnosno da rezultati analize ankete mogu pokazati ono što ispitanici navodno osećaju ili veruju, a ne ono što zapravo osećaju ili veruju (Dörnyei, 2003: 12). Na osnovu „transparentnosti“ pitanja ispitanici mogu da pogode šta je poželjan ili prihvatljiv odgovor i da daju takav odgovor čak iako nije istinit (Dörnyei, 2003: 12). Visok procenat (94%) potvrdnih odgovora u anketi ukazuje na mogućnost da su učenici na pitanje da li su zadovoljni načinom obrade nastavnih jedinica i da li su im one interesantne odgovorili ono što su mislili da nastavnik očekuje od njih da zaokruže.

Nastavni plan i program stručnih škola mogao bi biti posebno pogodan za primenu nastavnog metoda CLIL, jer primena CLIL u nastavi učenicima omogućava da nauče jezik bez obzira na prethodni uspeh ili neuspeh u učenju jezika (Coyle et.al., 2010: 22-23; Breidbach and Viebrock, 2012: 6). Autori navode da je jezik bio značajan na polju struke i ranije, te da se taj značaj sada povećao zbog promena koje se dešavaju (globalizacija i promene na tržištu rada) i mogućnosti učenja više jezika.

U cilju ispunjenja ishoda nastave engleskog kao jezika struke u okviru samog nastavnog procesa i poštovanja saveta o korelacijama sa drugim predmetima na časovima kao nastavni metod korišćen je *soft* CLIL model. *Soft* CLIL model predstavlja nastavni model koji je nastao modifikacijom nastavnog metoda CLIL. Glavna odlika ovog modela je usmeravanje fokusa na učenje jezika uz pomoć sadržaja. Razlozi za primenu *soft* CLIL modela u nastavi u ovom istraživanju uključivali su: što efikasnije

ispunjenje ciljeva i ishoda nastavnog plana i programa za nastavu engleskog kao jezika struke pripremu učenika za nastavak školovanja i ulazak na tržište rada, razvoj samopouzdanja, osposobljavanje učenika za praćenje stručne literature, povećanje motivacije i diversifikacija pristupa nastavi engleskog jezika. Kojlova i saradnici (2010: 17, 37) navode da se kod upotrebe CLIL u nastavi za savladavanje sadržaja, jezika i kulture primenjuje princip „učenja upotrebe jezika i upotreba jezika za učenje“ („*learning to use language and use language to learn*“). *Soft CLIL model*, navodi Ikeda (2013: 33), koristi se u situacijama kada nastavnici struke ne poznaju dovoljno strani jezik da bi svoja predavanja održali na stranom jeziku. Da bi se ispitala pogodnost ovog nastavnog modela CLIL u nastavi engleskog kao jezika struke u okviru ovog istraživanja sproveden je klasičan ogled u ETŠ „Vuk Karadžić“, Stara Pazova. Cilj ogleda je bio da učenici sagledaju aspekte stručnih predmeta posredstvom engleskog jezika. Ciljevi oglednih časova su bili usvajanje vokabulara vezanog za stručnu tematiku, sporazumevanje na stranom jeziku struke i razvijanje samopouzdanja. Nastava se u eksperimentalnoj grupi odvijala prema *soft CLIL* modelu nastavnog metoda CLIL, dok je kao kontrola primenjivan dosadašnji metod nastave PPP (*presentation, practice, production*). Zanimljivo je istaći da Ikeda (2013: 34) format plana časa *soft CLIL* modela naziva novim metodom PPP. Prezentacija (*Presentation*), prisutna u oba nastavna metoda, označava pisani ili usmeni input novog sadržaja i jezika (Ikeda, 2013: 34). Za razliku od Vežbanja (*Practice*) u nastavnom metodu PPP gde učenici rade zadatke, Obrada (*Processing*) u *soft CLIL* modelu podstiče učenike na upotrebu viših i nižih misaonih procesa tokom popunjavanja zadataka (Ikeda, 2013: 34). Produkcija (*Production*), u oba nastavna metoda, označava pisani ili usmeni output kao što su usmene prezentacije koje grupe sprovode na osnovu rukopisa (Ikeda, 2013: 34). Iz ovoga se vidi zbog čega nastavni model korišćen na oglednim časovima ima sličnosti sa nastavnim metodom korišćenim u kontrolnoj grupi. Zbog validnosti rezultata u obe grupe i u svim razredima su obrađeni isti tekstovi i korišćeni isti zadaci. Kako je cilj ovog ogleda da se donese zaključak o efikasnosti primene novog nastavnog metoda CLIL, a radi izbegavanja pristrasnosti omogućeno je da članovi eksperimentalne i kontrolne grupe budu potpuno uporedivi, osim u odnosu na ispitivani nastavni metod. U obe grupe su uključeni učenici jedne škole, istih godina starosti, razreda, kao i predznanja iz oblasti jezika struke, a što se vidi na osnovu izostanka razlike u

postignutim rezultatima ulaznog testa eksperimentalne i kontrolne grupe. Takođe, sa ciljem da se obezbedi da eventualno zabeležena razlika između grupa zaista potiče od primenjenog nastavnog metoda, a ne od jednog ili više drugih spoljnih faktora tokom ogleđa u obe grupe obrađivani su isti tekstovi i zadaci. Takođe, sa istim ciljem ovaj ogleđ je sproveo jedan istraživač.

Autori podsećaju da ne postoji jedinstveni model plana časa za nastavu CLIL već da je povezivanje jezika i sadržaja zajedničko svim modelima plana časa, uz postojanje posebnih modela za sve nivoe obrazovanja: predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko i univerzitetsko (Coyle et.al., 2010: 23). U nastavi u srednjoj školi u zavisnosti od struke mogu se primenjivati pet modela plana časa za nastavu CLIL. Model časa B1 zahteva podršku škola i obrazovnog sistema, upotrebu tehnologije i novčanih sredstava. Ovaj model se sprovodi uz upotrebu IT tehnologije (*Voice over Internet Protocol*, npr. *Skype*) za rešavanje problema i rad uz korišćenje jezika za čije se učenje primenjuje CLIL. Autori kao primer navode učenike koji se obučavaju da postanu kuvari u restoranima. Tokom ovog procesa glavni kuvar putem video konferencije obučava učenike u kuhinji u kojoj se koriste najmanje dva druga strana jezika. Autori u opisu ovog modela časa B1 nisu kao primer naveli zemlju u kojoj se ovaj model nastave primenjuje. Model časa B2 je dugo bio vezivan za privilegovane slojeve društva za koje je učenje na stranom jeziku predstavljalo stvar prestiža. Ovaj model predstavlja bilingvalno obrazovanje, gde učenici godinama uče brojne predmete putem CLIL i koji zahteva veoma razvijen nastavni plan i program uz podršku odgovarajućih institucija. Model časa B3 predstavlja interdisciplinarnan pristup nastavi kroz module, odgovara jezicima koji su u širokoj upotrebi (globalni ili regionalni) i kada se primeni može se koristiti kod poboljšanja razvoja postojeće obrazovne prakse po predmetima. Takođe, kod ovog modela časa nastavu sprovode dva nastavnika, jedan je nastavnik jezika, a drugi predmeta koji se uči u okviru modela. Model časa B4 se već godinama koristi u projektima u vezi sa predmetima koji se izučavaju u okviru CLIL i služi za dopunjavanje formalnih oblika nastave jezika (Coyle et.al., 2010: 23). Ovaj model se sastoji od modula koji uključuju učenje sadržaja i komunikacije kroz jezik za koji se CLIL primenjuje.

Model časa B5 nastavnog metoda CLIL sagledava stručne predmete iz druge perspektive kroz nastavu na ciljnom jeziku (engleski) razvijajući određene jezičke

veštine. Model odgovara specifičnom domenu nastave u srednjim stručnim školama (Coyle et.al., 2010: 22-23) jer kod učenika razvija kompetencije vezane za sprovođenje određene funkcije u okviru zadatka koji uključuje sve od usluge klijenta do procene i obrade informacija vezanih za obavljanje posla. Nastavu po ovom modelu, kada je to moguće, ali nije obavezno, sprovode nastavnici stručnih predmeta i jezika u tandemu. Kako je u istraživanju korišćen nastavni metod *soft CLIL* i akcenat stavljen na učenje jezika struke, i sa druge strane, kako je zainteresovanost za novi nastavni metod kod nastavnika stručnih predmeta izostala, eksperimentalni nastavni proces za potrebe ovog istraživanja je sproveo nastavnik engleskog jezika, ali ne i stručnih predmeta. U daljem objašnjenju autori (Coyle et.al. 2010: 22-23) navode da upotrebljavajući engleski jezik u okviru ovog metoda i maternji jezik na časovima učenici uče kako da izvršavaju specifične zadatke u različitim kontekstima dok se ocenjivanje kompetencija sprovodi na dva jezika. Pored pripreme za obavljanje posla nakon srednje stručne škole, učenje jezika i sadržaja kroz CLIL može motivisati učenike za dalje napredovanje i usavršavanje.

Pažnja tokom ovog istraživanja je bila posvećena usvajanju vokabulara i njegove primene prilikom popunjavanja zadataka. Zadaci su učenicima pomagali da razumeju materijal obrađivan na časovima i koriste ih za učenje stručnih predmeta na časovima engleskog kao jezika struke. Zadaci su bili jasno formulisani i poređani prema hijerarhiji reč / rečenica / tekst da bi se učenici upoznali sa terminima i da bi se kroz nastavnu jedinicu uvideo napredak od jednostavnijih ka složenijim zadacima. Učenici su se prvo upoznali sa rečima, potom ih spajali sa definicijama, popunjavali rečenice i na kraju pisali prezentaciju. Najveća briga tokom ovog istraživanja bila je da li će učenici prihvatiti ovaj model časa i vrste zadataka, ali su rezultati izlaznog testa i Obrasca za praćenje časa-nastavnik pokazali da su učenici bez problema prihvatili *soft* model nastavnog metoda CLIL.

Ogled je sproveden u okviru dvanaest časova u ekonomsko-trgovinskoj školi sa akcentom na usvajanje jezika i sa angažovanjem nastavnika jezika. Ogledni časovi su bili sprovedeni prema modifikovanom B5 modelu časa koji služi za pripremu učenika za obavljanje radnih zadataka. Zadaci koje su učenici radili tokom časova su bili rangirani po složenosti.

Pre početka istraživanja učenici su bili testirani ulaznim testom čiji su rezultati pokazali da nema statistički značajne razlike između kontrolne i eksperimentalne grupe. Daljom analizom ulaznog testa u odnosu na zadatke (zadatak 1 – popunjavanje rečenica; zadatak 2 – povezivanje reči sa definicijama; zadatak 3 – prevod) u okviru kontrolne i eksperimentalne grupe zapažen je izostanak razlike u odnosu na postignute rezultate u okviru zadataka 2 i 3 ulaznog testa, dok je zadatak 1 eksperimentalna grupa uradila značajno bolje. Međutim, imajući u vidu da je prosečan broj tačno popunjenih rečenica u prvom zadatku ulaznog testa eksperimentalne grupe bio šest, a kontrolne grupe bio pet može se smatrati da je nivo poznavanja jezika struke učesnika kontrolne i eksperimentalne nastavne metode bio isti. Ova homogenost eksperimentalne i kontrolne grupe u nivou znanja neposredno pred izvođenje ogleda je od velikog značaja, a sa čim se slaže i Bruton (2011: 530-531) jer se iz toga direktno vidi da za eksperimentalnu grupu nisu odabrani bolji učenici. Stoga se na kraju sa sigurnošću može tvrditi da je grupa koja je radila prema *soft* modelu CLIL napredovala isključivo zbog primenjenog metoda.

Nakon sprovedenog eksperimenta zapaženo je da su rezultati izlaznog testa u eksperimentalnoj grupi značajno bolji od rezultata kontrolne grupe. Ovi rezultati su pokazali da je *soft* model CLIL kao nastavni metod efikasniji od metoda primenjivanog u kontrolnoj grupi. Analiza rezultata izlaznog testa u odnosu na razrede pokazala je da su učenici eksperimentalne grupe odeljenja I/1, poslovni administrator, postigli značajno bolje rezultate u odnosu na učenike kontrolne grupe odeljenja I/4. Takođe, i učenici eksperimentalne grupe odeljenja III/2, ekonomski tehničar, i IV/3, birotehničar, postigli su na izlaznom testu značajno bolje rezultate u odnosu na odeljenja odgovarajućih razreda kontrolne grupe III/3, birotehničar, i IV/1, poslovni administrator. Među učenicima eksperimentalne grupe odeljenja II/2, ekonomski tehničar, i učenika kontrolne grupe odeljenja II/3, birotehničar, nije bilo razlike u rezultatima testa. Detaljnom analizom zadataka izlaznog testa može se videti da je eksperimentalna grupa postigla značajno bolje rezultate u sva tri tipa zadatka (zadatak 1 – popunjavanje rečenica; zadatak 2 – povezivanje reči sa definicijama; zadatak 3 – prevod) u odnosu na kontrolnu grupu, što takođe ide u prilog efikasnosti *soft* modela CLIL u nastavi engleskog kao jezika struke. Kada se uporede tipovi zadataka u odnosu na tip testa (ulazni i izlazni), kako u eksperimentalnoj, tako i u kontrolnoj grupi analiza

pokazuje da su bolji rezultati postignuti na izlaznom testu u obe grupe. Na osnovu dobijenih rezultata tokom ovog istraživanja može se zaključiti da su učenici značajno više napredovali u procesu učenja engleskog kao jezika struke u eksperimentalnoj grupi gde je primenjen *soft* model CLIL u odnosu na kontrolnu grupu koja je takođe pokazala manji napredak. Analizirajući rezultate svog istraživanja Ikeda (2013: 40) navodi da su učenici ostvarili napredak u pisanju (izbor vokabulara, rečenična konstrukcija, struktura diskursa), tekstovi su postali duži i složeniji ali nije došlo do poboljšanja u upotrebi gramatike. Autor je na osnovu dobijenih rezultata istraživanja ipak zaključio da je primena *soft* CLIL modela bila uspešna (Ikeda, 2013: 40).

Slične rezultate su dobili i sledeći autori Alonso i saradnici (Alonso et.al., 2008), Lasagabaster (Lasagabaster, 2011), Goris (Goris, 2009), Bredenbroker (Bredenbröker, 2000) i Abendrot-Timer (Abendroth-Timmer, 2007) čiji su rezultati spomenuti u radu Brajdbaha i Vibroka (Breibach and Viebrock, 2012). Istražujući proces višejezičnog obrazovanja u srednjim školama u baskijskoj zajednici, Alonsova i saradnici (Alonso et.al. 2008: 36) sproveli su eksperiment primenjujući *soft* model nastavnog metoda CLIL u nastavi. Istraživanje je bilo longitudinalno i komparativno i uključivalo je analizu mišljenja nastavnika, učenika i roditelja (Alonso et.al.2008: 37). Rezultati testova su pokazali da je eksperimentalna grupa bila bolja od kontrolne na početku istraživanja u oktobru 2004. i potom dve godine kasnije u oktobru 2006. Autori navode da je razlika u znanju u oba kruga istraživanja išla u korist eksperimentalne grupe, s tim što se značajno povećala u drugom krugu (Alonso et.al. 2008: 40). Testirajući znanje učenika srednje škole autor je utvrdio da je grupa koja je nastavu pohađala po nastavnoj metodi CLIL bila uspešnija u čitanju, pisanju, govoru, vokabularu, čak i u gramatici što potvrđuje da je rad na jeziku i sadržaju uzajamno delotvoran, jer povećana izloženost stranom jeziku poboljšava opšte jezičke kompetencije (Lasagabaster, 2011: 13). Goris (Goris, 2009: 33) navodi da su rezultati studije o CLIL, kada je engleski jezik bio u pitanju, u srednjim školama u Evropi pokazali da učenici koji pohađaju ovu vrstu nastave postižu bolje rezultate u znanju jezika od drugih učenika. Takođe, autor konstatuje da je broj škola u kojima se primenjuje nastavni metod CLIL porastao i da se razvija novi didaktički materijal. Proučavajući Bredenbrokerovu studiju sprovedenu 2000. godine autori (Breibach and Viebrock, 2012: 7-8) su pokazali da CLIL ima pozitivan uticaj na kompetencije stranog jezika uopšte, a razlike su se javile kod

gramatike. Ovaj uticaj može se pripisati razlici u fokusu jer se, prema rečima autora, nastava stranog jezika u periodu sprovođenja istraživanja vezanog za nastavni metod CLIL pretežno bavila gramatikom, dok se CLIL bavi implicitnim gramatičkim znanjem koje se dobija procesom razmene informacija u okviru nastave sadržaja (Breidbach and Viebrock, 2012: 7-8).

U studiji Alonsove i saradnika (2008: 44) primena nastavne metode CLIL nije uticala na znanje predmeta čiji se sadržaj obrađivao jer nije bilo razlike u znanju sadržaja predmeta između eksperimentalne i kontrolne grupe. U opštem zaključku autori su konstatovali da je znanje ostalih predmeta kod učenika koji su nastavu pohađali na engleskom jeziku nastavnim metodom CLIL isti kao kod učenika koji su te predmete pohađali na maternjem jeziku (Alonso et.al. 2008: 44). Međutim, kada je u pitanju znanje engleskog jezika autori su konstatovali da je znanje jezika učenika koji su učestvovali u istraživanju „superiornije“ u odnosu na kontrolnu grupu (Alonso et.al. 2008: 44). Stolerova (Stohler, 2006: 44) je u empirijskoj studiji o ulozi jezika u učenju sadržaja došla do rezultata da ne postoji razlika u znanju ostalih predmeta između učenika koji su nastavu slušali na maternjem jeziku i onih koji su pohađali nastavu sprovedenu nastavnim metodom CLIL, zaključujući da sprovođenje nastave na stranom jeziku ne predstavlja prepreku za učenje sadržaja drugih predmeta. Kojlova i saradnici (2010: 89) navode da CLIL može pomoći kod učenja stručnih predmeta, jer bi mogao uticati na promenu stavova učenika prema predmetima koji im se ne sviđaju.

Analiza efekata primene *soft* CLIL između razreda pokazala je da su učenici eksperimentalne grupe u sva četiri razreda značajno bolje uradili izlazni test od učenika odgovarajućih razreda kontrolne grupe. Ovi rezultati idu u prilog činjenici da je *soft* model CLIL efikasniji kao nastavni metod od dosadašnjeg modela nastave u nastavi engleskog kao jezika struke bez obzira na godinu školovanja u kojoj se prvi put primenjuje CLIL u srednjoj školi. Upoređivanjem efikasnosti primene *soft* CLIL, poređenjem rezultata izlaznog testa, u odnosu na razrede uočeni su sledeći rezultati. Rezultati izlaznog testa učenika drugog razreda su bili značajno lošiji u odnosu na učenike ostalih odeljenja eksperimentalne grupe. Iako učenici drugog razreda nisu ostvarili podjednako dobre rezultate kao učenici ostalih razreda eksperimentalne grupe, ipak su pokazali napredak u odnosu na rezultate ulaznog testa što potvrđuje efekat primena *soft* CLIL, ali očigledno u manjem stepenu nego kod učenika prvog, trećeg i

četvrtog razreda. Između učenika trećeg i četvrtog razreda uočen je izostanak razlike u rezultatima ovog testa jer su učenici oba razreda podjednako uspešno uradila izlazni test. Imajući ove rezultate može se zaključiti da učenici u različitom stepenu usvajaju engleski kao jezik struke tokom primene *soft* CLIL modela nastavnog metoda CLIL.

Mogući razlog za ovakve rezultate najverovatnije se ne nalazi u samom nastavnom metodu, već na primer u stepenu motivacije učenika različitih razreda. Istraživanje je pokazalo da se pored napretka koji su učenici ostvarili u učenju engleskog kao jezika struke što je predstavljeno analizom rezultata ulaznog i izlaznog testa, povećala i motivacija kod učenika. Naime, veća motivacija učenika prvog razreda mogla bi se objasniti time što su se susreli sa jezikom struke prvi put, pa ih je zainteresovao. Učenici drugog razreda su najverovatnije najmanje motivisani jer su se već upoznali sa jezikom struke u prvom razredu i smatraju da imaju dovoljno vremena da donesu odluku o svojoj budućnosti, pa su stoga bili opušteni. Kada su u pitanju učenici trećeg i četvrtog razreda moglo bi se reći da uviđaju značaj jezika struke jer se nalaze pred završetkom srednje škole, a rezultati učenika četvrtog razreda nisu bili bolji od rezultata učenika trećeg razreda jer imaju druga interesovanja, kao na primer maturu i upis na fakultete ili više škole. U prilog ovome govore i rezultati studije Van de Kren i saradnika (2007: 72) koji slične rezultate u CLIL pravdaju ličnim stavovima, sposobnostima i željama učenika.

Analiza Obrasca za praćenje časa-nastavnik je pokazala da su učenici eksperimentalne grupe odeljenja I/1, poslovni administrator, bili motivisaniji za rad od učenika kontrolne grupe odeljenja I/4, finansijski administrator, iako su se oba odeljenja prvi put sreli sa engleskim kao jezikom struke. Učenici I/1 su pokazali interesovanje za tekstove koji su bili vezani za struku i povezivali su znanje engleskog jezika i stručnih predmeta. Takođe, učenici I/1 su koristili engleski jezik prilikom razgovora u okviru grupa i parova prilikom rešavanja zadataka. Za razliku od njih učenici I/4 nisu koristili engleski jezik za sporazumevanje u okviru grupa i parova prilikom rešavanja zadataka. Učenici I/4 nisu pokazali interesovanje za tekstove struke. Učenicima I/1 se dopalo pisanje prezentacija jer su koristili znanje o stručnim predmetima naučeno na časovima engleskog, takođe, ovim učenicima problem nije predstavljalo ni popunjavanje rečenica i definicija ponuđenim rečima, definisanje reči i utvrđivanje istinitosti tvdnji. Ovi zadaci su bili prihvaćeni i u odeljenju I/4, osim pisanja prezentacije. Učenici I/4 nisu pokazali

želju za samostalnim radom, jer su rekli da bi najviše voleli da rečenice rade u okviru odeljenja gde bi svaki učenik pročitao po jednu rečenicu. Planirani ishodi su bili u potpunosti ostvareni u odeljenju I/1, dok su u odeljenju I/4 bili ostvareni u manjoj meri.

Poređenje rezultata analize Obrasca za praćenje časa-nastavnik odeljenja eksperimentalne grupe II/2, ekonomski tehničar, i odeljenja kontrolne grupe II/3, birotehničar, pokazalo je da su učenici oba odeljenja prihvatili rad na tekstovima struke kao deo nastave engleskog jezika. Učenici II/2 nisu pokazali zainteresovanost rad na prezentacijama jer su im bile teške i dosadne, dok su ostale zadatke prihvatili (popunjavanje rečenica i definicija ponuđenim rečima, utvrđivanje istinitosti tvrdnji i definisanje reči). Navedene vrste zadataka su prihvatili i učenici II/3 koji su, takođe, smatrali da je pisanje prezentacije teško i dosadno. Učenicima oba odeljenja se nije dopao rad u grupama, a ni to što je od njih traženo da u okviru grupa i parova razgovaraju na engleskom jeziku. Međutim, rezultati izlaznog testa su pokazali da su učenici II/2 i pored nezainteresovanosti za rad ostvarili znatan napredak u odnosu na rezultate ulaznog testa. Ishodi u odeljenju II/2 su bili ostvareni u velikoj meri, dok su u II/3 bili ostvareni delimično.

Učenici eksperimentalne grupe odeljenja III/2, ekonomski tehničar, prihvatili su nastavu engleskog kao jezika struke *soft* modelom nastavnog metoda CLIL. Učenici su zadatke (popunjavanje rečenica i definicija ponuđenim rečima, definisanje reči i utvrđivanje istinitosti tvrdnji) rešavali pre isteka predviđenog vremena. Tokom rešavanja zadataka i rada u parovima i grupama učenici su razgovarali na engleskom jeziku. Takođe, učenici nisu imali problema prilikom pisanja prezentacija i korišćenja znanja o stručnim predmetima naučenog na časovima engleskog jezika. Ishodi su bili ostvareni u potpunosti i učenici su izrazili želju da se jezikom struke bave više. Za razliku od njih učenici kontrolne grupe odeljenja III/3, birotehničar, nisu bili oduševljeni korišćenjem engleskog jezika u sporazumevanju tokom rada u grupama. Učenici III/3 su prihvatili zadatke poput popunjavanja rečenica i definicija i utvrđivanja istinitosti tvrdnji, dok su izrazili neprihvatanje zadataka u kojima je od njih traženo da napišu prezentacije. Nastavnik je morao stalno da nadgleda rad i da ih podstiče da rade. Ishodi za kraj časa su ostvareni u većoj meri.

Učenici eksperimentalne grupe IV/3, birotehničar, pokazali su zainteresovanost za rad na tekstovima vezanim za nastavu engleskog kao jezika struke. Učenici su

zadatke (popunjavanje rečenica i definicija ponuđenim rečima, definisanje reči i utvrđivanje istinitosti tvrdnji) rešavali bez problema i pre isteka vremena. Zadaci u okviru kojih je od učenika traženo da napišu prezentacije naišli su na posebno interesovanje učenika jer su u njima videli sličnosti sa radnim zadacima koje bi mogli da obavljaju na radnim mestima. Tokom rada u grupama su razgovarali na engleskom jeziku, a planirani ishodi su ostvareni u potpunosti. Za razliku od učenika IV/3, učenici kontrolne grupe IV/1, poslovni administrator, pokazali su nezainteresovanost za tekstove vezane za struku. Zadaci u kojima je od učenika traženo da popune rečenice i definicije ponuđenim rečima, definišu reči i utvrde istinitosti tvrdnji su bili prihvaćeni, dok zadaci u okviru kojih je od učenika traženo da napišu prezentacije nisu bili prihvaćeni. Takođe, učenicima se nije dopalo što je nastavnik od njih tražio da u grupama razgovaraju na engleskom jeziku.

Analizirajući rezultate Obrasca za praćenje časa-nastavnik u okviru ekperimentalne grupe je pokazala da su učenici odeljenja II/2, ekonomski tehničar, nisu prihvatili novi metod rada u potpunosti u odnosu na druge razrede ekperimentalne grupe. Učenici II/2 nisu pokazali visok stepen motivisanosti za rad na časovima u poređenju sa ostalim razredima. Međutim, iako nisu u potpunosti prihvatili *soft* CLIL model, učenici II/2 su ostvarili napredak na izlaznom testu u odnosu na ulazni, samo ne u onolikoj meri kao i ostali razredi, I/1, III/2 i IV/3, ekperimentalne grupe.

Motivacija učenika je ključna tema za učenje stranog jezika i jedna od potvrda uspešnosti određenog metoda, jer je za učenje nekog jezika potrebna značajna koncentracija, napor i volja. Tako, na primer, pokazano je da su učenici koji su učestvovali u istraživanju u Baskiji bili motivisaniji za učenje stranih jezika jer smatraju da će im to znanje koristiti u budućem, kako ličnom, tako i profesionalnom životu, a sa ovim se tvrdnjama slažu i njihovi roditelji (Alonso et.al. 2008: 44). Baveći se motivacijom i postignućima učenika u nastavi stranih jezika, Lasagabaster (2011: 4) konstatuje da u srednjoj školi primat u nastavi stranog jezika dobijaju vokabular i gramatika, što nastavnika dovodi u centar pažnje dok se početna motivacija i zainteresovanost učenika smanjuju. Ova tvrdnja je potvrđena anketom koja je analizirala stavove 800 učenika pomoću *Smiley-face Liketove* skale, rezultati ove ankete su pokazali da su učenici imali značajno manje pozitivan stav prema stranom jeziku u završnim razredima. Autor je zaključio da što duže su učenici koji se učestvovali u

njegovom istraživanju učili neki predmet to su postajali sve više razočarani. Anketirajući srednjoškolce autor je došao do podatka da su učenici koji su pohađali nastavu CLIL bili motivisaniji od drugih učenika (Lasagabaster, 2011: 11). Kao prednost CLIL Dalton-Puffer (Dalton-Puffer, 2008: 12) navodi opuštenost i motivaciju učenika prilikom upotrebe stranog jezika jer je fokus na značenju, a ne na formi što više liči na način na koji se odvijaju razgovori izvan učionice. Brajdbach i Vibrok (Breidbach and Viebrock, 2012: 11) navode da motivacija nije jedan od ključnih koncepata izučavanja CLIL u Nemačkoj. Međutim, studija je pokazala da su svi učenici, čak i oni koji nisu imali uspeha u učenju jezika prihvatili ovaj metod i ostvarili pozitivan napredak (Abendroth-Timmer, 2007, u Breidbach and Viebrock, 2012: 11).

Analiza Obrazaca za praćenje časa koje su ispunjavali nastavnik i učenici tokom ovog istraživanja, ide u prilog činjenici da je motivacija i u ovoj studiji značajno doprinela efikasnosti nastavnog metoda *soft* CLIL. Naime, Obrazac za praćenje časa-nastavnik je omogućio pomoć pri proceni uspeha CLIL u učionici. Učenici eksperimentalne grupe su učestovali u svim aktivnostima sprovedenim na času, postavljali pitanja vezana za vežbanja, radili u grupama i parovima, diskutovali, poredili, tražili informacije i pravili prezentacije. Nasuprot njima učenici kontrolne grupe su bili nezainteresovani za rad na času, vežbanja su radili mehanički, nisu postavljali pitanja i na času su u diskusijama u grupama i parovima više koristili srpski jezik. Dakle, učenici kontrolne grupe nisu bili motivisani za rad. Analiza Obrasca je pokazala da su učenici eksperimentalne grupe bolje prihvatili engleski kao jezik struke od kontrolne grupe, što je rezultat primene nastavnog metoda *soft* CLIL.

Analiza Obrasca za praćenje časa-učenik je pokazala da su učenici eksperimentalne grupe u početku bili rezervisani prema CLIL, ali su se kasnije potpuno prilagodili. Statistička analiza ocena časova i jasnoće prezentacija nastavnih jedinica potvrđuju ovaj zaključak. Sa druge strane, učenici kontrolne grupe nisu pokazali interesovanje za engleski kao jezik struke jer su časove i nastavne jedinice okarakterisali kao dosadne i nejasne. Učenici kontrolne grupe su retko odgovarali na druga pitanja koja se nalaze u obrascu.

Uzimajući u obzir sve rezultate na kraju možemo zaključiti da postoji izražena potreba za poznavanjem engleskog kao jezika struke na tržištu rada, ali i svest o tome kod učenika, to jest budućih radnika. Međutim, ova potreba je u raskoraku sa nastavnim

planom i programom gde je engleskom kao jeziku struke posvećena minimalna pažnja. Kako bi najefikasnije iskoristili broj časova kojim raspolažemo za nastavu jezika struke, primenili smo novi nastavni metod integrisanja jezika i sadržaja da bi časove učinili zanimljivijim i produktivnijim. Rezultati istraživanja su pokazali da se *soft* model metoda CLIL pokazao uspešnijim u učionici u odnosu na PPP metod, jer učenici kroz učenje sadržaja na stranom jeziku šire vokabular stručnih reči, ali i opšteg akademskog jezika što ih dovodi u prednost u odnosu na druge učenike (Dalton-Pufer, 2008: 6).

Na kraju složićemo se sa zaključkom Infanteove i saradnika (Infante et.al. 2009: 162) da je sveukupni utisak o nastavnom metodu CLIL pozitivan uprkos poteškoćama koje se javljaju u njegovom sprovođenju, nedostatku materijala i nezainteresovanosti nastavnika stručnih predmeta. Većina nastavnika je izjavila da voli da drži nastavu na engleskom jeziku i ne smeta im nedostatak didaktičkog materijala (Alonso et.al. 2008: 46). Takođe ćemo se složiti sa ovom konstatacijom da uprkos nedostatku nastavnog materijala, osećaj uspeha i zadovoljstva koje iskazuju učenici nakon časa održanog *soft* modelom nastavnog metoda CLIL je vredan uloženog truda jer vreme nije uzalud potrošeno.

8. ZAKLJUČAK

Ciljevi ovog istraživanja su bili utvrđivanje statusa i unapređivanje procesa nastave engleskog kao jezika struke u srednjim stručnim školama. Ostvarivanje ovih ciljeva je sprovedeno kroz analizu nastavnih planova i programa u periodu od 1990. godine do 2012. godine, utvrđivanje potreba tržišta rada i primenom novog nastavnog metoda. Tokom empirijskog dela istraživanja vodilo se računa da predloženi nastavni sadržaj bude u korelaciji sa stručnim predmetima, da odgovara predloženom nastavnom metodu, sposobnostima i uzrastu učenika.

Rezultati ovog istraživanja, u sličnim formama, mogli bi biti primenjivani u drugim obrazovnim područjima rada, ne samo ekonomiji, pravu i administraciji. Stoga moglo bi se reći da bi ovaj pristup nastavi mogao da predstavlja put ka unapređenju kvaliteta nastave engleskog kao jezika struke.

Istraživanje je bilo zasnovano na tri ključna zadatka. Prvi zadatak je bio utvrđivanje statusa engleskog kao jezika struke u jezičkoj politici i planiranju kroz analizu nastavnih planova i programa, odnosno pregledom ciljeva i planiranih ishoda propisanih planom. Sledio je drugi zadatak koji je bio utvrđivanje potreba za engleskim kao jezikom struke prilikom zapošljavanja na teritoriji opštine Stara Pazova kroz analizu stavova i mišljenja savetnika koordinatora Nacionalne službe za zapošljavanje, poslodavaca i učenika odnosno budućih radnika. Poslednji istraživački zadatak je bio utvrđivanje uspešnosti *soft* modela nastavnog metoda CLIL u nastavi engleskog kao jezika struke. Cilj je bio da se pokaže da li objedinjavanje sadržaja i jezika pomaže pri učenju jezika struke. Stav učenika prema ovom nastavnom metodu utvrđen je putem analize Obrazaca za praćenje časa.

Rezultati istraživanja su pokazali sledeće. Engleskom kao jeziku struke u srednjem stručnom obrazovanju u Srbiji u periodu od 1990. do 2012. godine nije posvećena odgovarajuća pažnja i nalazi se u nezavidnom položaju. Nastavni planovi i programi za engleski kao jezik struke ne prate zahteve tržišta rada jer učenike osposobljavaju za čitanje uputstava i deklaracija, a ne za komunikaciju. Broj časova posvećenih nastavi jezika struke je nedovoljan, a teme su nedefinisane, te se zbog toga nastavnici suočavaju sa problemima prilikom pripreme materijala. Proces izmena i dopuna je započet, ali su do sada u nastavni plan i program ubačeni nivoi postignuća koji su preuzeti iz Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike. Analiza nastavnog plana i

programa predmeta Poslovni engleski jezik koji se uči u okviru obrazovnog profila poslovni administrator pokazala je da jezik struke treba da postane obavezni stručni predmet i u svim ostalim obrazovnim profilima i područjima rada, a ne da se uči u okviru predmeta Engleski jezik.

Rezultati razgovora sa savetnikom koordinatorom NSZ, analize ankete za poslodavce i analize ankete za učenike je pokazala očiglednu svest o potrebi za znanjem jezika struke, kako kod učesnika na tržištu rada (savetnik koordinator NSZ i poslodavci), tako i kod onih koji se pripremaju za ulazak na tržište rada (učenici).

Rezultati empirijskog istraživanja primene *soft* modela nastavnog metoda CLIL u nastavi engleskog kao jezika struke pokazali su da su učenici eksperimentalne grupe postigli značajno bolji uspeh u učenju u odnosu na učenike kontrolne grupe. Novi nastavni metod je uticao i na motivaciju učenika, aktivnost na času i spremnost da rešavaju zadatke. Planirani ishodi nastave jezika struke su zahvaljujući ovom metodu bili ispunjeni u potpunosti ili u velikoj meri. *Soft* model nastavnog metoda CLIL je pomogao učenicima da nauče jezik struke i primene ga. Učenici su bili motivisaniji i učestvovali u radu na času, a u okviru grupa komunicirali su na engleskom jeziku. *Soft* model CLIL se pokazao kao rešenje za nastavu jezika struke jer su za kratko vreme postigli bolji rezultati u odnosu na nastavni metod PPP primenjen na časovima u kontrolnoj grupi.

Rezultati ovog istraživanja su potvrdili vrednost integrisanja nastave i gradiva stručnih predmeta kao načina koji bi pomogao učenicima da efikasnije koriste strategije učenja. Učenici koji su pohađali časove *soft* modela nastavnog metoda CLIL postigli su bolje rezultate u znanju engleskog kao jezika struke od drugih učenika. Stoga, možemo zaključiti da postoje naznake da bi primena integrisane nastave jezika i struke u srednjoj stručnoj školi mogla biti uspešna.

Rezultati ovog istraživanja mogu da doprinesu ostvarivanju ciljeva i ishoda nastave engleskog kao jezika struke koje propisuje MPNTR; jer engleski kao *lingua franca* poslovnog sveta predstavlja predmet gde se uz učenje jezika mogu objediniti sadržaji i veštine stručnih predmeta. Primena ovog metoda u nastavi omogućava učenicima da razvijaju komunikativne veštine i fluentnost. Nastavnik treba da izborom tekstova i zadataka učenike podstiče na rad koji će kasnije opravdati uloženi trud i energiju obe strane. Kroz objedinjavanje jezika i struke nadamo se da ćemo učenicima

pomoći da uče za bolju i uspješniju budućnost, a ne samo dobre ocene u školi. Tokom 2014. i 2015. godine pojavila su se još dva nova nastavna plana i programa za predmet Engleski jezik koje tek treba analizirati, što će predstavljati nastavak istraživanja i praćenja razvoja na polju nastave engleskog kao jezika struke. Na kraju možemo reći da ovaj rad predstavlja doprinos razvoju nastavnog plana i programa za nastavu engleskog kao jezika struke rasvetljavanje prednosti i nedostataka nastavnih planova i programa koji su u upotrebi, jer su na planu nastave stranog jezika počele da se događaju promene.

9. LITERATURA

1. Abendroth-Timmer, D. (2007). *Akzeptanz und Motivation: Empirische Ansätze zur Erforschung des Einsatzes von bilingualen und mehrsprachigen Modulen*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
2. Ackerl, Christina. (2007). Lexico-Grammar in the Essays of CLIL and non-CLIL Students: Error Analysis of Written Production. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 6-11. http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
3. Alonso, Esmeralda, Jesus Grisaleña and Alejandro Campo. (2008). Plurilingual Education in Secondary Schools: Analysis of Results. *International CLIL Research Journal*, Vol 1. (1) 2008. <http://www.icrj.eu/11/article3.html> pristupljeno 4.8.2015.1-14
4. Anđelković, Jelena (2011). Izazovi nastave engleskog jezika struke u organizacionim naukama. Ignjačević. A. Đorović, D. Janković, N. i M. Belanov (ur.), Zbornik radova „Jezik struke – izazovi i perspektive“, Društvo za strane jezike i književnosti Srbije, 677–685.
5. Antičić, Slobodan. (2011) Reforma obrazovanja u Srbiji i transnacionalne strukture. Nova srpska politička misao. Vol. XIX, posebno izdanje po. 2 (2011), str. 5-24
6. Baldauf Jr. Richard B. (1994). “Unplanned“ Language Policy and Planning. Annual review of Applied Linguistics (1993/1994) 14, 82-89. <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:7746/UnPlannedLPP.pdf>, pristupljeno septembra 2016.
7. Beardsmore, H. Baetens and Eric J. Lee. (1973). Teaching English as a Foreign Language for Special Purposes. *The Modern Language Journal*, Vol. 57, No. 7, 343-348. <http://www.jstor.org/stable/324653>, pristupljeno februar 2011
8. Belcher, Diane D. (2006). English for Specific Purposes: Teaching to Perceived Needs and Imagined Futures in Worlds of Work, Study, and Everyday Life. *TESOL Quarterly*, Vol.40, No. 1. 133-156. <http://www.jstor.org/stable/40264514> februar 2002
9. Belcher, Diane D. (2014). The Future of ESP Research: Resources for Access and Choice. Paltridge, Brian and Sue Starfield.ed. (2014). *The Handbook of English for Specific Purposes*. Wiley Black. John Wiley and Sons Ltd. West Sussex. 535 – 551
10. Bhatia, Vijay K. (2004). *Worlds of Written Discourse*. London: Continuum.
11. Bhatia, Vijay K. (2009). Intertextual patterns in English legal discourse. In D. Belcher (ed.) (2009). *English for Specific Purposes in Theory and Practice*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. 186-204
12. Bhatia, Vijay K. (2008). Genre analysis, ESP and professional practice. *English for Specific Purposes* 27 (2008) 161-174, doi:10.1016/j.esp.2007.07.005

13. Breidenbröcker, Winfried. (2000). *Förderung der fremdsprachlichen Kompetenz durch bilingualen Unterricht. Empirische Untersuchungen*. Peter Lang, 2000. Frankfurt am Main.
14. Breidbach, Stephan and Britta Viebrock. (2012). CLIL in Germany – Results from Recent Research in a Contested Field of Education. *International CLIL Research Journal*, Vol 1 (4) 2012. <http://icrj.eu/14/article1.html>, pristupljeno 4.8.2015. 5-16
15. Breu, Aleksandra. (2011). Višejezičnost u srednjim stručnim školama. Zbornik radova *Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 707-711
16. Brown, Gillian D. and Sally Rice. (2007). *Professional English in Use – Law*. Cambridge. Cambridge University Press
17. Bruton, Anthony. (2011). Is CLIL so beneficial, or just selective? Re-evaluating some of the research? *System* 39 (2011) 523-532, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0346251X1100100X> pristupljeno avgusta 2015.
18. Cakeljić, Vesna, Vujović, Ana i Maja Stevanović (ur.). (2014). *Jezik struke: prošlost, sadašnjost i budućnost – Zbornik radova*. Filološki fakultet, Beograd i Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. štampa Newpress Smederevo
19. Camiciottoli, Belinda Crawford. (2010). Meeting the challenges of European student mobility: Preparing Italian Erasmus students for business lectures in English. *English for Special Purposes* 29 (2010) 268-280, doi:10.1016/j.esp.2010.01.001
20. Chan, Clarice S. C. (2009). Forging a link between research and pedagogy: A holistic framework for evaluating business English materials. *English for Special Purposes* 28 (2009). 125-136, doi:10.1016/j.esp.2008.12.001
21. Christian, D. (1989). Language planning: the view from linguistics. In Newmeyer, F. (eds). (1989). *Language: the Socio-Cultural Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 193-209
22. Commission of the European Communities (2003). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0449&from=EN>, pristupljeno maja 2015.
23. Council of Europe. (2001). *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR)*. Language Policy Unit, Strasbourg. http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf pristupljeno decembra 2010

24. Coyle, Do. Holmes, Bernardette and Lid King. (2009). *Towards an Integrated curriculum – CLIL National Statements and Guidelines*. The Languages Company. http://www.unifg.it/sites/default/files/allegatiparagrafo/20-01-2014/coyle_et_al_towards_an_integrated_curriculum_clil_national_statement_and_guidelines.pdf, pristupljeno februara 2014.
25. Coyle, Do. Hood, Philip and David Marsh. (2010). *CLIL – Content Language Integrated Learning*. Cambridge. Cambridge University Press
26. Crystal, David. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language* 3rd edition. Cambridge. Cambridge University Press
27. Dalton-Puffer, Christiane. (2008). Outcomes and processes in Content and Language Integrated Learning (CLIL): current research from Europe. To appear in: Werner Delanoy and Laurenz Volkmann, (eds.) *Future Perspectives for English Language Teaching*. Heidelberg: Carl Winter. pristupljeno 4.8.2015. <https://www.univie.ac.at/Anglistik/Dalton/SEW07/CLIL%20research%20overview%20article.pdf>
28. De Graaff, Rick, Gerrit Jan Koopman and Gerard Westhoff. (2007) Identifying Effective L2 Pedagogy in Language Integrated Learning (CLIL). Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 12-19. http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
29. Di Martino, Emilia and Bruna Di Sabato. (2012). CLIL implementation in Italian schools: Can long-serving teachers be retrained effectively? The Italian protagonists' voice. *Latin American Journal of Content and Language Integrated Learning*, 5(2), 73-105. http://www.unifg.it/sites/default/files/allegatiparagrafo/20-01-2014/di_martino_di_sabato_clil_implementation_in_italian_schools.pdf, pristupljeno maja 2015.
30. Dörnyei, Z. (2003). *Questionnaires in Second Language Research, Construction, Administration and Processing*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers 2003 Mahwah, New Jersey
31. Douglas, Dan. (2000). *Assessing Languages for Specific Purposes*. Cambridge. Cambridge University Press
32. Džinović, Vladimir. (2011). Reforma obrazovanja u Srbiji: škola između starih i novih vrednosti. *Nova srpska politička misao*. Vol. XIX, posebno izdanje po. 2 (2011), str. 53-68
33. Đorović, Danijela i Milica Mirić. (2011). Jezičke potrebe studenata nefilološke orijentacije sagledane kroz iskustva nastavnika stučnih predmeta. *Nastava i vaspitanje*, Pedagoško društvo Srbije, 2011. Vol. 60, br. 1, 23-35
34. Emmerson, Paul. (1999). *Business Builder – Intermediate Teacher's resources Series*. Modules 4,5,6. MacMillan Heinemann English Language Teaching, New York

35. Emmerson, Paul. (1999). *Business Builder – Intermediate Teacher's resources Series*. Modules 7,8,9. MacMillan Heinemann English Language Teaching, New York
36. Evans, Stephen. (2010). Business as usual: The use of English in the professional world in Hong Kong. *English for special purposes* 29 (2010). 153-167, doi:10.1016/j.esp.2009.11.005
37. Ferguson, Gibson. (2006). *Language Planning and Education*. Edinburgh. Edinburgh University Press
38. Filipović, Jelena. (2007). Ideološki aspekti politike i planiranja nastave jezika. Zbornik radova *Savremene tendencije u nastavi jezika i književnosti*, priredila Vučo, Julijana. (2007). Filološki fakultet Beograd. Studio Line štampa, Beograd. 375-384
39. Filipović, Jelena (2009). Moć reči – Ogledi iz kritičke sociolingvistike. Zadužbina Andrejević, Beograd.
40. Filipović, Jelena. (2011). Language policy and planning in standard language cultures – an alternative approach. In Vasić, Vera (eds.). *Zbornik u čast Ranko Bugarskom (Selected Papers in Honour of Ranko Bugarski)*. Jugoslovensko Društvo za Primenjenu Lingvistiku, Novi Sad. 121-136
41. Filipović, Jelena. (2012). Language policy and planning from the complexity perspective. In: Vučo, Julijana and Jelena Filipović (eds.) *Philological Research Today. Language and Society*. Belgrade: Faculty of Philology Press. www.academia.edu/4024889/LPP_from_the_complexity_perspective_Philological_Research_Today pristupljeno marta 2013
42. Filipović, Jelena; Julijana Vučo and Ljiljana Đurić (2007). Critical Review of Language Education Policies in Compulsory Primary and Secondary Education in Serbia. *Current Issues in Language Planning*, VIII, 1: 1–20.
43. Flowerdew, John and Alina Wan. (2010). The linguistic and the contextual in applied genre analysis: The case of the company audit report. *English for Specific Purposes* 29 (2010), 78-93, doi:10.1016/j.esp.2009.07.001
44. Flowerdew, Lynne. (2005). An integration of corpus-based and genre-based approaches to text analysis in EAP/ESP: Countering criticisms against corpus-based methodologies. *English for Specific Purposes* 24: 321-32
45. Flowerdew, Lynne. (2010). Devising and implementing a business proposal module: constraints and compromises. *English for Special Purposes* 29 (2010) 108-120, doi:10.1016/j.esp.2009.06.003
46. Flowerdew, Lynne.(2011). ESP and corpus studies. In D. Belcher, A.M. Johns, and B. Paltridge (eds). *New Directions in English for Specific Purposes Research*. 222-51. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
47. Goris. J. A. (2009). English in Mainstream European Secondary Schools: Content and Language Integrated Learning (CLIL). *CLIL Practice: Perspectives from the Field*. <http://www.icpj.eu/?id=4>, 1-7, pristupljeno 4.8.2015.

48. Graham, Janet G. and Robert S. Beardsley. (1986). English for Special Purposes: Content, Language, and Communication in a Pharmacy Course Model. *TESOL Quarterly*, Vol. 20, No. 2, 227-245. <http://www.jstor.org/stable/3586542> februar 2012
49. Haugen, E. (1959). Planning for a standard language in Norway. *Anthropological Linguistics*, 1(3), 8-21
50. Hirano, E. (2009). Research article introductions in English for specific purposes: A comparison between Brazillian Portuguese and English. *English for Specific Purposes* 28: 240-50.
51. Hornberger, Nancy H. (2006). Frameworks and Models in Language Policy and Planning. Thomas Ricento (eds). *An Introduction to Language Policy – Theory and Method*. Blackwell Publishing, 24-41
52. Honeyman, Nobel – Augusto Perdu. (2011). Elimination of ESP from university studies: Negative consequences for graduates. *Zbornik radova Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 936-937
53. Hutchinson, Tom and Alan Waters. (2009). *English for Specific Purposes*. Cambridge. Cambridge University Press
54. Hüttner, Julia and Angelika Rieder-Bünemann. (2007). The Effect of CLIL Instruction on Children's Narrative Competence. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. Vienna English Working Papers. 20-27. http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
55. Ignjačević, Anđelka. (2008). Specifičnosti nastave stranog jezika struke. *Nastava i vaspitanje*, Pedagoško društvo Srbije, 2008. Vol. 57.br. 2. 150-156
56. Ignjačević, Anđelka. (2009). Bolonjski proces i strani jezici na Univerzitetu u Beogradu. *Zbornik radova Jezik struke: teorija i praksa*, ur. Vučo, Julijana, Anđelka Ignjačević i Milica Mirić. (2009). Univerzitet u Beogradu. Čigoja štampa. Beograd. 731-735
57. Ignjačević, Anđelka. (2011). Reality of LSP teaching in Serbia. *Zbornik radova Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 938-942
58. Ikeda, Makoto. (2013). Does CLIL Work for Japanese Secondary School Students? Potential for the 'Weak' Version of CLIL. *International CLIL Research Journal*, Vol. 2 (1) 2013. <http://www.icrj.eu/21/article3.html>, pristupljeno juna 2016.
59. Infante, Debora, Guido Buenvenuto and Emilio Lastrucci. (2008). Integrating Content and Language at Primary School in Italy. *International CLIL Research Journal* Vol.1 (1), pristupljeno aprila 2011, <http://www.icrj.eu/11-745>

60. Jernudd, Björn and Jyotirindra Das Gupta. (1971). Towards a theory of language planning. In Rubin, Joan and Björn Jernudd (eds.) (1971). *Can Language Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. Hawaii: The University Press of Hawaii. 195-215
61. Johnson, Robert Keith. (1989). A decision-making framework for the coherent language curriculum. Johnson, Robert K. (eds). *The Second Language Curriculum*. Cambridge, Cambridge University Press. 1 – 23
62. Judd, Elliott L. (1981). Curriculum Development, and TESOL Instruction: A Search for Compatibility. *TESOL Quarterly*, Vol.15, No. 1. (Mar. 1981), 59-66, <http://www.jstor.org/stable/3586374>, marta 2013.
63. Kassim, Hafizoah and Fatimah Ali. (2010). English communicative events and skills needed at the workplace: Feedback from the industry. *English for Specific Purposes* 29 (2010) 168-182, doi:10.1016/j.esp.2009.10.002
64. Klikovac, Duška. (2008). *Jezik i moć – Ogledi iz sociolingvistike*. Biblioteka XX vek: Krug. Čigoja štampa. Beograd
65. Krashen, Stephen. (1982). *Principles and practice in second language acquisition* (Vol. 2). Pergamon: Oxford.
66. Lainović-Stojanović, Nadežda. (2009). Podsećanje na tradiciju izučavanja jezika struke u Srbiji. Zbornik radova *Jezik struke: teorija i praksa*, ur. Vučo, Julijana, Anđelka Ignjačević i Milica Mirić. (2009). Univerzitet u Beogradu. Čigoja štampa. Beograd. 226-236
67. Lasagabaster, David and Juan Manuel Sierra. (2009). Language Attitudes in CLIL and Traditional EFL Classes. *International CLIL Research Journal*, Vol.1 (1) pristupljeno aprila 2011 <http://www.icrj.eu/12-73>
68. Lasagabaster, David. (2011). English achievement and student motivation in CLIL and EFL settings. *Innovation in Language Learning and Teaching*, Vol.5, No. 1, March 2011, 3-18, pristupljeno 4.8.2015. http://clil.web.auth.gr/links/english_achievement_and_student_motivation_in_clil_and_efl_settings.pdf
69. Luicetto, Sandra. (2008). A Model for Quality CLIL Provision. *International CLIL Research Journal*. Vol. 1 (1) pristupljeno aprila 2011 <http://www.icrj.eu/11-746>
70. MacKenzie, Ian. (2006). *Professional English in Use – Finance*. Cambridge. Cambridge University Press
71. Mehisto, Peeter. (2008). CLIL Counterweights: Recognising and Decreasing Disjuncture in CLIL. *International CLIL Research Journal*, Vol.1 (1).pristupljeno aprila 2011. <http://www.icrj.eu/11/article8.html>
72. Mertelj, Darja. Strani jezici struke u reformisanim programima višeškolskog stručnog obrazovanja u Sloveniji. Zbornik radova *Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 360-370

73. Miladinović, Slobodan. (2011). Modernizacija društva Srbije i pitanje reforme obrazovanja. *Nova srpska politička misao*. Vol. XIX, posebno izdanje po. 2 (2011), str. 25-52
74. Mičić, Sofija. (2011). Introductory speech English as a *lingua franca* in Medical Science and Profession. Zbornik radova *Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 931-932
75. Mićović, Dragoslava i Mirjana Stojov. (2011). Tailor-made course book for English for police purposes. Zbornik radova *Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 416-424
76. Milatović, Biljana i Milena Mrdak. (2007). Početna nastava engleskog jezika u reformi obrazovanja u Crnoj Gori. Zbornik radova *Savremene tendencije u nastavi jezika i književnosti*, priredila Vučo, Julijana. (2007). Filološki fakultet Beograd. Studio Line štampa, Beograd. 430-439
77. Mišić – Ilić, Biljana. (2011). Nastava jezika struke kao sinergija znanja jezika i stuke: jedan primer iz nastavne prakse. *Teme*. 2011. Vol. 35, br. 3, Niš, 875-887
78. Mitić, Svetlana. (2011). Inovacije u nastavi jezika struke – razvijanje jezičkih veština kao sredstvo poboljšanja leksičke kompetencije. Zbornik radova *Jezik struke: Izazovi i perspektive*. (2011). Ignjačević, Anđelka, Danijela Đorović, Nataša Janković i Maja Belanov, ur. Društvo za strane jezike i književnosti Srbije. Beograd. 216-226
79. Moore, Pat and Francisco Lorenzo. (2007). Adapting Authentic Materials for CLIL Classrooms: an Empirical Study. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 28-35
http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
80. Northcott, Jill. (2014). Legal English. Paltridge, Brian and Sue Starfield.ed. (2014). *The Handbook of English for Specific Purposes*. Wiley Black. John Wiley and Sons Ltd. West Sussex. 213-226
81. Nuñez Perucha, Begoña and Emma Dafouz Milne. (2007). Lecturing Through the Foreign Language in a CLIL University Context: Linguistic and Pragmatic Implications. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 36-42.
http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
82. Paltridge, Brian and Sue Starfield.(eds.) (2014). Introduction – overview of the handbook. *The Handbook of English for Specific Purposes*. Wiley Blackwell, 1-4

83. Poisel, Eva. (2007). Assessment Modes in CLIL to Enhance Language Proficiency and Interpersonal Skills. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 43-46.
http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
84. Pravilnik o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama (1998). Strani jezici – prvi i drugi. Službeni glasnik sa p.o., Beograd.
85. Ricento, Thomas K. And Nancy H. Hornberger. (1996). Unpeeling the Onion: Language Planning and Policy and the ELT Professional. *TESOL Quarterly*, Vol. 30, No. 3. 401-427. <http://www.jstor.org/stable/3587691> pristupljeno aprila 2012
86. Ricento, Thomas. (2000) Historical and Theoretical Perspectives in Language Policy and Planning. Thomas Ricento (eds.) *Ideology, Politics and Language Policies – Focus on English*. 9-24. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
87. Ricento, Thomas. (2000). Historical and theoretical perspectives in language policy and planning. *Journal of Sociolinguistics* 4 / 2. 2000 Published by Blackwell Publishers Ltd. 2000. 196-213, pristupljeno maja 2012. <http://ukonline-web.uni-koeln.de/remarks/d5134/rm2169657.pdf>
88. Ricento, Thomas. (2000). Ideology, Politics and Language Policies: Introduction. Thomas Ricento (eds.) *Ideology, Politics and Language Policies – Focus on English*. 1-8. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
89. Ricento, Thomas. (2006). Theoretical Perspectives in Language Policy: An Overview. Thomas Ricento (eds). *An Introduction to Language Policy – Theory and Method*. Blackwell Publishing, 3-9
90. Richards, Jack C. And Theodore S. Rodgers. (2007). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge. Cambridge University Press
91. Rubin, Joan. (1971). A view towards the future. In Rubin, Joan and Björn Jernudd (eds.) (1971). *Can Language Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. Hawaii: The University Press of Hawaii. 307-310
92. Ruiz de Zarobe, Yolanda. (2007). CLIL in a Bilingual Community: Similarities and Differences with the Learning of English as a Foreign Language. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 47-52.
http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
93. Ruiz de Zarobe, Yolanda. (2008). CLIL and Foreign Language Learning: A Longitudinal Study in the Basque Country. *International CLIL Research Journal*. Vol.1 (1), pristupljeno aprila 2011, <http://www.icrj.eu/11-744>
94. Savić, Vera M. (2011). Towards a Learner-centred Syllabus of English for Specific Purposes. *Uzdanica*, Pedagoški fakultet u Jagodini, 2011, VIII/1, 95-107

95. Schmidt, Sr. Ronald. (2006). Political Theory and Language Policy. Thomas Ricento (eds). *An Introduction to Language Policy – Theory and Method*. Blackwell Publishing, 95-110
96. Shohamy, Elana. (2006). *Language Policy – Hidden agendas and new approaches*. Routledge. London and New York.
97. Simpson-Vlach, R. and S. Leicher. (2006). *The MICASE Handbook: A Resource for Users of the Michigan Corpus of Academic Spoken English*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
98. Skunabb-Kangas, Tove. (2008). Human Rights and Language Policy in Education. *Language policy and political issues in education*, Volume 1 of *Encyclopedia of Language and Education*, Second edition, ed. Stephen May and Nancy Hornberger, New York, 2008, 107-119, http://www.tove-skutnabb-kangas.org/pdf/Human_rights_and_language_policy_in_education_Tove_Skutnabb_Kangas.pdf , pristupljeno decembar 2014.
99. Službeni glasnik Republike Srbije/Prosvetni glasnik (1990). Pravilnik o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama – prvi strani jezik, broj 6/1990.
100. Službeni glasnik Republike Srbije/Prosvetni glasnik (2012). Beograd Pravilnik o nastavnom planu i programu srednjeg stručnog obrazovanja u području rada ekonomija, pravo i administracija, deo II. LXI, 10, 14. avgust 2012.
101. Službeni glasnik Republike Srbije/Prosvetni glasnik (2013). Pravilnik o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama – prvi strani jezik, LXII, 11, 28. jun 2013.
102. Službeni glasnik Republike Srbije/Prosvetni glasnik (2015). Beograd Pravilnik o programu morskog ispita za obrazovni profil poslovni administrator, 15, 27. avgust 2015.
103. Smit, Ute. (2007). Introduction to Current Research on CLIL 2. Ute Smit and Christiane Dalton-Puffer (eds.). Vienna English Working Papers. 2007. Volume 16, No. 3 – special issue, http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
104. Souaiaia, Mohamed (1990). Language, education and politics in the Maghreb. *Journal Language, Culture and Curriculum*, Volume 3, 1990, 109-123, <http://dx.doi.org/10.1080/07908319008525078> pristupljeno oktobar 2016
105. Spolsky, Bernard. (2004). *Language Policy*. Cambridge. Cambridge University Press
106. Stohler, Ursula. (2006). The acquisition of knowledge in bilingual learning: an empirical study on the role of language in content learning. Christiane Dalton-Puffer and Tarja Nikula (eds). Vienna English Working Papers – Current Research on CLIL. 41-46, <http://www.univie.ac.at/Anglistik/views.htm>, pristupljeno 4.8.2015.

107. Svetlin Gvardjančić, Polona. (2009). Status stranih jezika u reformisanim bolonjskim programima u Sloveniji. Zbornik radova *Jezik struke: teorija i praksa*, ur. Vučo, Julijana, Anđelka Ignjačević i Milica Mirić. (2009). Univerzitet u Beogradu. Čigoja štampa. Beograd. 727-731
108. Swales, J. M. (2004). *Research Genres: Explorations and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
109. Swales, J. M. (2011). Envoi. In D. Belcher, A. M. Johns and B. Paltridge. (eds). *New Directions in English for Specific Purposes Research*, 271-74. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
110. Šafran, J. (2005): Engleski jezik za posebne namene. Pedagoška stvarnost, 9-10, str. 738-748.
111. Tardy, C. (2009). *Buiding Genre Knowledge*. West Lafayette, IN: Parlor Press
112. Tardy, C. (2011). ESP and multi-method approaches to genre analysis. In D. Belcher, A. M. Johns and B. Paltridge. (eds). *New Directions in English for Specific Purposes Research*, 145-73. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
113. Thompson, P. And H. Nesi. (2001). The British Academic Spoken English (BASE) corpus project. *Language Teaching Research* 5: 263-64
114. Tempus Project Reforming Foreign Language Studies in Serbia (REFLESS) pod nazivom „Studije filologije i potrebe tržišta rada“ (2012). Доступно на: <<https://docs.google.com/file/d/0B0q11yWCGX3YMS0xYUkzc0ZJdVE/edit>>
115. Ting, Y. L. Teresa. (2007). Insights form Italian CLIL – Science Classrooms: Refining Objectives, Constructive Knowledge and Trasforming FL-Learners into FL-Users. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 60-69.
http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
116. Tollefson, James W. (1991). *Planning Language, Planning Inequality*. New York: Longman
117. [Uredba o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2010. godinu](http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=20) pristupljeno na sajtu <http://www.regionalnirazvoj.gov.rs/Lat/ShowNARRFolder.aspx?mi=20>
118. Van de Craen, Piet, Katrien Mondt, Laure Allain and Ying Gao. (2007). Why and How CLIL Works. An Outline for a CLIL Theory. Smit, Ute and Christiane Dalton-Puffer.ed. *Vienna English Working Papers*. 70-78.
http://www.univie.ac.at/anglistik/ang_new/online_papers/views.html, pristupljeno marta 2011.
119. Villarreal Olaizola, I., and Garcia Mayo, M.P., (2009). Tense and agreement morphology in the interlanguage of Basque/ Spanish bilinguals: CLIL versus non-CLIL. In: Ruiz de Zarobe, Y., Jimenez Catalan, R.M. (Eds.), *Content and Language Integrated Learning: Evidence from Research in Europe*. Multilingual Matters, Bristol, pp. 157-175.

120. Vlada Republike Srbije. Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji, Beograd, 2006. Dostupno na: <<http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/Strategija%20razvoja%20strucnog%20obrazovanja%20u%20Republici%20Srbiji.pdf>> 15. 1. 2012.
121. Vučo, Julijana i Jelena Filipović (2013). Serbian roadmap toward European plurilingualism. *Actualizaciones en Comunicacion Social Centro de Linguistica Aplicada*, Santiago de Cuba, 157–160.
122. Wallace, Michael J. (2008). *Action for Language Teachers*. Cambridge. Cambridge University Press
123. Warren, M. (2006). Because of the role of the front office in hotel: Lexical cohesion and discourse intonation. *International Journal of Corpus Linguistics* 11: 305-23
124. Yin, Robert K. (2014). *Case Study Research Design and Methods*. Sage publications Inc. 5th edition.
125. Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja (2013). Opšti standardi postignuća za kraj opšteg srednjeg obrazovanja i vaspitanja i srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja u delu opšteobrazovnih predmeta – Strani jezik. Dostupno na: <<http://www.csu-kg.edu.rs/docs/PravnaRegulativa/pravilnik%20o%20standardima%20postignuca%20za%20opse%20predmete.pdf>> 15. 1. 2014.
126. <http://www.mpn.gov.rs/component/content/article/119-specijalna-2012/367-uvodjenje-dvojezicne-francusko-srpske-nastave-u-jos-tri-skole>, pristup 23.05.2015.
127. http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=1110&PHPSESSID=6bebt8f3og1qbo2q6kjtcoqf7 pristup 23.05.2015.
128. <http://www.mpn.gov.rs/aktivnosti-mpn/vesti/992-dvodnevni-sastanak-upravnog-komiteta-za-obrazovnu-politiku-i-praksu-saveta-evrope>, pristup 22.05.2015.
129. http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/_obrazovanje/Bilingvalna_nastava/Brosura%20-%20Uvodjenje%20dvojezicne%20nastave%20na%20srpskom%20i%20engleskom%20jeziku.pdf, pristup 23.05.2015.
130. http://www.pumavojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=1110&PHPSESSID=CM8+8C9knss9ct29iq2rklfcf0, pristup 23.05.2015.
131. <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=14427>

PRILOG 1 Anketa za poslodavce

OPŠTI PODACI O PREDUZEĆU

1. Naziv preduzeća i godina osnivanja:

_____

2. U kom sektoru posluje Vaše preduzeće?

_____

3. Koje je vrste Vaše preduzeće?

- Javno
- Privatno
- Predstavništvo stranog preduzeća.

4. Vaše preduzeće posluje u (navedite državu):

- _____
- _____
- _____
- _____

5. Da li Vaše preduzeće saraduje sa partnerima iz inostranstva (zaokružite)?

Da

Ne

6. Ukoliko ste odgovorili potvrdno na pitanje broj 5. navedite jezik na kom se odvija komunikacija?

_____

7. Vaša pozicija u preduzeću _____

14. Poznavanje stranog jezika kao jezika struke neophodno je za navedene radne zadatke? (broj odgovora za svaki radni zadatak upisati u osenčen kvadrat)

Odgovori: **1. slažem se; 2. delimično se slažem;**
3. ne slažem se; 4. nemam mišljenje

Svakodnevna komunikacija sa strankama (telefon, e-mail, faks)

Arhiviranje dokumenata

Poslovna korespondencija

Službena korespondencija

Privatna korespondencija

Sastavljanje molbi / žalbi / odluka / sporazuma / ugovora itd

Učešće na konferencijama.

Formalni poslovni sastanci

Neformalni poslovni sastanci

_____

15. Prema Vašim procenama koji nivo znanja stranog jezika i jezika struke (definisan prema formulaciji Zajedničkog evropskog za žive jezike) bi zaposleni trebalo da poseduje da bi mu omogućio samostalnost u obavljanju radnih zadataka (broj odgovora upisati u osenčen kvadrat)?

- 1) **A1** – osnovno poznavanje jednostavnih rečenica o ličnim podacima i potrebama određenog tipa;
- 2) **A2** – poznavanje osnovnih izraza na stranom jeziku koji govorniku omogućavaju da se snađe u svakodnevnim situacijama predvidljivog sadržaja i traženju informacija korišćenjem jednostavnih, kratkih rečenica i ograničenog broja fraza vezanih za predvidljive situacije uz učestalo prekidanje komunikacije i javljanje nesporazuma u nepredvidljivim situacijama;
- 3) **B1** – posedovanje dovoljnog znanja stranog jezika kako bi se omogućilo opisivanje nepredvidljivih situacija, objašnjavanje glavnih crta ideja ili problema uz određenu preciznost i izražavanje mišljenja o stavovima drugih ljudi ili temama iz kulture uz parafraziranje i poteškoće pri izražavanju;
- 4) **B2** – jasno izražavanje bez znakova ograničenja i posedovanje dovoljnog znanja stranog jezika za davanje jasnih opisa, izražavanje mišljenja i učestvovanje u raspravama uz upotrebu složenih rečenica;
- 5) **C1** – korišćenje odgovarajućeg načina izražavanja šireg obima da bi se govornik izrazio jasno i bez ograničenja;
- 6) **C2** – ovladavanje jezikom koje omogućava precizno formulisanje misli, naglašavanje bitnog, pravljenje razlika i davanje objašnjavanja bez ikakvih ograničenja.

**MIŠLJENJE POSLODAVCA O POZNAVANJU STRANOG JEZIKA KAO
JEZIKA STRUKE KOD ZAPOSLENIH**

16. Poznavanje stranog jezika među zaposlenima zadovoljava potrebe preduzeća
(broj odgovora upisati u osenčen kvadrat):

1. Slažem se
2. Delimično se slažem
3. Ne slažem se
4. Nemam mišljenje

17. Poznavanje stranog jezika kao jezika struke među zaposlenima zadovolja
potrebe preduzeća (broj odgovora upisati u osenčen kvadrat) :

1. Slažem se
2. Delimično se slažem
3. Ne slažem se
4. Nemam mišljenje

18. Obrazložite Vaš odgovor na pitanje broj 17.

---

19. Prema Vašim procenama koji nivo znanja stranog jezika i jezika struke (definisan prema formulaciji Zajedničkog evropskog okvira za žive jezike) poseduju zaposleni u Vašem preduzeću (broj odgovora upisati u osenčen kvadrat)?

- 1) **A1** – osnovno poznavanje jednostavnih rečenica o ličnim podacima i potrebama određenog tipa;
- 2) **A2** – poznavanje osnovnih izraza na stranom jeziku koji govorniku omogućavaju da se snađe u svakodnevnim situacijama predvidljivog sadržaja i traženju informacija korišćenjem jednostavnih, kratkih rečenica i ograničenog broja fraza vezanih za predvidljive situacije uz učestalo prekidanje komunikacije i javljanje nesporazuma u nepredvidljivim situacijama;
- 3) **B1** – posedovanje dovoljnog znanja stranog jezika kako bi se omogućilo opiusivanje nepredvidljivih situacija, objašnjavanje glavnih crta ideja ili problema uz određenu preciznost i izražavanje mišljenja o stavovima drugih ljudi ili temama iz kulture uz parafraziranje i poteškoće pri izražavanju;
- 4) **B2** – jasno izražavanje bez znakova ograničenja i posedovanje dovoljnog znanja stranog jezika za davanje jasnih opisa, izražavanje mišljenja i učestvovanje u raspravama uz upotrebu složenih rečenica;
- 5) **C1** – korišćenje odgovarajućeg načina izražavanja šireg obima da bi se govornik izrazio jasno i bez ograničenja;
- 6) **C2** – ovladavanje jezikom koje omogućava precizno formulisanje misli, naglašavanje bitnog, pravljenje razlika i davanje objašnjavanja bez ikakvih ograničenja.

20. Da li svojim zaposlenima pružate mogućnost obuke u domenu znanja stranog jezika kao jezika struke (zaokružite)?

Da

Ne

21. Za obuku zaposlenih u oblasti znanja stranog kao jezika struke angažujete:

- Nastavnika stranog jezika
- Školu stranih jezika
- _____ .

PRILOG 2 Anketa za učenike

OPŠTI PODACI O UČENICIMA

1. Godina rođenja: _____

2. Pol: muški   ženski

3. Razred _____ i odeljenje _____

4. Oblast za koju se školujete:
  - ekonomija, pravo i administracija
  - trgovina, turizam i ugostiteljstvo

5. Obrazovni profil:
  - ekonomski tehničar
  - birotehničar
  - poslovni administrator
  - finansijski tehničar

6. Koja stručna znanja i veštine su karakteristične za vaše zanimanje? (napisati)
_____
_____
_____
_____
_____

7. Prvi strani jezik vam je _____

8. Ako vam je prvi strani jezik engleski koliko ga dugo učite? (stavite $\surd$ u odgovarajuću kućicu)
 0 - 3 god.   4 – 6 god.   7 – 10 god.   više od 10 god.

9. Da li nameravate da nastavite školovanje (zaokružite)?

Da

Ne

10. Navedite razloge zašto želite da nastavite školovanje (bolje radno mesto, želja za usavršavanjem, itd):

- _____
- _____
- _____

MIŠLJENJE UČENIKA O NASTAVI STRANIH JEZIKA

11. Da li smatrate da će vam za obavljanje posla u struci biti potreban engleski jezik? (zaokružite)

Da

Ne

12. Ukoliko ste potvrdno odgovorili na pitanje broj 11 objasnite zašto smatrate da će vam za obavljanje posla u struci biti potreban engleski jezik?

---

13. Da li ste zadovoljni dosadašnjim temama koje se obrađuju na časovima engleskog jezika (zaokružite)?

Da

Ne

14. Ukoliko je vaš odgovor na pitanje broj 13. negativan obrazložite ga:

---

15. Da li ste zadovoljni načinom obrade tema na časovima engleskog jezika (zaokružite)?

Da

Ne

16. Kako biste ocenili jasnoću načina obrade nastavnih tema (zaokružiti broj na ponuđenoj skali: 1 – nejasno ..... 5- veoma jasno):

1   2   3   4   5

17. Da li smatrate da na časovima engleskog jezika učite dovoljno stručnih izraza (zaokružite)?

Da

Ne

18. Objasnite kako razumete izraz „jezik struke“, šta on predstavlja?

---

19. Da li biste voleli da se na časovima više bavite jezikom struke? (zaokružite)

Da

Ne

20. Ukoliko ste potvrdno odgovorili na pitanje broj 19. navedite razloge:

---

21. Koje od navedenih radnih zadataka smatrate da će te obavljati na radnom mestu?
(broj odgovora za svaki radni zadatak upisati u osenčen kvadrat)

Odgovori: **1. slažem se; 2. delimično se slažem;**

3. ne slažem se; 4. nemam mišljenje.

1. svakodnevna komunikacija sa strankama (telefon, e-mail, faks)	☐
2. arhiviranje dokumenata	☐
3. poslovna korespondencija	☐
4. službena korespondencija	☐
5. privatna korespondencija	☐
6. sastavljanje molbi / žalbi / odluka / sporazuma / ugovora itd	☐
7. učešće na konferencijama	☐
8. formalni poslovni sastanci	☐
9. neformalni poslovni sastanci	☐
10. _____	☐

22. Procenite koliko će vam za obavljanje radnih zadataka biti potreban engleski jezik kao jezik struke (zaokružiti broj na ponuđenoj skali: 1 – nepotreban ..... 5- neophodan):

1   2   3   4   5

23. Prema vašim procenama koji nivo znanja stranog jezika i jezika struke (definisan prema formulaciji Zajedničkog evropskog okvira za žive jezike) bi vam pomogao pri traženju zaposlenja i omogućio samostalnost u obavljanju radnih zadataka (broj odgovora upisati u osečen kvadrat)?

- 1) **A1** – osnovno poznavanje jednostavnih rečenica o ličnim podacima i potrebama određenog tipa;
- 2) **A2** – poznavanje osnovnih izraza na stranom jeziku koji govorniku omogućavaju da se snađe u svakodnevnim situacijama predvidljivog sadržaja i traženju informacija korišćenjem jednostavnih, kratkih rečenica i ograničenog broja fraza vezanih za predvidljive situacije uz učestalo prekidanje komunikacije i javljanje nesporazuma u nepredvidljivim situacijama;
- 3) **B1** – posedovanje dovoljnog znanja stranog jezika kako bi se omogućilo opisivanje nepredvidljivih situacija, objašnjavanje glavnih crta ideja ili problema uz određenu preciznost i izražavanje mišljenja o stavovima drugih ljudi ili temama iz kulture uz parafraziranje i poteškoće pri izražavanju;
- 4) **B2** – jasno izražavanje bez znakova ograničenja i posedovanje dovoljnog znanja stranog jezika za davanje jasnih opisa, izražavanje mišljenja i učestvovanje u raspravama uz upotrebu složenih rečenica;
- 5) **C1** – korišćenje odgovarajućeg načina izražavanja šireg obima da bi se govornik izrazio jasno i bez ograničenja;
- 6) **C2** – ovladavanje jezikom koje omogućava precizno formulisanje misli, naglašavanje bitnog, pravljenje razlika i davanje objašnjenja bez ikakvih ograničenja.

PRILOG 3 Ulazni test

Name: _____ class: _____

Fill the sentences with the appropriate word:

hike appeal war cuts appeal tried angels return venture
lend plan mezzanine written off depreciation

1. A price _____ by Mills may indicate the start of price increases by the producers.
2. There is a price _____ between Easyjet and KLM on the London to Amsterdam route.
3. Consumers will get price _____ of eight per cent off phone bills from May.
4. The _____ courts can reverse or uphold decisions of lower courts.
5. An appellant must get leave to _____ before taking a case to a higher court.
6. Indictable offences are normally _____ in the Crown Court.
7. The amount of money made from an investment rate is its rate of _____.
8. Individuals who lend money to new companies are sometimes called _____.
9. _____ capital firms specialize in financing new companies.
10. Many banks don't want to _____ money to new businesses.
11. Money invested in a company just before it joins a stock exchange is sometimes called _____ financing.
12. The bank had lent too much and was left with a mountain of bad debts: £4.3 billion was _____ last year.
13. Under the new law, business face five different _____ rules for different types of equipment.

Connect the words with their definitions:

1. Commission	a) the agreement by which a person can occupy a property
2. Minimum wage	b) general practice accepted by law
3. Overtime	c) the transfer of ownership of property
4. Pension	d) finding out what people want
5. Business	e) production of materials and goods
6. Industry	f) the activity of producing, buying and selling goods, services
7. Market research	g) money that will regularly be paid after person stops working
8. Conveyance	h) working a lot of extra hours
9. Customary law	i) the lowest amount allowed by law
10. Tenancy	j) a percentage on everything a person sells

Translate the following text into Serbian:

One of the first things you'll need to do on any new matter is a **client care letter**. As most of the **clients** you will be **acting for** will be existing corporate clients, you won't need to **carry out any identification procedures**, although you should be aware of them. They're all **set out** in the **office manual**, in the risk management section. A client care letter should **refer to the matter on which you are instructed to act** and should set out the basic aims and the **agreed target timescale**, such as there is. In the letter you must inform the client of who will be **undertaking work** for them and give the name of the person with **overall responsibility** for conduct of the matter. In fact, **the letters** are normally **prepared as if** they're from that person.

PRILOG 4 Izlazni test

Name: _____ class: _____

Fill the sentences with the words:

lead time   suspended   longer than planned   contains   overlapped   stage
make up   offers   schedule   delays   downtime   includes   time

The overall (1) _____ was originally 12 months, but the project took 17 months. It started on (2) _____ in June, but the preparation took (3) _____ because of very bad weather in the autumn.

Site preparation and building the walls should have (4) _____, but the walls were started in January. We were able to (5) _____ a bit of time on the roof: it took two months instead of three, but we were still behind (6) _____. The next (7) _____ was fitting out the supermarket, but there was an electrician's strike, so there were (8) _____ here too. The store opened in October, but now there's a lot of (9) _____, when the computers don't work.

The company (10) _____ a wide range of services to international corporate clients.

Our finance department (11) _____ lawyers who excel in cross-border transactions.

Rattigan's employment practice (12) _____ six partners, 14 associates and 11 other legal and support staff.

Judges may make a first sentence for a non-serious offence a (13) _____ sentence.

Connect the words with their definitions:

1. Bankrupt stocks for sale	a) a document describing a company offering
2. Going public traded	b) a market on which companies' stocks are
3. Flotation	c) buyers of stocks
4. Investors one	d) changing from a private company to a public
5. Liquidation	e) the first sale of company's stocks to public
6. Prospectus one else does	f) to guarantee to buy newly issued shares if no
7. Ordinary shares	g) shares that pay a guaranteed dividend
8. Preference shares	h) the most common form of shares
9. Stock exchange	i) insolvent, unable to pay
10. To underwrite	j) the sale of the assets of a failed company

Translate the following text into Serbian:

When people want to **set up or start** a company, they need money, called capital. Companies can borrow money, called a **loan**, from banks. The loan must be **paid back with interest**: the amount paid to borrow money. Capital can also come from issuing **shares or equities** – certificates representing units of ownership of a company. The people who invest money in shares are called **shareholders** and they own part of the company. The money they provide is known as share capital. Individuals and financial institutions, called **investors**, can lend money to companies by buying **bonds** – loans that pay interest and are repaid at a fixed future date.

The basic principles of **contract law** in the English system arise from established custom and rules and are **fundamental** to all areas of law in practice. Reference is made to these principles in drafting and interpreting the provisions of any legal agreement, such as a lease, a **loan agreement**, a hire contract, or a service contract, etc. The **principles of** contract law will determine whether and at what point a **binding agreement** has been made between the parties concerned.

PRILOG 5**Obrazac za praćenje časa - nastavnik**

Razred : _____ datum: _____

Pre početka časa

Ciljevi (vežbanja, domaći)

Planirani ishodi časa

Zapažanja (šta je obrađivano, šta je učenicima privuklo pažnju, šta ne, zašto)

A -----

B -----

C -----|5-----|10-----|15-----|20-----|25-----|30-----|35-----|40-----|45

D -----

E -----

Pitanja koja su postavljali:

Primer za obrazac je preuzet iz M.J. Wallace *Action Research for Language Teachers* pages 59 / 60.

Legenda:

A – izuzetan, efektivan rad, ciljevi i planirani ishodi su ostvareni u potpunosti;

B – dobar, efektivan rad, većina ciljeva i planiranih ishoda je ostvarena;

C – pristojan rad, neki ciljevi i planirani ishodi su ostvareni;

D – nedovoljno efektivan rad, mali broj ciljeva i planiranih ishoda je ostvaren;

E – neefektivan rad, ništa od ciljeva i planiranih ishoda nije ostvareno.

PRILOG 6

Obrazac za praćenje časa - učenik	
Razred i odeljenje: _____ datum: _____	
1. Kako biste ocenili prethodne časove? Veoma interesantni ----- dosadni 1 2 3 4 5 6 7 (zaokružite)	
2. Kako biste ocenili jasnoću prezentacija nastavnika? Veoma jasne ----- nejasne 1 2 3 4 5 6 7 (zaokružite)	
3. Da li su prezentacija bile jasne? Zašto? _____ _____ _____ _____	
4. Šta vam je pomoglo da bolje razumete lekcije? _____ _____ _____ _____	
5. Šta ste naučili posle časova? Zašto? _____ _____ _____ _____	
6. Da li su vam se svideli časovi? Zašto? _____ _____ _____ _____	
7. Da li biste želeli da nešto da predložite ili pitate nastavnika? _____ _____ _____ _____	

Biografija autora:

Dušica Đukić, M.A. diplomirala je na Katedri za anglistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu 2006. godine sa opštim uspehom 7.52. Tokom 2008/2009 godine pohađala je master akademske studije drugog stepena na studijskom programu Engleski jezik i književnost Katedre za anglistiku Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu i diplomirala sa prosečnom ocenom 8,67 i odbranila završni master rad „*The Effects of the Explicit Focus on Form in Teaching Adverbial Word Order English*“ ocenom 10.

Od 2007. godine počinje svoju profesionalnu karijeru u ekonomsko-trgovinskoj školi „Vuk Karadžić“ u Staroj Pazovi kao nastavnik engleskog jezika. 13. oktobra 2010., autorka je položila ispit za licencu za nastavnike, vaspitače i stručne saradnike. Od 2010. autorka je doktorant na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, modul: Jezik.

Autorka je objavila rad „Engleski kao jezik struke u srednjim stručnim školama u Srbiji od 1996. do 2013. godine“ u Zborniku Matice srpske za društvene u sveci broj 152 (3/2015).

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а _____ Ђукић Душица _____

број индекса _____ 10128/д _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Енглески као језик струке у средњим стручним школама у контексту језичких

образовних политика у Србији у периоду од 1990. до 2012. године

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____ 28.10.2016.

_____

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора _____ Душица Ђукић _____

Број индекса _____ 10128/д _____

Студијски програм _____ Језик _____

Наслов рада Енглески као језик струке у средњим стручним школама у контексту језичких образовних политика у Србији у периоду од 1990. до 2012. године

Ментор _____ доц др Ненад Томовић _____

Потписани/а _____ Ђукић Душица _____

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____ 28.10.2016. _____

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Енглески као језик струке у средњим стручним школама у контексту језичких

образовних политика у Србији у периоду од 1990. до 2012. године

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 28.10.2016.